

MELLANÖSTERNS KRISTNA

– en introduktion för Svenska kyrkans församlingar och anställda

INNEHÅLL

Förord.....	4
Kartor.....	5
Mellanösterns kristna	6
Mellanöstern som region	7
Arabisk vår som förbyttes i arabisk höst?.....	8
Extrem utsatthet och flykt.....	9
Irak	11
Syrien.....	14
Israel och Palestina	16
Libanon	19
Jordanien	21
Egypten.....	22
Turkiet	24
Gulfstaterna och Saudiarabien	25
En minskande skara	26
Utmaningar.....	27
Flyktingskap och diaspora.....	27
Mänskliga rättigheter – millet och minoritetsstatus.....	27
Förföljelse, massakrer, brott mot mänskligheten, folkmord	29
Mellan öst och väst.....	29
Dialog med islam.....	31
Kairos Palestina	32
Vad finns kvar om 20 år?.....	34
Kyrkan i helg och vardag.....	35
Liturgi för hela människan och hela livet.....	35
Sakrament och riter	37
Kyrkornas sociala verksamhet.....	37

Vilka är de kristna i Mellanöstern? – Olika kyrkotraditioner	37
Grekisk- (bysantinska) ortodoxa kyrkan.....	40
Orientalisk-ortodoxa kyrkor	41
Armenisk-apostoliska kyrkan	41
Koptisk-ortodoxa kyrkan (av Alexandria).....	42
Maronitiska kyrkan	44
Latinska patriarkatet (av Jerusalem)	45
Unierade kyrkor.....	45
Protestantiska kyrkor	47
Messianska församlingar.....	49
Mötet med kristna från Mellanöstern i Sverige.....	49
Kyrkor i Sverige	50
Assyrier – syrian	51
Vad gör Svenska kyrkan i Mellanöstern?.....	53
I ett historiskt perspektiv.....	54
Ekumenisk samverkan.....	54
Kyrkorelationer.....	55
Påverkansarbete.....	55
Utvecklingssamarbete.....	56
Egypten	56
Libanon.....	57
Regionala partnersamarbeten.....	57
Israel och Palestina.....	59
Humanitära insatser i Mellanöstern	60
Hela världen ber.....	61
Kom med fred, o Herre.....	62
Vi ber om fred.....	62
Ordlista.....	63

Förord

Under de senaste åren har församlingarnas möten med kristna från Mellanöstern kommit att bli allt fler. Möten gör att nya frågor väcks och att intresset blir starkare för hur det är där de nya vännerna kommer ifrån. Nyheterna via media ger bilder, och vardagssamtalen mellan människor i den lokala församlingen ger än fler. Kyrkomötet 2015 gav i uppdrag att ta fram ett pedagogiskt kunskapsmaterial som hjälper församlingar och intresserade att bättre förstå tro, traditioner och sedvänjor hos de personer som kommer från Mellanöstern och nu vill fira gudstjänst och delta i annan verksamhet i Svenska kyrkans församlingar. Möten är ömsesidiga. Människor kommer till oss, och vi finns också hos dem på kortare och längre besök. Materialet tar också upp vad Svenska kyrkan gör och medverkar till tillsammans med kyrkor och organisationer på plats i Mellanöstern.

Tanken med boken är att ge även den som inte är helt inläst på Mellanöstern en utgångspunkt för sina samtal. Ideella krafter är viktiga i våra arbeten, något som blev mycket tydligt under 2015. När man får veta mer och blir personligt engagerad, blir man också varse det man skulle vilja veta mer om. Hur är det med de kristnas situation i Mellanöstern? Ser det likadant ut i hela regionen eller hur skiljer det sig åt mellan olika platser? Vilka kyrkor finns där och hur är de organiserade? Samlevnad eller konflikt – hur ser det ut? Med lite mer kunskap kan var och en ställa fler frågor i mötet med de människor som kommer till oss. Med samtalets hjälp kan vi fördjupa förståelsen för varandra, se likheter och skillnader och dela tro och liv i vardag och gudstjänst.

Förhoppningen är att materialet både kan ge en första inblick och vägar vidare till fördjupad kunskap. Boken visar också på vägar att skapa nya kontakter med de nationella sammanslutningar i Sverige som finns för flera kyrkor som har sitt ursprung i Mellanöstern.

Materialet har tagits fram på kyrkokansliet genom ett samarbete mellan Sekretariatet för teologi och ekumenik och internationella avdelningens Mellanösternteam.

Erik Lysén
Internationell chef

Cristina Grenholm
Kyrkosekreterare

Mellanösterns kristna

”Vi tillhör ...” är ett sätt att uttrycka närvaro. Kristna i Mellanöstern betonar ofta tillhörighet som en integrerad del av identiteten. Denna tillhörighet handlar om landet, språket, den nationella och sociala gemenskapen. Kort sagt betonas att de tillhör det folk och den kultur i vilken de lever och att de har sina rötter djupt förankrade i Mellanöstern. Det handlar då inte enbart om en känsla av att finnas på plats vid kristendomens vagga och en historisk förankring som gör anspråk på att gå tillbaka till den första kristna tiden. Själva närvaron blir en kärnfråga för de kristna, och den har manifesterats genom en infrastruktur – skolor, sjukhus, bostadskvarter och kyrkor – som möjliggjort att man har kunnat leva vidare och utvecklas i området. I detta ingår att regelbundet kunna fira gudstjänst och utöva sin tro i en kristen gemenskap. Även om identiteten som kristen är stark utifrån att alternativen upplevs vara en identitet som muslim eller som jude, är identiteten av tillhörighet till Mellanöstern stark. Man upplever sig naturligt som en del av landet, av kulturen, av marken man odlar och ser medborgarskapet i de olika länderna som avgörande. Det är här man hör hemma, det är här man vill leva och det är här man hoppas att framtiden finns.

Genom åren har detta, inte minst från kyrkornas ledarskap, kombinerats med en tydlig avsikt att stanna kvar. Det har i högre grad gällt välbeställda kristna i storstäderna som varit integrerade med välbeställda muslimska grupper, medan den stora kristna befolkningen på landsbygden, inte minst i Egypten, levt under segregation. Samtidigt har faktiska händelser tydligt visat att det finns krafter som motverkar den kristna närvaron och snarare söker få ett slut på den mångtusenåriga kristna tillhörigheten. Ett hot som emellanåt tydligt framträder är att inte minst grupper med radikala tolkningar av religion försöker sätta stämpeln ”främling” på de kristna. Det är kontakter med väst som kan föranleda stämpeln, men det är också ett sätt för omgivningen att markera att man inte ser den kristna närvaron som en naturlig del i dagens Mellanöstern. Krafter inom extremism och fanatism har påtagligt marginaliserat eller till och med omöjliggjort fortsatt kristen närvaro i delar av Mellanöstern. Denna komplexa situation medför att det i dag ingalunda är självklart för Mellanösterns kristna att ”man tillhör”. Verkligheten talar ett annat språk även om drömmen kan finnas kvar.

Farhågan är att det inte längre kommer att finnas kristna kvar i de länder där de bibliska berättelserna utspelades och där de bibliska texterna en gång tog gestalt. Hur blir det exempelvis med de kristna i Nineve i nuvarande Irak som är nära sammanlänkat med berättelsen om Jona (Jona 1-12)? Eller med Damaskus i nuvarande Syrien dit Saul/Paulus en gång var på väg och hade sin omvändelseupplevelse (Apg 9) och där det fanns en församling redan under Apostlagärningarnas tid (Apg 22:5)? Antiochia i nuvarande Turkiet, där beteckningen kristna först började användas (Apg 11:26), är redan i stort sett tömt på kristna. Eller hur blir det med de kristna i nuvarande Egypten – ett land dit Jesus en gång kom som flykting (Matt 2:13) eller med de kristna i Libanon med platser som Tyros och Sidon, varifrån folk kom för att lyssna till Jesus (Mark 3:8)? Och alla de kända bibliska platserna som Betlehem, Nasaret och Jerusalem för att nämna några.

I Mellanöstern förekommer i dag direkt dödande, kidnappning, diskriminering, fördrivning av kristna och förstörelse av kyrkor och institutioner. Här förekommer social oro som skapar motsättningar mellan olika etniska och religiösa grupper där inte minst minoriteter tillhör de utsatta. Här förekommer restriktioner från regeringshåll gentemot etniska och religiösa grupper. Det Washingtonbaserade forskningsinstitutet PEW Research Centre hävdar att 2013 toppar Egypten listan över världens stater med mycket stränga statliga restriktioner för religion och att Syrien finns på tio i topplistan. På topplistan över stater med mycket starka sociala motsättningar som involverar religion finns Israel, Palestina och Syrien, medan Irak som fanns på listan 2012 hamnat precis utanför.¹

1 “Latest Trends in Religious Restrictions and Hostilities”, PEW Research Center 2015 www.pewforum.org/2015/02/26/religious-hostilities/

När grupper förföljs och befinner sig på flykt blir själva närvaron för de kristna hotad liksom i grunden religionsfriheten. Inte minst gäller det barn och kvinnor som drabbats hårt, vilket inte minst visar sig under påtvingad flykt. Religionsfrihet är inget som ska skilja ut religiösa grupper från varandra utan visa att alla lever inom samma legala ramar och ska ha samma rättigheter. Det som behövs är grundvalar för fortsatt existens för kristna, liksom för andra minoriteter, i Mellanöstern och likhet mellan och rättigheter för alla medborgare i de olika staterna.

Det är givetvis många grupper, baserade på religion, etnicitet, språk etc som drabbas av restriktioner och social oro på olika håll i Mellanöstern. Majoriteten av dem som är på flykt undan strider i Irak och Syrien är muslimer, men detta material avser att särskilt fokusera på de kristnas situation. Det är också viktigt att inledningsvis poängtera att här ges ingen uttömmande beskrivning av de mycket komplexa förhållandena i Mellanöstern och för de kristna. Det handlar om att via exempel visa att det som drabbar olika religiösa grupper i Mellanöstern också i hög grad drabbar de kristna grupperna.

I detta material finns också några lästips inlagda, men den som önskar läsa vidare kan också med fördel använda sig av de fotnoter som finns angivna i texten.

Mellanöstern som region

Mellanöstern är beteckningen på det geografiska område som utgör mötesplats mellan Afrika, Asien och Europa. Samtidigt är det födelseplatsen för de tre stora monoteistiska religionerna judendom, kristendom och islam. När det gäller en närmare precisering av vilka länder som ingår finns ingen enhetlig definition. En möjlig omfattning inkluderar ett område som sträcker sig från Marocko i Nordafrika till Iran i Västasien. Mellanösterns kristna råd (MECC) inkluderar kyrkor allt från Iran i öst till Cypern och Tunisien i väst och Sudan i syd. I denna skrivning berörs i huvudsak kristna i relation till ett antal länder som kan räknas in i begreppet Mellanöstern som Irak, Syrien, Libanon, Palestina, Israel, Jordanien, Golfstaterna, Egypten och Turkiet.

Lutherska världsförbundets generalförsamling i Amman 2016. Foto Thomas Ekelund

Arabisk vår som förbyttes i arabisk höst?

De folkliga demonstrationer som började 2011 i Tunisien och sedan spreds till många av de arabiska staterna har betecknats som den ”arabiska våren”. Kraven på demokrati, rättvisa och frihet gick som en löpeld genom Mellanöstern. Sociala medier blev instrumentella för kraven på förändring och på mänskliga rättigheter. Stora skaror protesterade öppet i manifestationer och demonstrationer. Svaret från diktatorer i totalitära stater och militärledningar blev att de egna medborgarna, inte minst ungdomar, utsattes för väpnat övervåld, omänsklig behandling och tortyr när de möttes av tårgas, gevärskulor och tanks. Viljan till frihet, demokrati och förändring var stark, men här spelade också arbetslöshet, fattigdom och allt mer pressade levnadsvillkor in. Inte minst den unga generationen behövde se hopp och framtidsmöjligheter. I denna förändringsprocess för Mellanöstern har de kristna varit direkt involverade som i Egypten eller mer som betraktare som i Syrien.

Från Egypten kommer samtidigt oroande budskap om allt större spänningar på lokalplanet med attacker mot kristna, brända kyrkor etc. Genom fortsatt arbete med *Kairos Palestina*² (2009) kommer ropen om att bli hörda från de kristna i Palestina som fortsatt lever under ockupation och allt svårare levnadsvillkor. Ett stort antal kristna har flytt undan krigets och den så kallade Islamiska statens framfart i Irak. I Libanon pågår alltjämt återuppbyggnaden efter det långa inbördeskriget, och balansen mellan vad som betecknas de olika sekterna upprätthålls med knapp nöd. Samtidigt har Libanon och Jordanien liksom Turkiet varit mottagare av de många flyktingarna, inklusive de kristna, som flytt Syrien och Irak. Vad händer med de kristna när förändringens vindar blåser över en del av länderna i Mellanöstern och vad händer fortsatt i de situationer där ingen förändring tycks vara i sikte?

Från de kristna i Mellanöstern och Nordafrika kommer oroade röster om hur framtiden kommer att se ut efter det som betecknats den ”arabiska våren”. Är beteckningen rättvisande? ”Arabiska revolutionen” har använts som variant, varvid man undviker den positiva betydelsen i ordet ”vår” innan slutresultatet kan ses. Kristna ledare i Mellanöstern hävdar att årstiderna gått vidare och att man nu är inne i den ”arabiska hösten” och kanske på väg mot ”vinter”. Därvid ger man uttryck för de farhågor kristna känner inför utvecklingen. Även om andra ledande kristna uttrycker förhoppningar om dialog och framtid tillsammans med moderata muslimer konstateras allt oftare att:

Hundratusentals kristna har lämnat sina hemländer, inte enbart i Irak och Syrien utan också i Egypten, Palestina, Israel och andra länder och emigrerat till väst, till den Nya Världen, till mer välkomnande arabiska länder som Jordanien och Libanon, detta som en följd av den kända politiska ordningens kollaps.³

I ett uttalande från en gemensam konferens om kristen närvaro och vittnesbörd i Mellanöstern, anordnad av Kyrkornas världsråd och Mellanösterns kristna råd 2013, konstaterades om situationen:

Detta är en tid av ovanligt intensiva kriser här i Mellanöstern, men den påverkar också hela mänskligheten. Krisen innefattar en intensifierad religiös tribalism, en växande fundamentalism i många av världens religioner, ett ökat inflytande från radikaliserade islamistiska grupper, en spridning av våld och otrygghet, bristande

² Se vidare nedan i avsnittet ”Kairos Palestina”.

³ David Neuhaus, ”The Future of Christians in the Middle East. A view from the Holy Land” i *La Civiltà cattolica*, 3 januari 2015, s. 36.

demokratisk legitimitet och trovärdighet, fattigdom och bristande möjligheter, speciellt för kvinnor och ungdomar. Antalet kristna som lämnar regionen ökar, liksom en allmän känsla av övergivenhet efter årtionden av gagnlösa ingripanden. Kristna, muslimer och judar upplever alla de destruktiva följderna av denna utveckling.⁴

Att läsa: Mohammad Fazlhashemi, Den arabiska våren. Folkets uppror i Mellanöstern och Nordafrika. Lund: Historiska media 2013.

Extrem utsatthet och flykt

Enligt den ortodoxa kalendern firades pingst 2016 i mitten av juni. Det är en helg som högtidligt hålls bland kristna i Mellanöstern och över hela världen.

Den syrisk-ortodoxa patriarken Mor Ignatius Aphrem II deltog tillsammans med församlingen i pingstliturgin i S:t Gabriels kyrka i Qamishli i nordöstra Syrien. Qamishli är ett område dit många kristna flydde undan folkmordet på kristna minoriteter i det ottomanska Turkiet 1915. För att högtidligt hålla minnet av det som drabbade de kristna 1915 hölls nu en minnesceremoni med invigning av ett minnesmonument över folkmordets (Seyfos) offer. Det var då det hände. En självmordsbombare förklädd till präst försökte komma in i kyrkan men stoppades av säkerhetspersonal. Då utlöste han sin bomb. Flera personer dödades och skadades men patriarken överlevde. Det var den fjärde attacken mot kristna i staden under 2016. Ett uttalande från patriarken avslutades med en bön om att ”Herren ska välsigna Syrien med fred och säkerhet så att de svåra tiderna får ett slut och livet kan återvända till det normala i detta älskade land Syrien”.⁵

I Jerusalem firade den grekisk-ortodoxa kyrkan traditionsenligt pingst genom att i procession med biskop, präster och hundratals pilgrimer vandra till Övre salen på Sionberget för bön. I kristen tradition är det platsen för instiftandet av nattvarden, och på bottenvåningen i samma hus pekar judisk tradition ut kung Davids grav. Enligt överenskommelse har de kristna tillgång till Övre salen fem gånger per år för gudstjänst, inklusive vid pingst. Processionen möttes av några dussin uppretade radikala judiska demonstranter som skrek, buade och blåste i shofarhorn mot de sjungande pilgrimerna. När processionen sökte sig upp för den trånga trappan, skrek demonstranterna som hölls tillbaka av polis: ”Vi kommer att riva ner denna styggelse ” och ”ni är onda”.⁶ När biskopen och en liten grupp präster för en kort stund, eskorterade av polis, gick ned till Davids grav skreks okvädningsord både mot de kristna och mot polisen. Tidningen *Ha'aretz* berättar vidare att denna typ av incidenter tilltagit på Sionsberget sedan 2014.

Förföljelse av kristna i Mellanöstern är inget nytt fenomen. Redan Apostlagärningarna kan berätta om att ”den dagen började en svår förföljelse mot församlingen i Jerusalem, och alla utom apostlarna skingrades över hela Judeen och Samarien” (Apg 8:1). De historiska exemplen är många. I klostret Mar Saba i Juda öken bevarar grottkyrkan S:t Nicolas hundratals kranier av munkar som under 1 500 år har dödat i klostret av förbipasserande arméer, rövare eller illasinnade grannar. Förföljelser har skett periodvis och det finns i dag exempel på familjer som fått fly vid upprepade tillfällen. Minnet av förföljelse går många hundra år tillbaka i tiden, och det minnet aktualiseras vid varje ny kris.

4 *Statement on Christian presence and witness in the Middle East*. World Council of Churches – The Middle East Council of Churches, 29 maj 2013

5 ”Syriac Orthodox Patriarch Issues Statement After Assassination Attempt”. *AINA News*, 29 juni 2016. www.aina.org/news/20160628205052.htm

6 ”Jewish Radicals Disrupt Greek Orthodox Pentecost Prayer in Jerusalem, Calling Worshipers 'Evil'”, *Ha'aretz*, 21 juni 2016. www.haaretz.com/israel-news/1.726345

Kristna i Mellanöstern har fortfarande i levande minne vad som hände de kristna i första världskrigets skugga i dåvarande ottomanska riket. Antalet dödade uppgick till måhända 1,5 miljoner och överlevande spreds över länderna i Mellanöstern och tillhör dem som nu åter drivits på flykt. Den svenska missionären Alma Johansson (Kvinnliga Missions Arbetare) fanns på plats och kunde tillsammans med andra nordiska missionärer via bibelord kommunicera förbi censur om vad som hände. Ett postkort från 1915 innehöll Jer 5:30, 14:18 och 22:10 och utläst meddelades:

Fasansfulla och skrämmande ting sker i landet. ... Går jag ut på fälten ser jag dem som stupat för svärd, går jag in i staden ser jag svältens härjningar. Även präster och profeter irrar omkring i landet, rådlösa. Gråt inte över den döde, sörj honom inte. ... Gråt i stället över den som vandrar bort, ty han skall aldrig återvända och se det land där han föddes.⁷

Under det blodiga inbördeskriget i Libanon 1975–1989 lämnade så många som 990 000 kristna landet.⁸ 250 000 kristna lämnade Syrien 1958–1990.⁹ Sedan ockupationen av Västbanken och Gaza inleddes 1967 och fram till mitten av 1990-talet emigrerade 12 000 kristna till inte minst Sydamerika. Kristna i Jerusalem är inte medräknade.¹⁰ Minst en halv miljon kopter lämnade Egypten under samma period och mellan 15 000 och 40 000 konverterade till islam på grund av sociala och politiska påtryckningar.¹¹

I det följande ska ett försök göras att beskriva situationen för de kristna i olika länder i regionen under de senaste åren. Avsikten är inte att i första hand ge en politisk bild av utvecklingen utan att fokusera på den utsatthet kristna grupper upplever. Samtidigt ska sägas att materialinsamlande inte är helt enkelt, eftersom detta är händelser som skett i närtid och i vissa fall i situationer där information inte alltid är tillgänglig.

De stater i Mellanöstern som har en konstitution har tydligt inskrivet lika rättigheter för alla statens medborgare och frihet för religionsutövning. Ett par exempel på detta: Konstitutionen för Syrien som i reviderad form antogs 2012 – för vad den i dag är värd – fastslår att islam ska vara presidentens religion och att islamisk rättskipning är en huvudkälla för lagstiftningen. Samtidigt fastslås att staten ska respektera alla religioner och all slags religionsutövning så länge den inte stör allmän ordning. De religiösa gemenskapernas status ska skyddas och respekteras (artikel 3).¹² Den libanesiska konstitutionen från 1926, med tillägg från bland annat 1995, fastslår allas likhet inför lagen (artikel 7), att staten garanterar skydd för alla trosriktningar samt garanterar fri religionsutövning liksom respekt för alla individers personliga status och religiösa intresse (artikel 9).¹³ Den civilrättsliga familjelagstiftningen som behandlar giftermål, skilsmässa, vård av barn och familjeegendom handhas av de enskilda religiösa grupperna.

Samtidigt finns det i olika länder särskilda lagar som kan begränsa exempelvis möjligheten till byggnation av kyrkor och institutioner, rörelsefrihet, möjligheten att konvertera till kristen tro och giftermål mellan personer som tillhör olika religioner.

7 Göran Gunner, *Folkmordet på armenier – sett med svenska ögon*. [Forskning för kyrkan 17], Skellefteå: Artos & Norma 2012, s. 182.

8 Boutros Labaki, "Lebanese Emigration During the War (1975–1989)" i Albert Hourani & Nadim Shehadi (red.), *The Lebanese in the World: A Century of Emigration*. London: I. B. Tauris 1992.

9 George Sabra i *NewsReport*, nr 1, 1999.

10 Bernard Sabella, "The Emigration of Christian Arabs: Dimensions and Causes of the Phenomenon" i Andrea Pacini, *Christian Communities in the Arab East*. Oxford: Clarendon Press 1998

11 David Zeidan, "The Copts – Equal, Protected or Persecuted? The Impact of Islamization on Muslim – Christian Relations in Modern Egypt" i *Islam and Christian – Muslim Relations*, nr 1, 1999 och George Sabra i *NewsReport*, nr 1, 1999.

12 "The Syrian Arab Republic Constitution of 2012, unofficial English translation" ILO. www.ilo.org/aids/legislation/WCMS_125885/lang-en/index.htm

13 "The Lebanese Constitution", *Presidency of the Republic of Lebanon*. www.presidency.gov.lb/English/LebaneseSystem/Documents/Lebanese%20Constitution.pdf

I det följande ska olika länder behandlas, och de exempel som ges är på intet sätt uttömmande utan just exempel för att ge en känsla av vad som pågår avseende de kristna grupperna i Mellanöstern.

Irak

Staden Mosul i norra Irak vid floden Tigris och invid fornlämningarna från Nineve i Mesopotamien får utgöra en ögonblicksbild av vad som hänt under 20 års tid i Irak. För 20 år sedan fanns livaktiga församlingar och åtminstone en nybyggd kyrka där man stolt visade upp den nya orgeln. Bland kyrkorna fanns Österns assyriska kyrka, kaldeisk-katolska kyrkan och syrisk-ortodoxa kyrkan, och sammantaget kan den kristna befolkningen i Mosul ha uppgått till 60 000. Samtidigt hade några kristna som haft ekonomiska förutsättningar börjat lämna landet som en följd av Saddam Husseins regim och den blockad som etablerats gentemot Irak. Kristna från landsbygden flyttade då in i staden. Mosul har präglats av god samexistens mellan olika kristna samfund, mellan kristna och muslimer och andra religioners företrädare.

I och med USA:s invasion av Irak försämrades säkerhetsläget för de kristna med rebellgrupper som attackerade, och bland annat utfördes kidnappningar för ekonomisk vinning. På vissa platser övertogs hus, och lokalt började islamistiska grupper kräva den särskilda skatten som av tradition kan tas ut av de kristna. Tidigt efter USA:s invasion konstaterades hur de kristna i Irak hade drabbats av förödelse. Detta fortsatte, och efter bombningar av kyrkor i Bagdad 2011 rapporterades:

Den explosionsartade ökningen av sekteristiska spänningar som följde på USA:s invasion av Irak år 2003 visar sig efter närmare åtta år ha varit förödande för Iraks kristna minoritet. Sedan Saddam Hussein störtades har minst 54 kyrkor bombats och 905 kristna har dödats i olika våldsdåd. Mindre än 500 000 kristna finns kvar i landet och så många som 900 000 har flytt.¹⁴

Kristna över hela Irak drabbades, och här fortsätter nu exemplet Mosul. När Saddam Hussein störtades 2003 beräknades antalet kristna i Mosul ha minskat till drygt 30 000. År 2008 riktade extrema muslimska grupper hot mot de kristna, och efterföljande mord ledde till att cirka 12 000 kristna då lämnade staden. Under de senaste tio åren har Mosuls kristna befolkning successivt reducerats genom att människor flytt på grund av den pågående konflikten och stridigheter mellan olika rebellgrupper sinsemellan och mot regeringsstyrkor för att i början av 2014 uppgå till några tusen kristna.

14 "Is Egypt the Next 'Iraq' For Christian Minorities?" i America. *The National Catholic Review*. 19 december 2011.

Donia Rasho Qasm och hennes familj bor i Irak och tillhör den förföljda minoriteten yazidier. Familjen fördrevs från sitt hem av IS och bor nu i området Dohuk i norra Irak. Här får familjen ta emot ett paket av Svenska kyrkans lokala partner, LWF. Foto Seivan Salim /LWF

I juni 2014 startade den så kallade Islamiska staten (Daesh) sin erövring av Nineve-provinsen. Efter tre dagar föll storstaden Mosul, och uppskattningsvis en halv miljon människor flydde, varav de flesta var muslimer. Egendom tillhörande kristna markerades med ett "N" (Nassarah, kristen på arabiska, sannolikt efter 'nasaré') som indikerade att den tillhörde kristna. Islamiska staten ställde i Mosul via en förordning ett ultimatum till de kristna. De alternativ som erbjöds var att konvertera till islam, ingå ett dhimmi-kontrakt (som innebär att kristna i muslimska områden får rättigheter och beskydd av den muslimska överhögheten) inklusive att börja betala särskild skyddsskatt (jizya) eller att mötas av svärd. För yeziderna som betraktades som otrogna gällde omvändelse eller död.

I en första rapport kunde representanter för Mosuls kristna berätta att Islamiska staten tagit ned korset från St. Ephremkatedralen och förstört en Mariastaty. När korset togs ned och ersattes av Islamiska statens flagga uppfattades det som en tydlig signal. Ett antal kyrkor och kloster attackerades och de kvarvarande kristna började fly den 9 juli. Därvid har i stort sett alla kvarvarande kristna lämnat staden och sökt sig till närliggande städer och byar, som fortfarande har kvar en kristen minoritet, eller till en fristad i kurdiskkontrollerade områden som Hamdaniya och Erbil. Cirka 12 000 kristna lämnade staden. Enligt rapporter framtogs de flyende de tillhörigheter de bar med sig. Louis Raphaël I Sako, som tidigare varit präst i Mosul, ärkebiskop i Kirkuk och nu är patriark för kaldeisk-katolska kyrkan med säte i Bagdad skrev: "För första gången i Iraks historia är nu Mosul tömt på kristna".¹⁵

Islamiska staten började därefter erövra kristna byar och städer på den närbelägna Nineve-slätten med motstånd från det kurdiska självstyrande området. Qaraqosh var en blomstrande stad med cirka 50 000 invånare belägen på Nineve-slätten med Iraks kurdiska del i norr och dess arabiska del i söder. Från Qaraqosh och omkringliggande byar flydde de kristna till de kurdiska områdena och tömde därmed Qaraqosh på dess kristna befolkning.¹⁶

¹⁵ "Iraqi Patriarch: For the first time in the history of Iraq, Mosul is now empty of Christians", *Vatican Radio*, 19 juli 2014. http://en.radiovaticana.va/news/2014/07/19/iraqi_patriarch_mosul_is_now_empty_of_christians/1103068

¹⁶ "One year on from Islamic State capture, there are no Christians left in Qaraqosh", *Christian Today*, 7 augusti 2015. www.christiantoday.com/article/one_year_on_from_islamic_state_capture_there_are_no_christians_left_in_qaraqosh/61337.htm

I Irak har kristna i norr anslutit sig till tre olika militära grupperingar för att skydda sina byar och bekämpa Islamiska staten. Dwekh Nawsha grundades 2014, några månader efter Islamiska statens invasion av Nineve-slätten. Nineve-slättens styrkor har sitt högkvarter i Telskuf norr om Mosul. Båda grupperna samarbetar med kurdiska peshmerga-styrkor. Nineve-slättens försvarsenhet har i huvudsak sin bas i Dohuk och anger att man vill säkra kvarvarande assyriskt och yezidiskt land liksom att återta områden som plundrats.

Kaldeiska kyrkans stift i Erbil beräknade att det i slutet av 2014 fanns över 10 000 kristna familjer som flyktingar på olika platser i irakiska Kurdistan, framför allt i Erbils förorter med 7 850 familjer i Ankawa. De hade flytt från Mosul och orter på Nineve-slätten. Det är en detaljerad genomgång stiftet gjort och man kan därför berätta att över 6 300 familjer tidigare bott i Qaraqosh, medan 1 154 familjer kommit från Mosul.¹⁷ Likaså arbetar Österns assyriska kyrkas hjälporganisation aktivt med att bistå flyktingar. Den har exempelvis byggt upp en by – Sawra (hopp) – för flyktingar.¹⁸

Islamiska statens område har därmed tömts på de flesta kristna, och de små grupper som ändå valt att leva kvar gör det under särskilda villkor, som att betala skyddsskatten (jizya) till Islamiska staten. I en rapport från juni 2016 konstateras:

Medan de kristna gemenskaper som fortfarande bor inom ISIS-kontrollerat område lever under svåra och ofta osäkra förhållanden, betraktas med misstänksamhet och ofta utsätts för angrepp, om ISIS uppfattar att de söker skydd från icke-allierade styrkor, har de ändå rätt att existera som kristna inom vilken islamisk stat som helst vid vilken tidpunkt som helst, så länge de betalar jizya-skatt. Under ISIS radikala tolkning av islam är det emellertid inte tillåtet för yezidier att bo inom det så kallade kalifatet, eftersom de inte tillhör Bokens folk.¹⁹

Det finns uppgifter som tyder på att upp till 120 000 kristna nu finns som internflyktingar i norra Irak och Kurdistan. Många kristna flyktingar har sökt sig utanför landets gränser, andra till Bagdad där majoriteten av de kristna i dag är flyktingar. Flykten har givetvis varit synnerligen svår, inte minst för kvinnor och barn. Ofta har det varit strapatsrika vandringar till fots i den bergiga terrängen. Väl framme i säkra områden söker flyktingarna bygga upp någon form av ny tillvaro, ofta med hjälp av de olika kyrkorna.

Bildmaterial från påsken 2016 i Irak visar att kyrkor tillhörande olika samfund i Bagdad och norra Irak fylldes av kristna för att fira högtiden. På många håll hade betongmurar satts upp kring kyrkan som säkerhetsåtgärd för att förhindra attacker från radikala extremister. En berättelse om påskfirandet säger:

Under veckan före påsk förbereder muslimerna och de kristna desserter för festen Alklejeh. På skärtorsdagen går man till kyrkan för att fira minnet av den sista måltiden, när Jesus satt till bords med sina tolv lärjungar. På palmsöndagen delas olivkvistar ut, och bönderna planterar dem ofta på sina mark som en bön om en bra skörd. Kvinnorna färgar också ägg i rött och gult som ett tecken på glädje och kärlek. Äggen färgas på traditionellt sätt med till exempel lökskal och linser.

17 "Refugee Census in Erbil" i America. *The National Catholic Review*, 24 november 2014.

18 "The Assyrian Church of the East Relief Organisation (ACERO)", <https://www.facebook.com/theacero.org/>

19 "‘They came to destroy’: ISIS Crimes Against the Yezidis". UN Human Rights Council, 15 juni 2016. A/HRC/32/CRP.2, s. 30–31.

På söndagen äter man också ett speciellt bröd som kallas Tkharca Daochgan. Det görs på bulgur och vetemjöl och färgas gult. På förmiddagen delas brödet ut till de fattiga. Efter gudstjänsten går man hem och äter en köträtt som kallas pacha. Det här är några av de kristnas traditioner i Irak, och även om inte alla irakiska flyktingar tillhör samma religion, delar vi ändå en känsla av kärlek och tolerans.²⁰

Syrien

De unga pojkarna är högtidsklädda när de släntrar fram genom gamla Aleppos gränder i norra Syrien. Gränderna i den medeltida stadsdelen består av charmiga smala kullerstengator, husen har sirligt dekorerade fasader och här och var finns öppningar för kyrktorg. En fotboll får pojkarna att stanna till, och skrattande sparkar de bollen emellan sig. Så bryts tystnaden – inte av en utan av många kyrkklockor som fyller gränderna med välljud. Pojkarna skyndar på sina steg för att komma fram till kyrkan.

På trappan utanför en annan kyrka leker två små flickor klädda i rosa som små prinsessor. De hoppar upp och ned för trappan medan kyrkobesökare passerar. En rundvandring i närliggande kyrkor tillhörande olika traditioner visar att det är mycket folk samlade. Man tänder ljus, man ber framför en madonnabild, man deltar i körsång, lyssnar på predikan eller vandrar runt i kyrkan – det är gudstjänsttid i Aleppo för sju-åtta år sedan.

Det är förvånande för en västerländsk besökare hur många kyrkor och katedraler som fanns samlade i Aleppos gamla kvarter och inte minst i närbelägna Jdaide. Det är kyrkor som tillhör olika traditioner som syrisk-ortodoxa, armenisk-ortodoxa, grekisk-ortodoxa, armenisk-katolska, melkitiska (grekisk-) katolska, syrisk-katolska, latinare (romersk-katolska vilket senare motsvaras av avsnitten ”Latinska patriarkatet” och ”Jerusalems latinske patriark”), maronitiska, kaldeiska och protestantiska. Så kommer kriget och allt förändras. En del kristna dödas, en del kidnappas och andra flyr, medan några vägrar ge sig av under det snart sex år långa kriget. FN:s organ för humanitär hjälp (OCHA) uppger att under 2016 har drygt 250 000 syrier dödats, över en miljon skadats, 4,8 miljoner har flytt landet och 6,5 miljoner är på flykt inom landet – en överväldigande majoritet muslimer. Hela 5,7 miljoner barn saknar utbildningsmöjligheter.²¹

Den arabisk-evangeliska kyrkan i Aleppos gamla stad sprängdes i luften av rebeller i november 2012. Våren 2013 startade ett antal kidnappningar av kristna i Aleppo med omnejd. Bland de kidnappade fanns den grekisk-ortodoxe ärkebiskopen Boulos Yazigi och den syrisk-ortodoxe ärkebiskopen Yohanna Gregorios. Ingen av ärkebiskoparna har återfunnits. Hoppet om att återfinna dem finns dock kvar.²²

Sedan har det fortsatt över hela Syrien. Det finns uppgifter som uppger att 400 kyrkor förstörts runt om i landet. Det är givetvis inte bara kyrkor som har drabbats utan exempelvis skolor, moskéer, muséer och bostäder. Den armenisk-katolska katedralen Barmhärtighetens Moder (S:ta Rita) i Aleppo sprängdes i början av 2015 av Islamiska staten, och den armenisk-ortodoxa De fyrtio martyrernas kyrka, byggd på 1400-talet, sprängdes i april 2015, varvid hela komplexet lades i ruiner. I samband med den ortodoxa påsken 2015 utsattes Aleppos kristna områden för intensiva flygbombningar som hårt drabbade de kristna som fortfarande stannat kvar i staden. Aleppos kyrkoledare samlades till gudstjänst i en av de kvarvarande kyrkorna och meddelade omvärlden bland annat: ”Nog med förstörelse och ödeläggelse ... Vi är trötta! Stäng dörrarna för vapenförsäljning och stoppa dödens instrument och leverans av ammunition!” Uttalandet avslutas med:

20 ”How We Celebrate Easter in Iraq”, AINA, 23 mars 2016. www.aina.org/news/20160323134757.htm

21 ”About the Crisis” OCHA. www.unocha.org/syrian-arab-republic/syria-country-profile/about-crisis

22 ”We do not forget. A demonstration to remember the two Bishops of Aleppo kidnapped three years ago”, *Agenzia Fides*, 19 april 2016. www.fides.org/en/news/59858#.V8_I0mfVyP8

Vi vill leva i fred som laglydiga medborgare tillsammans med de andra invånarna i detta land ... Vi är inte rädda för martyrskap, men vi vägrar dö och vi vägrar låta vårt blod bli priset för [deras] förvridna och gemena avsikter.²³

Före kriget fanns upp mot 300 000 kristna i Aleppo, medan rapporter nu talar om de kvarvarande i tusental men som fortfarande samlas i de få kyrkor som fortfarande går att bruka. Och så fortsätter det. I början av augusti 2016 fortsatte flygbombningarna över Aleppo och man talade om att upprätta humanitära korridorer för att få ut de sista kvarvarande civila från krigszonerna. Rapporter talar om att över en tredjedel av de instängda är barn.

Damaskus är säte för flera av österns kyrkor. Apostlagärningarnas författare skrev om Antiochia att det var där "lärjungarna för första gången fick heta kristna" (Apg 11:26). Traditionen talar om att lärjungen Petrus sedan grundade patriarkatet i Antiochia. Det historiska Antiochia ligger idag inom Turkiets gränser. Det var i Damaskus i ett hus vid Raka gatan som Saul blev Paulus (Apg 9:11).

I dag finns det flera patriarker som titulerar sig patriark av Antiochia. Två av dem har sitt säte i Damaskus i Syrien. Vid Raka gatan ligger det grekisk- (bysantiska) ortodoxa patriarkatet av Antiochia med patriarken Johannes X. Därtill finns den syrisk-ortodoxa kyrkans patriarkat med sin patriark Mor Ignatius Aphrem II i Damaskus. Detta för att visa på den historiska knytningen de kristna har till Damaskus och Syrien liksom på den betydelse staden fortfarande har för kristna i Mellanöstern.

Syrien har en diktatorisk och repressiv regering som närmast kan betecknas som en minoritetsregering. När demokratiserings- och frihetskraven nådde Syrien satte regimens säkerhetsstyrkor in alla resurser för att kväsa varje protest, och det förödande inbördeskriget var ett faktum. Den 9 augusti 2011 uppmanade Kyrkornas världsråds generalsekreterare Olav Fykse Tveit armén och säkerhetsstyrkorna att upphöra med den urskillningslösa våldet och tillgodose medborgarnas rätt till mötes- och yttrandefrihet liksom deras strävan efter politiska framsteg och grundläggande mänsklig värdighet.²⁴

Det är synnerligen komplicerat när man ser vad som händer i Syrien idag utifrån de kristnas ställning i landet. Det har länge ansetts att de kristna i landet har haft en relativt god situation jämfört med kristna i vissa omgivande länder. Som minoritet har man haft minoritetssituationen gemensam med den regerande gruppen. Detta har i Syrien kunnat utnyttjas av regimen i dess politik att söndra och härska, vilket i vissa fall gynnat de kristna. Det tycks vara så att kristna ledare behöver ha goda relationer till makthavarna, inte minst för att kyrkorna ska kunna bedriva sin verksamhet och inte minst det sociala arbetet. De hade ju under årens lopp etablerat en form av *status quo* i relation till stat och omgivande samhälle, där man tydligt visste var man hade varandra och de kristna kunde erhålla ett visst skydd. Men vad skulle komma efter diktatorns fall?

Mot denna bakgrund har åtminstone vissa kristna ledare uppmanat de kristna att inte delta i upproret. Bakom detta ligger pragmatiska överväganden som att man vet vad man har under regimkontrollerat område men inte vad som kommer. I klartext ser man de islamistiska krafterna som man menar förenar sig över de geografiska gränserna och som man befärar ska ta över. Talet om demokrati blir då inte en garant för fri- och rättigheter utan i stället tänkes anarki drabba de kristna i och med att förföljelsen ökar och de blir mer utlämnade. Andra har sökt ställa sig neutrala i händelseförloppet. Åter andra, som en del av de kristna som levt i Hassakeh-provinsen, har anslutit sig till den milis som bildats av kristna, Syriska militärrådet, för att bekämpa Islamiska

23 "Tragedy in Syria: The plea of Christians from Aleppo." *Christian Media Centre. Custodia Terrae Sanctae*, 16 april 2015. <http://cmc-terra-santa.com/en/video/tragedy-in-syria-the-plea-of-christians-from-aleppo-8474.html#>

24 Ett flertal uttalanden har gjorts. Se exempelvis "Message to the Syrian churches", *World Council of Churches*, 17 februari 2012. <https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/executive-committee/2012-02/message-to-the-syrian-churches>

staten.²⁵ Relationen mellan kristna grupper och kurderna i Syrien är också komplex, eftersom det finns minnen från vad som hänt i historien och en rädsla för kurdisk expansion.

I början av 2015 kom rebellgrupper via Turkiet till den i huvudsak armeniska kristna staden Kessab i landets nordvästra del. Rebellerna uppges ha tillhört olika grupperingar, bland annat al-Qaida. Inledningsvis uppgav de att avsikten var att skydda de kristna men övergick till att beskjuta kors och tända eld på åtminstone någon av de många kyrkorna. En del av armenierna flydde men kunde senare återvända. I juni återtog staden av regeringsstyrkorna. I dag uppges cirka 1 500 armenier leva kvar i Kessab.

Islamiska staten attackerade med början 23 februari 2015 ett 35-tal kristna assyriska byar utefter Khabur-floden. 280 kristna assyrier kidnappades och cirka 3 000 lyckades fly i panik. Kyrkor och kloster förstördes, som i byarna Tel Nasri, Tel Jazirah, Tel Shamiram, Tel Talaa, Abu Tena, Qabr Shamiya, Tel Baloaa, Kharita, Tel Meghada, Tel Tal och Tel Hormizd.

Islamiska statens attacker mot de kristna har fortsatt, som till exempel i Qamishli:

- 30 december 2015: tre restauranger med kristna ägare utsattes av självmordsbombare med sexton döda;
- 19 januari 2016: två bomber exploderade i affärer som ägdes av kristna med tre döda;
- 22 maj: attack mot det kristna al-Wusta-kvarteret med fem döda;
- 19 juni: självmordsbombare attackerade invigningen av ett minnesmonument över det assyriska/syrianska folkmordet Seyfos offer i S:t Gabriels kyrka med tre döda. Syrisk-ortodoxa patriarken Mor Ignatius Aphrem II som deltog skadades inte. Delar av den gisslan som togs av Islamiska staten har successivt släppts.²⁶

Israel och Palestina²⁷

“Välkommen till Betlehem. Välkommen till Cremisanklostrets vingårdar i Betlehem, Palestina.” Så hälsar Cremisanklostret i Beit Jala, Betlehem, på sin hemsida. Klosteranläggningen ligger vackert inbäddad bland vinrankor och olivträd. Redan på 1890-talet kom de första salesianska munkarna hit, och i dag finns präster, munkar och nunnor som verkar inom klosterkomplexet med bland annat skola och ungdomscentra. I den direkta omgivningen bor också en hel del kristna familjer. Vid besök har pilgrimer genom åren kunnat köpa smakfulla keramikfigurer till julkrubban eller cremisanvin tillverkat i klostret. Under rubriken ”Vinet växer i murens skugga” hade *Dagens Nyheter* 2007 ett reportage från klostret. Bland annat skrev man:

Storsäljaren är rödvinet Côtes de Cremisan, som beskrivs som ett enkelt bordsvin. Men bröderna tillverkar också nattvardsvin som används i hela regionen. På repertoaren finns också flera vita viner, ett mousserande vin och konjak. Eftersom den dominerande religionen i området är islam tillverkas även alkoholfri druvjuice (nummer tre på försäljningstoppen, inflikar fader Luciano). ... Nu står Cremisan inför ännu större förändringar. Den åtta meter höga muren, som byggs mellan Israel och de palestinska områdena, kommer att resa sig på sluttningen alldeles ovanför klosterbyggnaderna.²⁸

Den mur som Israel bygger på Västbanken är planerad att sträcka sig rakt genom klostrets mark och inkräkta på marken för ytterligare 58 kristna bönder i området. Kristna lokala ledare och

25 Richard Spencer, "Christian militia takes the war to Islamic State in Syria" i *The Telegraph*, 23 februari 2015.

26 Se ytterligare nedan under Österns assyriska kyrka.

27 Israel och Palestina kan givetvis behandlas som separata enheter men förs här samman, eftersom situationen för många kristna är sammanlänkad med att det ännu inte finns någon fred i sikte utan ockupationen fortsätter.

28 "Vinet växer i murens skugga." *Dagens Nyheter*, 29 augusti 2007. www.dn.se/resor/israel/vinet-vaxer-i-murens-skugga/

Vatikanen har protesterat, då ursprungssträckningen skulle skilja nunneklostret och skolan från huvudklostret. De lokala bönderna har protesterat, då de skulle bli åtskilda från sin mark som skulle hamna på andra sidan muren, och redan har många fått mark konfiskerad och olivträd uppryckta med rötterna. Varje vecka har en mässa hållits i olivlundarna vid klostret där präster och lokala kristna kommit samman för att be om en framtid. Israel menar att muren är till för att stoppa terrorister, medan palestinierna hävdar att den är ett effektivt sätt att annektera palestinsk mark.

Latinska patriarkatet i Jerusalem var den 26 maj 2016 värd för ett besök av EU:s delegationschef i Jerusalem och Ramallah vid pågående murkonstruktioner nära klostret. EU:s inställning till det som sker är att:

EU motsätter sig starkt Israels bosättningspolitik och åtgärder som vidtas i detta sammanhang, bland annat husrivningar och konfiskeringar, byggandet av separationsbarriären bortom 1967-gränsen, vräkningar och tvångsflyttningar.²⁹

Katolsk mässa i olivlundarna vid Cremisanklostret, Beit Jala. Foto: Göran Gunner

I de vindlande gränderna i Jerusalems gamla stad är det lätt att fångas av de små butikernas mångfald, av turistbutikernas utbud av religiösa föremål eller av folkvimlet. Det är inte alltid så lätt för den ovane att välja rätt gränd för att sedan hitta rätt kyrka. Söker man sig däremot upp på något av taken blir det påtagligt hur många kyrktorn som ryms inom staden, och då är det ändå långt ifrån alla kyrkor som har tydliga torn. Samma iakttagelse är lätt att göra i andra städer som Betlehem i Palestina och Nasaret i Israel men också i andra städer och byar.

²⁹ "Statement by the Spokesperson on the latest demolitions in the West Bank", *European Union External Action*, 19 maj 2016. http://eeas.europa.eu/statements-eeas/2016/160519_04_en.htm

Kyrktorn i Jerusalems Gamla stad. Foto: Göran Gunner

Den kristna närvaron finns där, men i årtionden har kristna ledare i Jerusalem med omnejd upprepat farhågan att snart finns bara de historiska stenarna kvar men inga levande stenar. Det man talar om är att de historiska monumenten i form av exempelvis kyrkor kommer att finnas kvar men inga lokala kristna som firar gudstjänst i dem. Den traditionella kristna gruppen – ortodoxa, katolska och protestantiska församlingar med palestinska medlemmar – som funnits i Jerusalem och Israel genom tiderna minskar stadigt. Samtidigt kan noteras att det finns en annan kristen närvaro – i form av pilgrimer, inte minst från den ortodoxa gemenskapen men också i ökad grad från afrikanska protestantiska grupper från till exempel Nigeria, och i form av migrantarbetare.

Genom åren visar den israeliska statistiken att antalet kristna ökat med något tusental per år. Enligt den officiella statistiken har det totala antalet kristna i Israel ökat från 160 900 till 163 500 under 2014 och 400 av dessa anges vara immigranter, vilket inkluderar barn till icke-judiska israeliska medborgare som fötts utomlands och som kommer till Israel för att bosätta sig där.

I det totala antalet kristna ingår dock både vad som betecknas "arabiska kristna" och "icke-arabiska kristna". De som betecknas "arabiska kristna" har de facto minskat från 129 400 till 127 800 under 2014.³⁰ 50 procent av de arabiska kristna bor i städerna Nasaret, Haifa, Shefa 'Amr, Jaffa, Ramleh och Lydda, medan övriga i huvudsak är spridda över Galileen.³¹

En grupp kristna som däremot ökar år från år är de som fått arbetstillstånd i Israel. Här anges inte religionstillhörighet i statistiken utan det land i vilket personen har medborgarskap. 2014 fick 26 800 asiater arbetstillstånd. Av dem kom 5 700 från Filippinerna vilket tyder på att de är kristna, vilket också gäller till exempel 700 rumäner och 700 bulgarer.³² Kristna som fått tillstånd för att arbeta i Israel och till stor del ersätter den palestinska arbetskraft som tidigare hade arbetstillstånd i Israel ökar. Gruppen messianska judar, det vill säga judar som har blivit kristna i Israel eller utomlands, ökar också.³³

Statistik för kristna på Västbanken och i Jerusalem baserade på siffror från 2008 anger att i Betlehem-området fanns drygt 22 000 kristna ungefär jämnt fördelade på Betlehem, Beit Jala och Beit Sahour. I Jerusalem fanns cirka 9 000 kristna, i Ramallah och al-Birah-området cirka 13 000 och i Jenin-området cirka 3 000. I Gaza beräknades antalet kristna uppgå till 3 000. En majoritet av de kristna tillhör melkitiska kyrkan och den grekisk-ortodoxa kyrkan.³⁴

Oron för framtiden gäller möjligheten att kunna fortsätta leva som kristen i Jerusalem, i de

30 "Population by Religion", *Central Bureau of Statistics*. http://cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton_e.html?num_tab=st02_02&CY=2015; "Sources of Population Growth" *Central Bureau of Statistics*. http://cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton_e.html?num_tab=st02_12&CY=2015

31 Johnny Mansour (red.), *Arab Christians in Israel. Facts, Figures and Trends*. Diyar Publisher 2012, s. 16.

32 "Entrants with Work Permits", *Central Bureau of Statistics*. http://cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton_e.html?num_tab=st04_11&CY=2015

33 Se vidare nedan.

34 Rania Al QassCollings et al. (red.), *Palestinian Christians in the West Bank. Facts, Figures and Trends*. Diyar Publisher 2012, s. 13.

palestinska områdena och i Israel. Jerusalems kyrkoledare har vid flera tillfällen talat om sin vision för Jerusalem, där man betonar vikten av fortsatt kristen närvaro och upprätthållande av Jerusalem som helig stad. De skriver exempelvis redan 1994:

Jerusalem är en symbol och ett löfte om Guds närvaro, om brödraskap och fred för mänskligheten och särskilt för Abrahams barn, judar, kristna och muslimer. Vi uppmanar alla berörda parter att anamma och acceptera Jerusalems karaktär och betydelse som Guds stad. Ingen kan omfatta staden på ett exklusivt sätt. Vi inbjuder alla parter att gå bortom alla exklusiva visioner och handlingar och att utan diskriminering räkna med andras religiösa och nationella aspirationer för att ge tillbaka Jerusalem dess sanna universella karaktär och göra staden till en helig plats för försoning för mänskligheten.³⁵

Konflikten mellan palestinier och israeler har nu pågått i decennier utan att någon lösning som tar hänsyn till båda parter intressen synes vara i sikte. Därtill kommer den interna kampen om makt inom det palestinska samhället som de facto delat upp området, där den palestinska myndigheten har kontroll över de fickor på Västbanken som i huvudsak utgörs av de stora städerna (område A enligt Oslo-överenskommelsen) medan Hamas styr över Gaza.

De kristna på Västbanken, inklusive östra Jerusalem, liksom fåtalet kristna i Gaza lever dagligen med frågor hur det ska vara möjligt att leva vidare i området, då bosättningar, ockupation, brist på mark och vatten, mur och inskränkt rörelsefrihet blir till tuffa och ibland oövervinneliga dagliga erfarenheter. Därtill kommer också en oro inför ökande brott mot mänskliga rättigheter i det av Hamas kontrollerade Gaza liksom i det av den Palestinska myndigheten kontrollerade områdena.

Libanon

Kön av pilgrimer och en och annan turist är lång vid kabelvagnen i den libanesiska kuststaden Jounieh norr om Beirut. Resan med kabelvagnen är kort när den tar pilgrimerna upp till Harissa. Många tar dock den betydligt längre bilvägen upp som slingrar sig upp efter berget till de två byarna Harissa och Daraoun. Här finns gott om kyrkor, men målet för pilgrimerna är framför allt den mäktiga statyn av Maria som står under det maronitiska patriarkatets beskydd. Uppe vid monumentets fot går pilgrimen i cirklar runt konstruktionen tills man når Marias fötter. Hit har Libanons kristna kommit för att besöka Mariastatyn, sedan den uppfördes i början av 1900-talet, och Den välsignade Jungfruns basilika. Av flera skäl kan man inte låta bli att imponeras. Den massiva statyn i brons är 8,5 meter hög och lär väga 15 ton. Men här uppe vid Libanons skyddshelgon är också utsikten hisnande, ut över Medelhavet och Beirut mot vilka Maria sträcker sina händer. Under inbördeskriget som rasade under 17 år kom de maronitiska delarna uppe i Libanons berg undan tämligen intakta, liksom Mariastatyn, medan andra delar av landet, som delar av Beirut, lades i ruiner.

Den Nationella pakten från 1942 var en överenskommelse som fördelade Libanons politiska makt utifrån religionstillhörighet. Varje religiös grupp skulle vara representerad i relation till befolkningsunderlaget. Traditionen som utvecklades gav maroniterna presidentposten, premiärministern skulle vara sunnimuslim och parlamentets talesman shi'amuslim och så vidare. Ministerposter, parlamentsplatser och offentliga tjänster fördelades i relation till hur fördelningen mellan de olika kristna och muslimska samfunden uppfattades vara i landet. Makten kom i praktiken att ligga hos presidenten och maroniterna som såg sig som grundarna av Libanon. De

³⁵ Uttalande den 14 november 1994 och undertecknat av den grekisk-ortodoxe patriarken, latinske patriarken, armeniske patriarken, custos för det Heliga landet, koptiske ärkebiskopen, syrianske ärkebiskopen, etiopiske ärkebiskopen, anglikanske biskopen, lutherske biskopen och representanter för de grekisk-katolska, maronitiska och syrisk-katolska patriarkerna.

byggde upp en makthegemoni, även om den delvis var präglad av starka motsättningar om den interna makten. Inbördeskriget som började 1975 hade en avgörande orsak i missnöjet med landets maktfördelning.

Ta'if-fördraget 1989 innebar slutet på inbördeskriget och tanken var att söka hitta en maktindelning baserad på den statistiska förändring som ägt rum inom de olika minoriteterna och samtidigt få till en gradvis väg bort från ett styre byggt på religionstillhörighet (artikel 95). Problemet var att för vissa skulle det innebära förlorat och för andra ökat inflytande. Makten lades hos presidenten (maronit), premiärministern (sunnit) och parlamentets talman (shi'it). De politiska problemen kvarstår i hög grad, vilket exempelvis visas av att parlamentet i juli 2016, för 42:a gången sedan maj 2014, misslyckades med att utse ny president.³⁶

Parlamentets fördelning:

Muslimska parten		Kristna parten	
Sunni	27	Maroniter	34
Shi'a	27	Grekisk- (bysantinsk) ortodoxa	14
Druser	8	Melkitiska (grekiska) katoliker	8
Alawiter	2	Armeniska ortodoxa	5
		Armeniska katoliker	1
		Protestanter	1
		Kristna minoriteter	1

Dessa parlamentsledamöter väljs baserat på valkretsar och tillhör i dag också ett 20-tal olika partier som i många fall går utöver den religiösa tillhörigheten och två ungefär lika stora alliansblock.

Balansen mellan kristna och muslimer i Libanon är fortfarande en känslig fråga, och även om Ta'if-fördraget fick ett slut på kriget ställs frågan om vad som gick förlorat. Frågan är också om maktfördelningen 50/50 kommer att hålla. Många kristna migrerade från området 1990-2005 när Syrien utövade ett aktivt inflytande, och det finns i dag röster som säger att de bara utgör 40 procent av befolkningen eller kanske inte mer än drygt 34 procent³⁷ och från shi'itiskt håll finns krav på ny fördelning. Den maronitiska gemenskapen som är den största kristna gruppen gör sig ofta till talespersoner för de kristna som upplever sig ha förlorat makt. Samtidigt går det nog att hävda att kristna i Libanon fortfarande har en stark maktbas och sannolikt är överrepresenterade i relation till befolkningen i stort och det sista landet i Mellanöstern där man har ett rejält inflytande.

Problemen i grannländerna Irak och Syrien har lett till en strid ström av flyktingar till Libanon. Det finns i Libanon enligt FN-organet OCHA över en miljon registrerade flyktingar från Syrien i landet. Det innebär att en av tre som befinner sig i Libanon är flykting.³⁸ Vidare finns det över 4 000 informella tältläger för flyktingar, och samtidigt vräktes eller hotades över 30 000 flyktingar av vräkning från tältlägren under 2015.³⁹ För kyrkorna i Libanon har det inneburit mycket arbete bland flyktingar, både kristna och muslimer.

36 "Lebanese Parliament fails to elect president for 42nd time" *The Daily Star*, 13 juli 2016. www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2016/Jul-13/361817-lebanese-parliament-fails-to-elect-president-for-42nd-time.ashx

37 Todd M. Johnson and Gina A. Zurlo, *Ongoing Exodus: Tracking the Emigration of Christians from the Middle East*. www.gordon-conwell.edu/resources/documents/JMEPP-JohnsonaandZurlo.pdf

38 Denna siffra inkluderar inte de cirka 450 000 palestinska flyktingar som bor i Libanon, varav drygt hälften bor i UNRWAs tolv flyktingläger i landet. www.unrwa.org

39 "Key Facts", *OCHA Lebanon Country Office*. www.unocha.org/syrian-arab-republic/syria-country-profile/lebanon-country-office

Jordanien

För kungariket Jordanien varierar uppgiften om antalet kristna i riket mellan 2,2 procent och upp till 4 procent av den totala befolkningen. Huvudparten tillhör den grekisk-ortodoxa (bysantinska) grenen av kyrkan och tillhör grekisk-ortodoxa patriarkatet i Jerusalem. En biskop av Filadelfia (Amman) är ansvarig för kyrkan i Jordanien som har cirka 300 000 medlemmar. Många av dessa tillhör traditionellt stammarna Ghassanid och Lakhmid. I Jordanien finns också flera av de andra östkyrkorna, liksom protestantiska kyrkor.

Jordanien är förmodligen det land i Mellanöstern där de kristna är mest välintegrerade i samhället. De lokala kyrkorna i Jordanien har frihet att arbeta socialt bland flyktingarna som totalt kan uppgå till närmare en miljon i Amman.⁴⁰ Samtidigt finns ett potentiellt hot utifrån statens aktiva kamp mot Islamiska staten, vilket kan slå tillbaka. En orsak till att de kristna i huvudsak funnit sig tillrätta är relationen mellan de olika stammarna – en relation man levtt med i århundraden och i vilken man funnit väl etablerade relationer också arbetsmässigt och i relation till myndigheter. Smolk i bågaren finns när det gäller frågor om konvertering till kristendom och giftermål över samfundsgränser. Som i övriga muslimska länder i Mellanöstern är det förbjudet för muslimer att konvertera till kristendomen. Likaså är det förbjudet med giftermål där den muslimska parten konverterar till kristendomen.

Kristenheten har goda relationer till det styrande kungahuset. Så var exempelvis kung Abdullah II värd för en internationell konferens för kyrkoledare 2013 under temat "The Challenges Facing Arab Christians". Kungen fastslog att Jordanien stöder alla ansträngningar för att bevara den historiska arabiska kristna identiteten och garanterar rätten att fritt utöva religion.

En följd av kriget i Irak och Syrien är en ström av flyktingar till Jordanien, och bland flyktingarna finns stora grupper av kristna. Från Syrien beräknas 20 000 kristna ha kommit och från Irak 7 000. Detta ställer stora krav på lokala kyrkor som i samarbete med internationella biståndsorgan söker lindra nöden och tillgodose flyktingarnas basbehov och hjälpa dem till nyetablering.

Fotbollsträning i flyktinglägret Zaatar, Jordanien. Fredsoasen drivs av LWF. Foto Josefin Casteryd /Ikon

40 "What Makes Jordan an Oasis for Arab Christians?" *National Catholic Register*, 12 oktober 2015. www.ncregister.com/daily-news/jordan-shows-mercy-and-generosity-towards-displaced-christians

Egypten

Demonstrationerna under den arabiska resningen (våren) 2011 i Egypten var icke-våldsliga och präglade av ett sekulärt språkbruk. Det var det egyptiska folket som skulle störta regimen, vilket gjorde det möjligt för muslimer och kristna att demonstrera sida vid sida på Tahrir-torget i Kairo. TV-bilderna från torget visade muslimer och kristna tillsammans och där förekom bön både från muslimskt och kristet håll.

Men kristenheten i Egypten, under ledning av den dåvarande koptiske påven Shenouda III, hade under årtionden varit utsatt för övergrepp och diskriminering. Lokalt hade kristna dödats, kyrkor bränts och enskilda blivit utsatta för tvång. Kopter i diasporan har öppet protesterat mot situationen, medan kopter i Egypten hållit en låg profil, uppenbart i avsikt att inte förvärra läget. Här ska endast några exempel ges från de senaste åren. Exempelvis körde en bil upp och öppnade eld när besökarna lämnade kyrkan efter den koptiska julens midnattsmässa 2010 i staden Nag Hammadi. Det antogs att den koptiske biskopen var måltavlan, men i stället blev sex församlingsmedlemmar och en muslimsk vakt dödade. Den koptiska kyrkan i Sidi Bishr i Alexandria utsattes i samband med midnattsmässan 1 januari 2011 för en bombattack. 23 av de cirka 1 000 gudstjänstbesökande kopterna dödades och 97 skadades.

Även sedan president Mubarak avgått fortsatte attackerna utan att myndigheterna kunde eller ville förhindra dem. Den 26 juni 2011 brändes ett antal koptiska hem i byn Awlad Khalaf efter rykten om att ett kyrkbygge planerades. I byn Kolosna trakasserades några dagar senare en koptisk kvinna sexuellt och hennes man misshandlades när han försökte försvara henne. Koptiska bostäder och affärer i byn plundrades och sattes i brand. Under juli rapporterades om koptiska flickor som trakasserades sexuellt för att sedan tvingas omvända sig till islam. Den 9 augusti 2011 attackerades byn Nazlet Faragallah, varvid en kopt dödade och bostäder plundrades och sattes i brand.

Sankt Georgs-kyrkan i byn Al Marinab i Edfu attackerades och brändes i slutet av september 2011 efter att muslimer hade krävt att korset på kyrkans tak skulle tas ned. I Kairo gick kopter ut i protest mot kyrkobranden och den 9 oktober, när man höll en andra demonstration, körde militärens pansarvagnar in i demonstrationståget. Deltagarna blev beskjutna. På plats fanns också den särskilda säkerhetsstyrkan. Den statliga radion uppmanade "lojala medborgare" att gå ut och hjälpa militären som angavs vara angripna. Kopterna förnekade helt att de skulle ha varit angripna. Resultatet blev 27 döda, varav alla utom en var kopter, och 200 skadade. Avsikten med militärens aktion var tydligen att öka spänningen mellan kristna och muslimer – den klassiska principen om att söndra och härska – och därmed destabilisera interimregeringens maktsfär till förmån för behovet av en militär som kunde upprätthålla lag och ordning.⁴¹ Cecilia Uddén beskrev i ett radioinslag en situation som mynnar ut i att de kristna blivit "ett lovligt byte".⁴²

Under president Mohamed Morsis ettåriga styre med starka band till Muslimska brödraskapet inträffade minst sex attacker mot kyrkobyggnader i Aswan, Beni Suef, Kairo och Fayoum. Efter att Morsi avsatts i juli 2013 startade stora demonstrationer till stöd för honom, demonstrationer som den särskilda säkerhetsstyrkan sökte upplösa. I detta sammanhang utsågs kopterna av de demonstrerande Morsi-anhängarna till syndabockar, och den 14 augusti svepte en rad attacker mot kopterna över Egypten på platser som Alexandria, Assuit, Beni Suef, Fayoum, Giza, Kairo, Luxor, Al-Minya och Suez. Kyrkor som drabbades tillhörde både ortodoxa, katolska och protestantiska samfund. Amnesty International rapporterade:

41 "Egypt: Don't Cover Up Military Killing of Copt Protesters", *Human Rights Watch*, 25 oktober 2011.

42 Sveriges Radio, P1, 23 oktober 2011

Påven Tawadros II, patriark för den ortodoxa kyrkan, den största koptiska kyrkan i Egypten, fastställde att 43 kyrkor hade totalförstörts den 14 augusti och att dessutom 207 fastigheter som ägdes av kristna hade attackerats.⁴³

Även om det meddelades att armén skulle återuppbygga kyrkorna hade den särskilda säkerhetsstyrkan helt misslyckats med att skydda dem mot attackerna.

I början av juli 2016 krävde den koptisk-ortodoxe biskopen Anba Makarius, biskop i Minya och Abu-Qurqas, i en intervju att diskrimineringen av kristna i Egypten måste upphöra. Han beskrev diskrimineringen som en farsot som drabbat landet. Biskopen hänvisade, förutom till direkta fysiska attacker, till restriktioner när det gäller byggande av kyrkor, utestängning på arbetsmarknaden och den hädelseartikel som drabbar kristna.⁴⁴ I det senare fallet handlar det om en i Egypten omdiskuterad lag som bland annat talar om anstiftan, uppvigling, eller att se ned på någon av ”de himmelska religionerna”. I praktiken har denna lag drabbat kristna, icke-troende och shi’a men också sunnimuslimer.

Under sommaren 2016 har en rad attacker mot kristna ägt rum, till exempel:⁴⁵

- 30 juni: den koptiske prästen Raphael Moussa dödas i Arish, Sinai, och Islamiska staten tar på sig attacken;
- 30 juni: fyra koptiska hem attackerats, plundras och sätts i brand i byn Samalout, Minya, efter rykten om att man bildat en kyrka;
- 2 juli: prästdottern Lucia Angaelos Murad knivhuggs allvarligt utanför biskopens residens i Sohag;
- 5 juli: en nunna dödas på motorvägen mellan Kairo och Alexandria;
- 5 juli: apotekaren Magdi Attiya Gabriel hittas svårt knivhuggen och halshuggen i sin salafistiske grannes hus;
- 9 juli: två kvinnor knivhuggs när de lämnar kyrkan Anba Karas i Zagazig;
- 15 juli: fem hem tillhöriga kopter plundras och sätts i brand efter ett rykte om att ett koptiskt hem omvandlats till kyrka;
- 17 juli: en kristen dödas och tre skadas vid en attack mot en koptisk prästs hem i Tahna el-Gabal, Minya.

De politiska partierna i Egypten är i princip sekulära, men i det offentliga samtalet sammanlänkas allt oftare identitet med religionstillhörighet. Salafister vänder sig mot det de ser som avvikande uppfattningar bland muslimer och mot de kristna och söker driva Egypten i riktning mot en islamisk stat.

Kyrkorna i Egypten framhäver att våldshandlingar inte representerar den nationella kontexten i Egypten utan ska ses som uttryck för extremism och önskan att driva utvecklingen i fundamentalistisk muslimsk riktning. Ledare från till exempel den protestantiska kyrkan uppmanar hela nationen att stå sida vid sida för att få ett slut på laglöshet, att skapa en enhetlig lagstiftning som möjliggör byggande av gudstjänstlokaler för alla och att regeringen tar sitt ansvar och garanterar alla medborgare säkerhet och trygghet. Rädslan finns för en uppdelning utifrån religiös tillhörighet som skulle utesluta de kristna från medborgerliga och politiska rättigheter.

43 ”How Long Are We Going to Live in this Injustice?” ”Egypt’s Christians Caught between Sectarian Attacks and State Inaction”. *Amnesty International*, oktober 2013.

44 ”Coptic Bishop: Egypt ‘diseased’ with discrimination” *WorldWatch Monitor*, 14 juli 2016. <https://www.worldwatchmonitor.org/2016/07/4554354/>

45 ”A dozen incidents against Egypt’s Copts in 7 weeks” *WorldWatch Monitor*, 20 juli 2016. <https://www.worldwatchmonitor.org/2016/07/4559452/>

Turkiet

Turkiet är geografiskt beläget utanför det som egentligen räknas till Mellanöstern, men här ska de östra delarna av landet beröras. Från dessa delar flydde många kristna i början av 1900-talet söderut, och härifrån flyttade många, inte minst under 1980-talet, till Sverige. Här har livskraftiga kristna gemenskaper levt i det som av armenier räknats som en del av Armenien och som av assyrier och syrianer betecknats som Tur Abdin.

Omkring 1915, under det ottomanska rikets sista år, kom så många som 1,5 miljoner kristna att dödas, något som av Sveriges riksdag den 11 mars 2010 erkänts som ett folkmord. Under rubriken "Beslut i korthet" fastslog på riksdagens hemsida:

Riksdagen sa ja till en flerpartimotion som bland annat innehåller krav på att Sverige ska erkänna folkmordet 1915 på armenier, assyrier/syrianer/kaldéer och pontiska greker. Riksdagen uppmanar därför regeringen att erkänna folkmordet.⁴⁶

Ännu har regeringen inte lämnat något svar på riksdagens uppmaning.

Ett fåtal armenier överlevde och blev kvar i området, medan en del av den syrisk-ortodoxa kyrkans medlemmar blev kvar i delar av Tur Abdin. Den brittiske författaren William Dalrymple berättar från sin resa till Tur Abdin och det syrisk-ortodoxa Mar Gabrielklostret:

Från två hundra tusen på 1800-talet minskade församlingen till ungefär sjuttio tusen omkring 1920. År 1990 fanns det knappt fyra tusen syrisk-ortodoxa kvar i hela området, och nu finns där omkring nio hundra, samt ett dussintal munkar och nunnor fördelade på de fem kloster som finns kvar. En by med så många som sjutton kyrkor har nu bara en enda invånare kvar, en gammal prästman.⁴⁷

Under de sista årtiondena av 1900-talet förvärrades situationen för de kvarvarande radikalt. Dalrymple kan berätta om olivodlingar som är nedbrända i klostrets närhet och att sju eller åtta byar bränts ned i riktning mot Hakkari. Han återger berättelsen om byn Hassana där byborna fått order om att ge sig av:

Vi lämnade byn allihop, sista dagen, alla två hundra. Trettiofyra familjer. Min familj var den sista. Det var jag som var prästen, jag måste se till att alla hade kommit i väg ordentligt. Sedan kom de på kvällen, fem Land-Rovers fulla med militärer. De bad inte om ursäkt och gav ingen ersättning, brände bara ner de tomma husen och förstörde trädgårdarna. Det var de bästa trädgårdarna i hela Turkiet. Vi hade brunnar och vatten och jord och blommor och grönsaker. Trädgårdarna gav byn dess levebröd, och nu är de torra och förstörda.⁴⁸

Enligt en rapport riktad till EU-parlamentets ledamöter och partigrupper under våren 2000 ska ett 30-tal byar i distrikten Midyat, Nusaybin, Kerboran, Idil, Gsiro, Silopi och Gercüs ha konfiskerats eller förstörts. Vidare ska ett femtiotal kyrkor (*kilise*) och kloster (*manastir*) ha stängts av staten medan andra har förstörts, som Mor Sabo Kilisesi i Arbeye, Meryem Ana Kilisesi i Diyarbakirs centrum och Mor Aho Manastiri i Difne.⁴⁹ Under denna period sökte sig många kristna från Tur Abdin till länder som Sverige och Nederländerna. Riksdagens utrikesutskott konstaterade ett par år senare att:

⁴⁶ Sveriges riksdag, 3 november 2010. [www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=7160&datum=3/11/2010/besökt 2010-12-18/](http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=7160&datum=3/11/2010/besökt%202010-12-18/)

⁴⁷ William Dalrymple, *Från det heliga berget: en resa i skuggan av det bysantinska riket*. Örebro: Cordia 2001, s. 98.

⁴⁸ Ibid., s. 119f.

⁴⁹ Till EU-parlamentets ledamöter och partigrupper, daterat 17 april 2000.

Assyriernas/syrianernas och kaldéernas ställning har förbättrats under senare år men vissa problem återstår, bl.a. att assyrier/syrianer hindras från att återvända till de gamla hembyar som lämnats i samband med tidigare konflikter.⁵⁰

I och med flyktingströmmarna från Irak och inte minst Syrien har Turkiet blivit ett av de stora mottagarländerna under senare år. Bland flyktingarna finns också de kristna som söker undkomma våldet i sina hemländer. Det innebär att Turkiet fått nya grupper av kristna. De östliga kyrkorna är väl medvetna om att deras medlemmar är på flykt, och flera av dem har biståndsprojekt som söker ge de kristna bostäder och överlevnadsmöjligheter i sin nya miljö i Turkiet.

Gulfstaterna och Saudiarabien

De största procentuella andelarna av kristna i relation till ett lands befolkning finns idag – vid sidan om Egypten – i länderna vid Persiska gulfen. Samtidigt som en utarmning av kristenheten skett i Mellanöstern i stort har det under några årtionden pågått en migration av kristna till Mellanöstern. Det är migrantarbetare som i Gulfstaterna och Saudiarabien söker finna inkomster. De arbetar i en rad olika basyrken till låga löner och inte minst arbetar de som byggnadsarbetare, lokalvårdare och i hushållstjänster. De kommer bland annat från Filippinerna, Indien, Pakistan och republiker som tidigare tillhörde Sovjetunionen. Kristna från övriga Mellanöstern finns också som gästarbetare i Gulfen och Saudiarabien. Rapporter talar om extrem utsatthet för migrantarbetare som lever under horribla levnads- och arbetsförhållanden med avsaknad av grundläggande rättigheter. Men det handlar för migrantarbetarna om att söka försörja sina familjer i ursprungslandet. De konstateras om migrantarbetare att de:

... ofta utnyttjas av skrupelfria arbetsgivare, rekryteringsagenter, med flera. De internationella normerna och regelverken kränks ofta i syfte att främja individuella intressen. En förändring i tänkesätt och politik hos regeringarna i Gulfen är absolut nödvändig och efterlängtd – en förändring som inte bara erkänner de ekonomiska fördelarna med gästande migrantarbetare, men som också erkänner, respekterar och arbetar för att säkerställa rättigheter för migrantarbetare.⁵¹

BBC rapporterade 2011 följande statistik baserad på World Christian Database och FN⁵²

	Antal kristna	Procent av befolkningen
Förenade Arabemiraten	944 000	12,6
Qatar	168 000	9,6
Kuwait	241 000	8,8
Bahrain	88 000	7,0
Saudiarabien	1 200 000	4,4
Oman	120 000	4,3

Antalet inhemska kristna i Gulfen och Saudiarabien är ytterst begränsat och evangelisation bland muslimer är förbjuden enligt lag. Det innebär att det är migrantarbetarna, och då framför allt män, som utgör kristenheten, fördelade på en rad samfund. Bortsett från Saudiarabien är det idag möjligt – om än med begränsningar avseende bland annat lokalisering och utformning – att bygga kyrkor i Gulfen. I praktiken är kyrkorna, förutom i Kuwait, belägna inom särskilda ”compounds”.

⁵⁰ Utrikesutskottets betänkande 2003/04:UU9

⁵¹ Anisur Rahman, “Migration and Human Rights in the Gulf”. *Middle East Institute*, 2 februari 2010. www.mei.edu/content/migration-and-human-rights-gulf

⁵² ”Guide: Christians in the Middle East” i *BBC News*, 11 oktober 2011.

Men här pågår en kamp mellan krafter som talar om rätten för kristna att ha församlingar och samlingslokaler, även om konservativa krafter ser detta som ett hot mot islams inflytande. 2012 uttalade exempelvis den saudiske stormuftin en fatwa som krävde att alla kyrkor på den Arabiska halvön skulle förstöras.

I Oman har katolska kyrkan ett 20-tal församlingar, men det finns också församlingar knutna till koptisk-ortodoxa kyrkan, Mar-Thoma kyrkan (Indien) och en rad protestantiska kyrkor.

En minskande skara

Hur många kristna finns då i Mellanöstern? Först ska konstateras att all statistik är osäker. En artikel i *Der Spiegel* 2007 talar om de kristnas exodus från Mellanöstern som pågått en längre tid. I artikeln anges de kristna i Libanon vara 40 procent av befolkningen, i Palestina 9 procent, Egypten 8 procent, Syrien 7 procent, Jordanien 4 procent, Irak 3 procent och i Israel 2 procent.⁵³ Exempelvis räknade man med att antalet kopter i Egypten uppgick till drygt 5 miljoner. Andra talar om 7-8 miljoner kristna i Egypten och den koptiska kyrkan uppger antalet till upp mot 15 miljoner. Ytterligare en annan beräkning från 2010 ger annorlunda siffror med antalet kristna i Libanon 34,3 procent, Egypten 10,1 procent, Syrien 5,2 procent, Jordanien 2,7 procent, Israel 2,4 procent, Palestina 1,9 procent och Irak 1,4 procent.⁵⁴ Genom händelseutvecklingen i Irak och Syrien har de kristnas utvandring ökat än mer.

Frågan om antalet kristna i Mellanöstern är alltså inte helt enkel att besvara utan är beroende av hur vi tänker kring statistik och räknar medlemmar. I lokala församlingar blir svaret ofta en siffra som anger antalet familjer, storfamiljer eller i vissa fall antalet små byar med kristna. ”Vi är ungefär 200 familjer i kyrkan”, och så blir frågan hur många som räknas in i en familj. På vissa platser kan man räkna in dem som flyttat eller flytt för att ge dem en hemvist och i förhoppning att de en dag kan komma tillbaka. De hjälper så att säga till att markera närvaron. För att ändå få en uppfattning om antalet kristna har beräkningar gjorts. I en bok om världens kristna som utgavs 2011 angavs antalet kristna sammantaget i Mellanöstern och Nordafrika uppgå till drygt 18 miljoner, vilket skulle ge ungefär fem procent av den totala befolkningen.⁵⁵ En annan undersökning för Mellanöstern och Nordafrika från samma tid talar om knappt 13 miljoner kristna.⁵⁶ Uppdelade på kyrkofamiljer kan det se ut så här:⁵⁷

Katoliker	5 580 000
Ortodoxa	5 510 000
Protestanter	1 730 000

När det gäller protestantisk och katolsk kristenhet stämmer dessa siffror någorlunda. Så räknade man från katolskt håll – som har den mest tillförlitliga statistiken – med att det 2010 fanns 2 665 489 romerska katoliker, 1 661 803 maroniter, 755 200 melkiter, 310 235 kaldéer, 163 630 koptiska katoliker, 140 018 syriska katoliker och 58 350 armeniska katoliker i Mellanöstern.⁵⁸ Däremot blir numerären för de ortodoxa betydligt vanskligare som redan visats enbart genom att tala om Egypten.

53 Amira El Ahl m.fl., ”A Christian Exodus from the Arab World” i *Der Spiegel*, 10 januari 2007.

54 Todd M. Johnson and Gina A. Zurlo, *Ongoing Exodus: Tracking the Emigration of Christians from the Middle East*, 2014. www.gordon-conwell.edu/resources/documents/JMEPP-JohnsonaandZurlo.pdf

55 Douglas Jacobsen, *The World's Christians: Who they are, Where they are, and How they got there*. Wiley-Blackwell 2011.

56 ”Global Christianity. Estimates”, *PEW Research Center*, December 2011.

57 Ibid

58 ”Statistic on Christians in the Middle East”, *United States Conference of Catholic Bishops*. www.usccb.org

Utmaningar

Framtiden för de kristna i Mellanöstern är i hög grad oviss. Världssamfundet söker lösningar på de förödande konflikterna i Syrien och Irak liksom en lösning på den långvariga konflikten mellan Israel och Palestina. I denna situation kommer tydliga utmaningar från kyrkoledare i Mellanöstern. Den 23 augusti 2016 gjordes ett gemensamt upprop från de tre patriarkerna i Damaskus: den grekisk-ortodoxe patriarken Johannes X, den melkitisk-grekisk-katolske patriarken Gregorius III Laham och den syrisk-ortodoxe patriarken Mor Ignatius Aphrem II:

Vi hoppas att det internationella samfundet reagerar på syriernas humanitära upprop: 'Stoppa belägringen av det syriska folket! Lyft de internationella sanktionerna mot Syrien och låt detta folk leva ett värdigt liv som är en grundläggande rättighet för alla världens folk'.⁵⁹

På motsvarande sätt har kyrkoledare i Irak i upprop vänt sig till FN, EU och stormakter med vädjanden att få slut på krigstillståndet och få en normalisering till stånd.

I det följande kommer några av alla komplexa utmaningar att beröras.

Flyktingskap och diaspora

Redan år 2010 beräknades att mer än hälften av de kristna med rötter i Mellanöstern fanns utanför regionen och då i framför allt Sydamerika, Nordamerika, Europa och Australien.⁶⁰ I exil har kyrkor och föreningar etablerats för att vidmakthålla den egna traditionen också i en ny situation. Det är på intet sätt något nytt för 2000-talet, utan migration och flykt har pågått i århundraden. Mönstren har sett likartade ut. De flyktingar som haft ekonomiska resurser har tidigt kunna söka sig till nya bosättningsorter. Andra har blivit internflyktingar som sökt en tillflykt inom landet eller hamnat i flyktingläger i närområdet. Därifrån har man successivt sökt sig till nya bostadsorter. Andra har envetet sökt stanna kvar för att upprätthålla närvaron i ursprungsområdet så länge som möjligt.

Kristna med bakgrund i Mellanösterns ortodoxa, orientaliska och katolska kyrkor har i regel byggt upp en diasporasituation i framför allt västvärlden. För många nyanlända innebär diasporasituationen en kamp mellan att bevara den tradition man bär med sig och att anpassa sig till en ny situation med nytt språk, nya traditioner och förväntningar. När nya generationer växer upp i den ”nya” omgivningen ställs också nya frågor. En viktig beståndsdel för många blir att komma ihåg de egna rötterna, det mörka förflutna, men också en kamp mot glömska hos barn och barnbarn i diasporan. Det som direkt orsakat flykten blir en kulmen på en familje- och folkhistoria som kan innefatta allt från att ha utsatts för trakasserier, förföljelser, massakrer och folkmord. Berättelserna om det som skett och vad som fortsatt sker i den gamla miljön blir en viktig del i sökandet efter att forma identiteten i en ny situation för individen, familjen, kyrkan och folket. Ofta föder detta ett hopp om återvändande, vilket emellanåt tar sig politiska aspirationer om att återupprätta sitt forna hemland eller skapa ett nytt.

Mänskliga rättigheter – millet och minoritetsstatus

Det ottomanska riket praktiserade vad som kallas millet-systemet som grundade sig på muslimska lagar om icke-muslimers status. Det innebar att icke-muslimska minoriteter som kristna och judar,

⁵⁹ "Appeal of the Three Patriarchs to the International Community", *Syrian Orthodox Patriarchate of Antioch*, 23 augusti 2016. <http://syriac-patriarchate.org/2016/08/appeal-of-the-three-patriarchs-to-the-international-community/>

⁶⁰ Sebastian Brock, "The Syrian Orthodox Church in the Modern Middle East" i Anthony O'Mahony och Emma Loosley (red.), *Eastern Christianity in the Middle East*. London: Routledge 2010, s. 17.

tillhörande "Bokens folk", tilläts organisera sig i en 'millet' inom rikets ramar. Bland annat kunde man utse sina egna religiösa ledare och i civillagstiftningsfrågor döma efter egna lagar. Tanken på Bokens folk som skyddsfolk (*dhimmi*) finns förankrad i koranen, lever vidare och placerar i teorin kristna i en speciell situation. De ska vara skyddade för att kunna utöva sitt eget interna liv som kristna men betraktas samtidigt som en grupp – minoritet – som inte tillhör majoriteten. Även om begreppet *dhimmi* inte används så ofta av muslimer i dag, är i idén levande och influerar sociala relationer mellan religiösa grupperingar. Enligt det muslimska tänkandet innehar muslimer rättigheter som andra grupper saknar. Det gäller exempelvis att det är legalt för kristna att konvertera till islam men inte för muslimer att konvertera till kristendomen. Islam ses som den sista uppenbarelsen från Gud och därmed den slutliga sanningen.

I Sverige talas ofta om kristna i Mellanöstern som minoriteter, medan minoritetsgrupper i Sverige ofta omtalas som samfund, oftast inte med beteckningen minoritet. I vissa sammanhang kan regeringar använda sig av ordet minoritet och då måste givetvis medborgarna relatera till detta. Samtidigt finns i vissa länder – som Egypten – en total motvilja bland kristna mot att använda begreppet minoritet, och allt oftare hörs samma motvilja från andra håll i Mellanöstern. Risker med begreppet minoritet är att man ses som "främmande" eller att medborgarskap i dess fulla omfattning bygger på religiös tillhörighet – "skyldig på grund av religionstillhörighet". En minoritet kan måhända påräkna internationellt skydd i form av minoriteters rättigheter, men samtidigt riskerar gruppen att fjärmars från majoriteten. Mellanösterns kristna råd och Kyrkornas världsråd uttrycker det:

Kristna som bor i länderna i Mellanöstern avvisar beteckningen "minoritet", eftersom de avvisar tanken på att uppfattas som ett mindre folk (*aqalliyya*). De ser sig själva som fullvärdiga medborgare i sina respektive länder. Staterna har ansvar för att skydda alla sina medborgare på lika villkor. Att enbart se till antalet individer har inte begränsat de kristnas inflytande och betydelse genom historien.⁶¹

En palestinsk röst, den lutherske prästen Mitri Raheb, uttrycker det bland annat så här när han talar om kristenhetens roll i Mellanöstern:

Det får inte finnas någon kompromiss i fråga om jämlikhet, absolut ingen kompromiss. Israeler får aldrig ha mer rättigheter än palestinier, och muslimer får inte ha mer rättigheter än kristna. Jämlikhet är inte ett religiöst värde utan ett människorättsligt värde, som inte får äventyras på något sätt. Och vi måste hitta vägar att fortsätta betona denna fråga. Om man följer vad som händer i arabvärlden, ägnas stor uppmärksamhet åt frågan om medborgarskap. Varför medborgarskap? Därför att medborgarskap hör ihop med jämlikhet. Vi vill framhålla att vi är alla medborgare i samma land med samma rättigheter och samma skyldigheter. Detta är synnerligen viktigt och är också en del av vårt kristna arv.⁶²

Det som efterfrågas är likhet inför lagen mellan alla medborgare oavsett religion. Alternativet till att tala om minoritet blir då att tala om lika mänskliga rättigheter för alla oavsett religiös tillhörighet. Det är i detta perspektiv viktigt för väst att på djupet gå in i diskussioner om implikationerna för användningen av beteckningen minoritet i relation till likvärdiga medborgare.

61 *Statement on Christian presence and witness in the Middle East*. World Council of Churches – The Middle East Council of Churches, 29 maj 2013.

62 Mitri Raheb, *Sailing Through Troubled Waters. Christianity in the Middle East*. Diyar Publisher 2013, s. 125.

Förföljelse, massakrer, brott mot mänskligheten, folkmord

Hur ska man då benämna det som drabbat de kristna i Mellanöstern, speciellt med tanke på det som händer under Islamiska statens överinseende. Det handlar inte enbart om trakasserier, förföljelse och kränkningar av religionsfrihet utan något mer omfattande som leder till dödande, kidnappningar, fördrivningar etc. När en grupp av individer dödas i någon form av lokal utsatthet kan det talas om som massakrer.

Termen folkmord i dess engelska tappning, genocid, myntades 1944 av juristen Raphael Lemkin, när han talade om en koordinerad plan för att förstöra grunden för nationella gruppers liv i syfte att utrota gruppen som sådan. Termen kom sedan att användas i FN:s konvention om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord (1948), liksom i Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen (1998). Konventionen slår fast att med folkmord avses handlingar i avsikt att helt eller delvis förrinta en nationell, etnisk, rasmässigt bestämd eller religiös grupp, exempelvis genom att döda medlemmar av gruppen eller att tillfoga medlemmar av gruppen svår kroppslig eller själslig skada. Enligt konventionen är folkmord, stämpling till folkmord, omedelbar och offentlig uppmaning till folkmord, försök till folkmord och delaktighet i folkmord straffbart.

Vid sidan av brottet folkmord, för Romstadgan in begreppen brott mot mänskligheten, krigsförbrytelser och aggressionsbrott. Brott mot mänskligheten avser systematiska angrepp riktade mot civilbefolkning, som exempelvis mord, utrotning, förslavning, deportation eller tvångsomflyttning av befolkning, fängslande, tortyr, våldtäkt och apartheid. Personen bakom detta begrepp var professorn i internationell rätt, Hersch Lauterpacht, en av förgrundsgestalterna i det moderna människorättsarbetet.⁶³ Han var rådgivare till både den amerikanska och brittiska regeringarna inför Nürnbergrättegångarna. Han menade att det var enklare med bevisföringen för brott mot mänskligheten genom dess fokus på individer istället för grupper.

Juridiskt kan folkmord och brott mot mänskligheten behandlas av domstol och förövare dömas, som i exemplen Rwanda och forna Jugoslavien. När detta juridiska förfarande inte ägt rum, som i fallet med de kristna grupperingarna under det ottomanska väldets slutår, kan moraliska ”erkännanden” ge efterlevande stöd genom att omvärlden ser vad som har hänt. Så har exempelvis Sveriges riksdag 2010 benämnt dessa övergrepp som folkmordet på armenier, assyrier/syrianer/kaldéer och pontiska greker.

Det som under senaste året varit uppe till moralisk bedömning har varit huruvida Islamiska staten begår folkmord på minoriteter i sina områden. Europaparlamentet gjorde den 27 januari 2016 bedömningen att så är fallet. FN:s kommitté för mänskliga rättigheter konstaterade i en rapport den 16 juni 2016 att Islamiska staten begått folkmord liksom brott mot mänskligheten och krigsbrott gentemot yezidierna och att brotten fortfarande pågår.⁶⁴

Sommaren 2016 har utrikesminister Margot Wallström anmodats av solidaritetsorganisationer i Sverige att ta upp frågan om eventuellt folkmord i FN:s säkerhetsråd.⁶⁵

Mellan öst och väst

I samband med Europaparlamentets interparlamentariska konferens i Beirut 2011 sa dåvarande presidenten för Europaparlamentet Jerzy Buzek:

⁶³ Philippe Sands, *East West Street. On the Origins of Genocide and Crimes against Humanity*. London 2016.

⁶⁴ “‘They came to destroy’: ISIS Crimes Against the Yezidis”. *UN Human Rights Council*. 15 juni 2016. www.ohchr.org/Documents/HRBo-dies/HRCouncil/CoISyria/A_HRC_32_CRP.2_en.pdf

⁶⁵ Nuri Kino, ”Vi måste ingripa mot folkmordet”, i *Svenska Dagbladet*, 3 augusti 2016. www.svd.se/nuri-kino-vi-maste-ingripa-mot-folkmordet/av/nuri-kino

Ödet för de kristna i Mellanöstern är en fråga av stor betydelse, och som sådan är den av stor vikt för oss i den Europeiska Unionen. Frågan berör inte enbart ”här och nu” – dagens särskilda omständigheter – utan snarare villkoren för vår gemensamma framtid som inte kan skiljas från det rika arvet från det förflutna. Det är i lika hög grad en fråga om ödet för trossamfund och minoriteter som det är en fråga om mänskliga rättigheter, grundläggande värderingar, medborgerlig delaktighet och interkulturell dialog.⁶⁶

Här uttrycker alltså en ledande europeisk parlamentariker gemenskap med de kristna i Mellanöstern och talar till och med om en gemensam framtid. Denna typ av uttalanden ses ofta av Mellanösterns kristna som problematiska. Det är inte uttalanden och deklarationer man önskar utan handling innan allt är för sent. Ett exempel är hämtat från *The Jordan Times*:

Kristna i Levanten, särskilt de i Syrien, Irak och Palestina, står inför allvarliga utmaningar som man i väst antingen inte förstår eller ignorerar. Att skydda dem eller ens erkänna deras existens har på senare år bara varit en angelägenhet för beslutsfattare eller intresseorganisationer när det passar deras egen bild av situationen eller deras politiska dagordning för regionen. De kristna i Palestina till exempel blir oftast helt bortglömda. ... Först nu, med uppkomsten av ISIS, har västerländska kyrkoledare och politiker börjat uppmärksamma syriska kristna, men på samma sätt som i Irak görs det för lite och för sent. Slutsatsen är att dessa arabiska kristna borde vara betydelsefulla och de måste få göra sina röster hörda – inte bara när de säger något som passar in i vår agenda.⁶⁷

Från olika sammanhang, och inte minst från radikala muslimer, har uttryckts anklagelser mot de kristna i Mellanöstern generellt att de är agenter för väst.

Den missionsverksamhet som bedrivits i Mellanöstern av protestantiska missionärer, med början tidigt 1800-tal och av katolska ordnar, som sträcker sig längre tillbaka i tiden, etablerade nära kontakter med kristna i sina verksamhetsområden. Inte sällan kom de som anslöt sig till missionärerna att vara kristna från de östliga och orientaliska kyrkorna. Samtidigt fick sådana missioner en avgörande betydelse i många lokala sammanhang genom de skolor och den sjukvård som etablerades. I regel var dessa öppna för olika trosbekännare som där fick utbildning och hälsovård. Samtidigt kom missionärer från väst att ses som representanter, inte bara för den kyrka de företrädde, utan som kontaktlänk och förespråkare för en västerländsk livsstil och i många fall västerländsk kolonialism.

Även i våra dagar ses besökare från väst, både Europa och Nordamerika, ibland med misstro av de lokala kristna. Det har delvis sin förklaring i att många västerlänningar saknar kunskap om att här, i kristendomens vagga, finns ”livs levande stenar”, kristna som inte är ett resultat av mission eller korståg utan som för arvet vidare från de allra första kristna. Ofta har man en bild av att det i Israel och Palestina bara finns judar och muslimska palestinier. Att kristna palestinier känner sig som en del av den arabiska palestinska kulturen och språket och vanligen lever i harmoni med sina muslimska landsmän är okänt för många besökare.

En annan förklaring finns i inflytandet från kristen sionism. Den motiverar ett odelat stöd till staten Israel utifrån en övertygelse som anser att Guds geografiska löften i Gamla testamentet till judarna fortfarande gäller.

66 *The Future of Christians in the Middle East: A first step to religious freedom*. Interparliamentary Conference Proceedings. Holy Spirit University of Kaslik, Jounieh, Libanon, 18-19 juni 2011, s. 5.

67 James J. Zogby, ”West’s double standard in defending Christians” i *The Jordan Times*, 16 maj 2016.

Missions- och kyrkokontakter är inget som enbart härrör från tidigare århundraden, utan också idag kan resurser från väst till kristna samfund och institutioner visa på naturliga kontakter mellan trossyskon. Samtidigt har det från det omgivande samhället och från radikala muslimska grupper setts som västs försök att influera det muslimska samhället. Detta oavsett att de lokala kristna inte alls betraktar sig så utan ser sig som en integrerad och självklar del av det samhälle i vilket de lever.

I Svensk Kyrkotidning återgavs ett möte som ägde rum på 1980-talet och utspelade sig på gränsen mellan Turkiet och Iran, på väg från Doğubayazıt till Tabriz.

En grupp unga västerlänningar berättar att de varit på missionsuppdrag i Iran. Gruppen hade evangeliserat på ett torg i Tabriz tills polisen arresterade dem. De hade utvisats för illegal verksamhet. Väl i Tabriz besöker jag en av de protestantiska kyrkorna i staden. Prästen kände till att gruppen varit där och när polisen tagit dem kom folk och kastade sten mot kyrkan. De hävdade att både gruppen och den lokala kyrkan var kristna och därmed var alla skyldiga. Det går givetvis inte att försvara vare sig arrestering av den som berättar om sin tro eller att det kastas sten mot kyrkan. Men västerlänningars agerande får konsekvenser för lokala kristna.⁶⁸

En skärningspunkt som under senare år varit tydlig har gällt yttrandefriheten som är stark i Västeuropa och efterfrågan av respekt för religionen som är stark i Mellanöstern. De danska karikatyrteckningarna av profeten Muhammed, som publicerades 2005, och efterföljande händelseförlopp är ett sådant exempel. Ibland ombeds kyrkor i väst att agera för att heliga symboler, rum och föremål ska respekteras. För Sverige och kyrkan i Sverige är yttrandefriheten en oundgänglig rättighet – men hur förhåller man sig till de kristna som vädjar om respekt för att inte bli än mer utsatta?

Arvet från kolonialtiden lever kvar och närvaron av amerikansk militär spår på uppfattningar om att ”kristen” innebär ”västerlänning” och ”västerlänning” implicerar ”fiende”. Den grekisk-melkitiske patriarken Gregorios III uttrycker dilemmat som de kristna i Mellanöstern står inför:

Ni må ha goda avsikter med NATOs insatser (som i Libyen)! Men de kommer att skrivas in i arabisk historia och samhälle, och i muslimsk arabisk historia och minne under rubriken: korståg och korsfarare! På så sätt kommer ni att göra våra (och era egna) relationer till islam allt svårare!⁶⁹

Detta sammantaget har inneburit att kristna i Mellanöstern emellanåt betraktats som agenter för främmande makter, en anklagelse som i fallet Irak lett till en serie av terroristattacker mot kristna.

Dialog med islam

Mellanöstern utgör vaggan för de tre stora monoteistiska religionerna judendom, kristendom och islam. Här har religionerna till och från varit i konflikt med varandra men också i fruktbar dialog och samarbete utifrån att leva i samma miljö och med den dagliga kontakt som ett liv i samma by eller stad medför.

Här har också konfrontationen och dialogen mellan väst och öst funnits. Ibland har detta blivit tydligt i de stora politiska skeendena som exempelvis korståg, mongolernas invasion, kolonisation och etablerandet av statliga gränser vid fredsförhandlingar. Ibland har det inneburit förtroendeskapande i de mindre sammanhangen som dialog mellan judar och kristna vid Svenska

⁶⁸ ”Religionsfrihet och förföljda kristna” i *SKT*, nr 10, 17 oktober 2014, s. 310–317

⁶⁹ *The Future of Christians in the Middle East: A first step to religious freedom*. Interparliamentary Conference Proceedings. Holy Spirit University of Kaslik, Jounieh, Libanon, 18–19 juni 2011, s. 118–119.

teologiska institutet i Jerusalem eller dialog mellan muslimer och kristna i den lokala miljön.

Även om mycket i denna skrivning handlat om konsekvenser för de kristna som drabbats av extremismen inom islam och dess försök att etablera sig politiskt, representerar den på intet sätt islam i dess helhet. Det är viktigt att hålla i minne att majoriteten av dem som dödsdömts och är på flykt är muslimer på flykt undan auktoritära regimer eller våldsutövande extremism.

De kristna i öst har utifrån den samlade historiska erfarenheten av att leva i Mellanöstern en utomordentlig kunskap om islam och muslimsk religionsutövning. De vet både hur det går att leva i samklang och fira högtider tillsammans och de vet hur livet ter sig när extremismen ökar. Men de har också erfarenhet av att leva under olika politiska muslimska system. Den sekulära traditionen i väst har i dag ringa förståelse för vilken typ av dialog med muslimer som förs när det gäller islams förhållande till politiska förändringar och till begreppet (mänskliga) rättigheter. Här har kyrkorna i öst, som under sin långa samexistens med den muslimska världen i Mellanöstern delat språk, kultur och i många fall dagligt liv, ovärderliga erfarenheter och mycket att bidra med till vårt samhälle.

Gaza, november 2009. Foto: Magnus Aronson/Ikon

Kairos Palestina

Dokumentet *Kairos Palestina – Ett sanningens ögonblick. Ett ord av tro, hopp och kärlek från hjärtat av palestinskt lidande* publicerades 2009, först på arabiska och har sedan översatts till ett drygt 20-tal språk. Bakom dokumentet stod Jerusalems latinske patriark, en grekisk-ortodox ärkebiskop, ett antal präster och prominenta kristna palestinska lekmän. Samtidigt ställer sig Jerusalems kyrkoledare bakom *Kairos Palestina* i så motto att de aktivt uttalat sitt stöd:⁷⁰

⁷⁰ Dokumentet finns översatt till svenska och kan hittas på Svenska kyrkans webbplats: www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=643686 eller i tryckt form via Bilda: "Ett sanningens ögonblick – Kairos Palestina".

Vi har hört våra barns rop.

Vi, patriarker och kyrkoledare i Jerusalem, har hört det hoppets rop som våra barn sänt ut i dessa svåra dagar i vilka vi fortsatt lever i detta heliga land. Vi stöder dem och står vid deras sida i deras tro och deras hopp och deras kärlek och deras syn på de händelser som vi upplever. Vi stöder också deras uppmaning, riktad till alla våra troende och till de israeliska och palestinska ledarna och till det internationella samfundet och till världens kyrkor, att påskynda förverkligandet av rättvisa, fred och försoning i detta heliga land. Vi ber Gud för alla våra barn om all välsignelse och ett överflöd av kraft till att delta på ett effektivt sätt i uppbyggandet av ett samhälle där kärlek och lugn och rättvisa och fred råder.

Det är utifrån en situation av stor hopplöshet dokumentet *Kairos Palestina* har skrivits. Det är ett rop om att bli hörd och förstådd som inte minst riktar sig till kristna i väst. Man frågar sig varför de kristna i väst är så tysta inför ockupationen som man menar måste få ett slut genom ickevåldsmetoder och där båda sidors legitima krav tillgodoses. Vidare uppmanas till teologisk reflektion, där bland annat den så kallade kristna sionismen bearbetas. *Kairos Palestina* är ett kraftfullt rop om att blir hörd och uppmanar kyrkor runt om i världen att agera.

En rad kyrkor och kristna organisationer på skilda håll i världen har svarat på uppropet. Många säger sig ha hört ropet och känner solidaritet med de utsatta kristna, eller som den sydafrikanske ärkebiskopen Desmond Tutu, som i sitt svar citerade texten om Kristi kropp: "Lider en kroppsdel, så lider också alla de andra" (1 Kor 12:26).

De senaste åren har frågor relaterade till Israel-Palestina liksom till Kairos Palestina varit uppe till behandling av Svenska kyrkans kyrkomöte. År 2012 togs ett flertal beslut som sedan i kyrkomötets skrivelse till kyrkostyrelsen betecknades "Kairosdokumentet och Israel-Palestinafrågan". I besluten ingick bland annat:⁷¹

- ... att uppdra till kyrkostyrelsen att fortsätta sina ansträngningar att kräva ett slut på den israeliska ockupationen av Västbanken, Östra Jerusalem och Gaza och i att rekommendera församlingarna att följa uppmaningarna i Kairos Palestina-dokumentet att avbryta investeringar, införa sanktioner och bojkotta företag och produkter från de israeliska bosättningarna på de ockuperade palestinska områdena, Västbanken och Östra Jerusalem samt i att stödja de krafter i Gaza som arbetar för demokrati och mänskliga rättigheter och kräva att den pågående israeliska blockaden av Gazaremsan hävs;
- att uppdra till kyrkostyrelsen att uppmana den svenska regeringen att verka för att Palestina upptas som fullvärdig medlemsstat i FN;
- att uppdra till kyrkostyrelsen att uttala att Svenska kyrkan kräver ett slut på den israeliska ockupationen och att en palestinsk stat etableras sida vid sida med staten Israel i enlighet med FN-resolutioner utifrån förhandlingar mellan parterna. Svenska kyrkan stöder fullt ut Israel som en suverän stat inom internationellt erkända gränser liksom vi fullt ut stöder en suverän palestinsk stat i Gaza, på Västbanken, inklusive Östra Jerusalem. Det innebär en tvåstatslösning baserad på 1967 års gränser;
- att uppdra till kyrkostyrelsen att uttala att Svenska kyrkan kräver ett slut på både palestinskt och israeliskt våld mot civila och att mänskliga rättigheter och internationell lag efterlevs av båda sidorna i konflikten.

71 "Kairosdokumentet och Israel-Palestinafrågan", *Svenska kyrkan. Kyrkomötets skrivelse 2012:6*. www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=1498927

År 2012 rekommenderar alltså kyrkomötet församlingarna att följa uppmaningarna i Kairos Palestina. Kyrkomötet 2014 fortsatte diskussionen och nu också i relation till dokumentet *Guds vägar*. Det är ett inomkyrkligt samtalsdokument som vill ta avstånd från tankemodeller inom kristen tradition som utnyttjats till att legitimera övergrepp mot det judiska folket.

Dokumentet grundar sig på en genomarbetning av frågan om Svenska kyrkan och det judiska folket. Det vill bidra med några grundläggande reflexioner utifrån många år av dialog mellan företrädare för Svenska kyrkan och judendomen. Bakgrunden är ett uppdrag från 1993 års ombudsmöte att hitta former för hur Svenska kyrkan skulle ta avstånd från antisemitismen. Guds vägar antogs av Kyrkomötet 2001.⁷²

Ekumenikuskottet skriver 2014 i sitt betänkande om de två dokumenten bland annat:⁷³

Utskottet instämmer i motionens grundhållning att *Guds vägar* är ett viktigt och betydelsefullt dokument som är värt spridning och reception inom Svenska kyrkan. ... *Kairos Palestina* är ett ekumeniskt teologiskt dokument, skrivet av palestinska kristna för dem som vill få större förståelse för deras utsatthet i den rådande politiska situationen. Dokumentet har mottagits av Svenska kyrkans kyrkomöte och rekommenderats för studium och handling i församlingarna. *Guds vägar* och *Kairos Palestina* tillhör således olika genrer, har olika ställning och bör inte ställas mot varandra.

Kyrkomötets skrivelse till kyrkostyrelsen uppdrog ”att uppmuntra alla stift att implementera dokumentet *Guds vägar* så att det blir känt och diskuterat”. Kyrkomötet hävdar alltså att det är möjligt att samtidigt följa uppmaningarna i *Kairos Palestina* och att implementera *Guds vägar*.

I ett brev till församlingarna i Svenska kyrkan från *Kairos Palestinas sommarläger* i augusti 2016 som arrangerades av Lunds och Uppsala stift i samverkan med den ekumeniska organisationen Sabeels vänner i Sverige skrivs:

Kairos Palestinas sommarmöte vill också uppmuntra till regelbunden förbön för de krigs- och ockupationsdrabbade i Mellanöstern. Kairos Palestinas sommarmöte uppmanar till förbön varje söndag för kyrkorna i Mellanöstern inklusive för våra kristna systrar och bröder i Jerusalem, Israel och Palestina.⁷⁴

Vad finns kvar om 20 år?

Från de kristna i Mellanöstern kom tidigt oroade röster om hur framtiden skulle komma att se ut. Idag ställa frågan om någon framtid alls finns. Kristna deltog aktivt i inledningen av den arabiska ”våren” liksom i den första intifadan. Andra kristna reste farhågor inför resultatet av de arabiska revolutionerna och vilken roll demokrati skulle få i framtiden under influens av islamistiska rörelser. Farhågorna ser givetvis olika ut i skilda länder beroende på situationen. En konferens med kristna ledare från Mellanöstern och politiker från Europa konstaterade att ”om inte kristna och muslimer lär sig att leva tillsammans i fred så kommer inga kristna att finnas kvar om 10 år”.⁷⁵ En

72 ”Guds vägar – ett inomkyrkligt samtalsdokument”, *Svenska kyrkan. Internationellt arbete*. <https://www1.svenskakyrkan.se/internationalt-arbete/guds-vagar---ett-inomkyrkligt-samtalsdokument>

73 ”Om *Guds vägar* och Kairosdokumentet”, *Svenska kyrkan. Ekumenikuskottets betänkande 2014:2*. <https://www1.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=1178603>

74 Brev till församlingarna från Kairos Palestina sommarläger augusti 2016.

75 *The Future of Christians in the Middle East: A first step to religious freedom*. Interparliamentary Conference Proceedings. Holy Spirit University of Kaslik, Jounieh, Libanon, 18-19 juni 2011, s. 90.

2000-årig historia kommer att försvinna. Den maronitiska patriarken Beshara Boutros al-Rahi konstaterade att:

Begreppet "samexistens" betyder inte en parallell tillvaro eller ett enkelt samarbete mellan olika delar av samma företag, utan en medvetenhet om ett gemensamt liv och ömsesidigt beroende som omfattar varandras kulturella och andliga identitet.⁷⁶

Patriarken hävdade att det behövs en gemensam nationell identitet som inkluderar alla kulturella bidrag – muslimska och kristna. Detta uppnås genom ett gemensamt "medborgarskap" och deltagande för att uppnå säkerhet för varje medborgare, frihet och erkännande av pluralism.

Andra röster har talat om behov av att upprätta en särskild provins (*governorate*) för kristna på Nineve-slätten vid sidan om de 19 provinser som traditionellt finns i Irak. Andra har talat i termer av en autonom region på slätten liksom att olika minoriteter bör ha sina regioner.⁷⁷ Ett av de stora orosmomenten är Egypten. Ska de miljoner kopter som lever där idag kunna finna rimliga levnadsvillkor i framtiden? Eller går utvecklingen i samma riktning som i Syrien och Irak?

Demokrati, rättvisa, frihet och en civil rättsstat är fortfarande en förhoppning inför framtiden. Ropet på mänskliga rättigheter, full delaktighet i samhället, en civillagstiftning lika för alla och hopp om förändring utifrån arbetslöshet, fattigdom och allt mer pressade livsvillkor för människor är drivkrafter som förmår kristna att stanna kvar och hålla hoppet vid liv. Inte minst den unga generationen behöver se hopp och framtidsmöjligheter.

Kyrkan i helg och vardag

Liturgi för hela människan och hela livet

Trängseln är stor. Den heliga gravens kyrka, eller som lokala kristna i Jerusalem säger, Uppståndelsens kyrka, är fylld till bristningsgränsen. I ett hörn av kyrkan sjunger en grupp, i ett annat står en grupp och samtalar, några försöker ta sig fram för att få bättre plats och alla väntar med spänning på ögonblicket när den heliga elden ska falla från himlen. Det är lördag i påskveckan och en av de viktiga högtidsdagarna för kristna i Jerusalem. Lekfolk, pilgrimer, präster, biskopar och patriarker finns på plats i sina särskilda delar av kyrkan, och allas blickar är i riktade mot Jesu grav. Graven är förseglad, men så händer det. Ut ur en av de små öppningarna i gravens sida kommer ett starkt ljussken när elden kommer. Ett öronbedövande jubel i kyrkan, människor börjar dansa och armar sträcks mot elden. De närmaste tänder facklor och ljusknippen, elden sprids vidare och på några ögonblick är hela kyrkan fylld av ljussken. Värmen stiger. Jublet stiger.

Den heliga elden, som av de troende ses som ett mirakel, har på detta sätt tänts i århundraden. Människor står med sina ljusknippen – ett smalt ljus för varje år Jesus levde – som nu släcks. Ljusen ska bevaras där hemma. De ska användas i livets olika skeenden. När man i familjen behöver be för något särskilt problematiskt i livet eller tacka för att det gått bra. Men också varje gudstjänst i den ortodoxa och orientaliska traditionen tänkes vara en gudomlig liturgi för hela människan där man deltar i liturgin, gör korstecken, tänder ljus inför ikoner, tar till sig rökelsen och knäböjer.

Gudstjänsterna följer kyrkoårets kalender, och årets olika perioder sätter sin prägel på det liturgiska livet under samverkan mellan präster, diakoner, läsare, kör och församling. Under den första delen av gudstjänsten är gudstjänstdeltagarna i rörelse och kommer allt eftersom. En del gudstjänstbesökare stannar upp inför någon ikonbild och ber, andra kysser bilder och föremål

⁷⁶ Ibid., s. 26.

⁷⁷ Redan 2006 föreslogs i den s.k. "Biden-planen" att sunniter, shi'iter, kurder och kristna skulle ha sina separata områden – hemländer.

och en del tänder ljus eller byter några ord med grannen. I många av de östliga kyrkorna saknas kyrkbänkar och man står under gudstjänsten som ett tecken på att gudsfolket är ett folk på vandring. I gudstjänstens första del förbereder prästen bröd och vin. Därefter börjar liturgin genom skriftläsningar, böner och växelsång. Efter att prästen gått i procession med evangelieboken vidtar skriftläsning. Centralt för de östliga kyrkorna är vad som betecknas som den gudomliga liturgin eller som liturgin med dess höjdpunkt i nattvardsfirandet.

”Och en annan ängel kom och ställde sig vid altaret med ett rökelsekar av guld, och åt honom gavs mycket rökelse, som han skulle lägga till alla de heligas böner på det gyllene altaret inför tronen” (Upp 8:3). Foto: Göran Gunner

Den väldoftande rökelsen som sprider sig när rökelsekaret svängs betraktas både som tacksamhetens offer till Gud och som representant för de heligas böner. När rökelsedoften sprider sig i kyrkan kan det ses som ett uttryck för att doften av evangeliet sprids i världen. En form av harts smälter på en bädd av glödande kol. Efter liturgin går gudstjänstdeltagarna fram till prästen som håller i välsignelsekorset och kysser det.

Högtider knutna till Kristus och till Maria är viktiga liksom olika helgondagar knutna till de olika kyrkotraditionerna. När de olika kyrkotraditionerna markerar fester och helgondagar blir det något att högtidlighålla nästan dagligen.⁷⁸

Beroende på vilken kyrka det handlar om och var i världen den befinner sig kan tidpunkten för högtider skilja sig åt. I vissa fall följer de östligt ortodoxa den ”gamla” kalendern – den julianska – medan andra följer den ”nya” – gregorianska. Den nya är tretton dagar tidigare än den gamla varför exempelvis jul kan firas vid olika tidpunkter. Exempelvis firas påskdagen 2017 vid samma tidpunkt i öst och väst – 16 april – medan påskdagen 2018 äger rum 1 april i väst och 8 april i öst.

⁷⁸ Så kan man till exempel följa grekisk- (bysantinska) Antiochiapatriarkatet på hemsidan: <http://antiochpatriarchate.org/en/home/>

Sakrament och riter

De östliga kyrkorna förvaltar sju sakrament: dopet, myronsmörjelsen (konfirmationen), bikten, eukaristin (nattvarden), äktenskapet, prästvigningen och smörjelsen av sjuka.

De olika kyrkorna använder sig av skilda liturgier som följer traditionella riter⁷⁹. Dessa riter uppdelas utifrån var de ursprungligen har använts, och de olika liturgierna benämns som regel utifrån kyrkofäder.

Den antiochenska riten med koppling till Antiochia har två underavdelningar. Den västsyrisk används i syrisk-ortodoxa kyrkans, syrisk-katolska kyrkans och maronitiska kyrkans liturgier. Den andra betecknas östsyrisk och används av Österns assyriska kyrka och kaldeiska kyrkan.

Den alexandrinska riten med kopplingar till Alexandria används i dag av bland annat den koptisk-ortodoxa kyrkan och den koptisk-katolska kyrkan. Viktiga liturgier i det koptiska sammanhanget är S:t Basileos, (aposteln) S:t Markus och (teologen) S:t Gregorios.

Den bysantinska riten är i bruk hos den grekisk- (bysantinska) ortodoxa kyrkan och den melkitisk-katolska kyrkan. Olika liturgier är här uppkallade efter kyrkofäder som S:t Basileos, S:t Chrysostomos och S:t Jakob.

Den armeniska riten används av den armenisk-apostoliska kyrkan och den armenisk-katolska kyrkan.

Utförliga exempel på de olika ortodoxa och orientaliska kyrkornas liturgier kan hittas på olika hemsidor relaterade till kyrkorna⁸⁰ som exempelvis: koptisk-ortodoxa kyrkan – www.copticchurch.net/topics/liturgy/; armenisk-apostoliska kyrkan – www.armenianchurchlibrary.com/files/The_Divine_Liturgy-English.pdf; den grekisk (bysantinska) ortodoxa kyrkan – <https://www.youtube.com/watch?v=NRB2VUVH-bk>

För närmare kunskap om ortodoxa och österländska kyrkor, tro, tradition och gudstjänst, se Thomas Arentzen, *Ortodoxa och österländska kyrkor i Sverige*. Stockholm: Nämnden för statligt stöd till trossamfund, 2015.

Kyrkornas sociala verksamhet

Innan de skilda kyrkosamfunden presenteras ska kyrkornas sociala arbete lyftas fram. Kyrkorna har en lång tradition av socialt arbete och samhällsbyggande. Detta visar sig inte minst genom hälso- och sjukvård liksom genom en omfattande skolverksamhet. Under perioder av förföljelse och migration bedriver kyrkorna hjälp- och biståndsarbete. Betydelsefulla insatser görs här via medel från kyrkomedlemmar som idag bor i diasporan.

Det som präglar kyrkornas sociala arbete är att det i majoriteten av kyrkor inte är samfundsbundet. Såväl kristna som muslimer är välkomna till skolor och sjukvård. Det är en självklar del av den kristna identiteten att tjäna det samhälle man lever och verkar i. Det kan konstateras att kyrkornas sociala inflytande i många fall är betydligt större än deras medlemsantal i siffror genom att man har många och starka institutioner.

Vilka är de kristna i Mellanöstern? – Olika kyrkotraditioner

Ett sätt att presentera kyrkoutvecklingen i Mellanöstern och de olika samfunden i stora drag utgår från årtal kopplade till kyrkobrytningar. I huvudsak brukar kristenheten i Mellanöstern delas in i fem ”kyrkofamiljer”: ortodoxa kyrkor (bysantinska), Österns kyrka, orientalisk- ortodoxa,

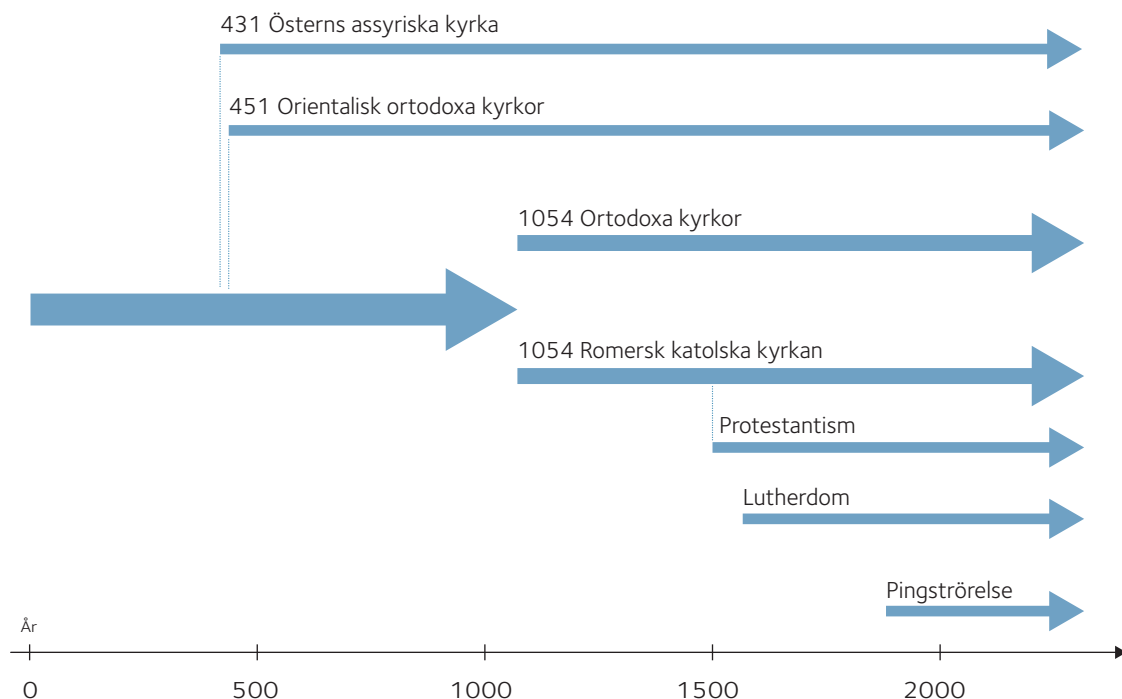
79 I kyrkligt språkbruk ibland benämning på den liturgi eller den kyrkorätt som hör till en del av en kyrka (särskilt den romersk-katolska och den ortodoxa). (Nationalencyklopedin)

80 På Youtube finns många exempel på inspelningar av kyrkornas liturgier.

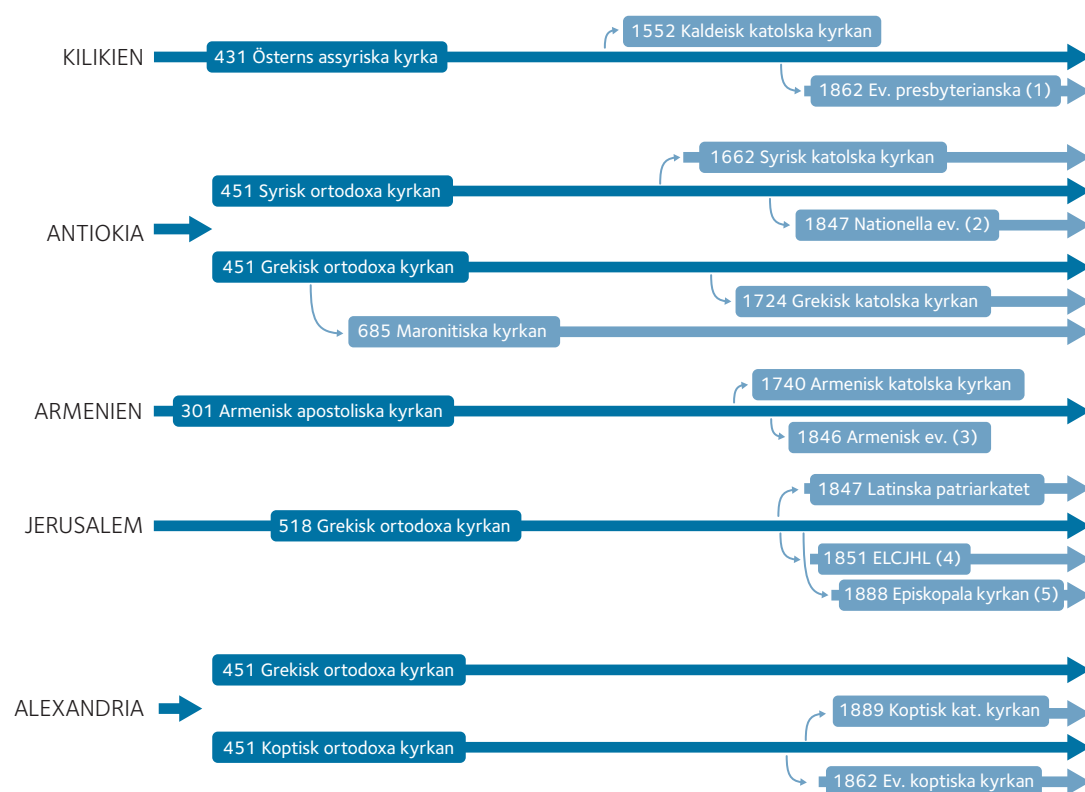
katolska och protestantiska kyrkor. De olika ortodoxa traditionerna skiljer sig i teologiska termer utifrån sina kristologiska ståndpunkter i relation till de ekumeniska koncilierna i Efesos år 431 och Kalcedon år 451. Vid konciliet i Efesos handlade det om benämningen på jungfru Maria – ”Gudaföderska” eller ”Guds Moder”. Beslutet blev det förstnämnda, vilket inte accepterades av Österns (assyriska) kyrka.

Kyrkomötet i Kalcedon år 451 talade om att Kristus har en mänsklig och en gudomlig natur, vilket inte godtog av de orientalisk-ortodoxa kyrkorna. Detaljerna i skillnaderna från dessa två koncilier diskuteras fortfarande, och teologiska närmanden mellan kyrkotraditionerna pågår. Den armenisk-apostoliska kyrkan, koptisk-ortodoxa kyrkan och syrisk-ortodoxa kyrkan erkände aldrig ställningstagandet vid konciliet i Kalcedon utan erkänner därmed de tre första ekumeniska koncilierna, Nicaea år 325, Konstantinopel år 381 och Efesos år 431.

Vid konciliet i Nicaea diskuterades ”Sonens natur”: Är Jesus född (av Fadern) eller skapad (ur intet)? En övervägande majoritet av konciliet anslöt sig till den första ståndpunkten, vilket återspeglas i den skeniska trosbekännelsens andra artikel: ”född av Fadern före all tid ... född och icke skapad”. I Konstantinopel skedde en förskjutning av kyrkans centrum från Rom i väst till Konstantinopel i öst. Inte så långt efteråt, år 395, delades det romerska riket på det politiska planet i Väst-Rom och Öst-Rom. Nästa stora uppdelning av kyrkan kom formellt 1054 med ett latinskt väst (Rom) och ett bysantinskt öst (Konstantinopel, Alexandria, Antiochia och Jerusalem). Den ortodoxa kyrkan i öst (Bysans) kan också betecknas som grekisk-ortodox.

Kristna i Mellanöstern visar gärna kyrkoträdet utifrån de platser som varit centrala i kyrkans historia. Åren som anges är när patriarkat/kyrkor tänkes ha grundats.

1. Evangelisk-presbyterianska kyrkan i Iran; 2. Nationella evangeliska synoden i Syrien och Libanon; 3. Armeniska evangeliska kyrkounionen i Mellanöstern; 4. Evangelisk-lutherska kyrkan i Jordanien och det Heliga landet 5. Episkopala kyrkan i Jerusalem och Mellanöstern

I de östliga kyrkorna finns ett rikt klosterliv och många av kyrkans trogna besöker som pilgrimer olika kloster eller kyrkor vid särskilda högtider. Pilgrimer vid Smörjelsestenen i Gravkyrkan, Jerusalem. Foto: Göran Gunner

Grekisk- (bysantinska) ortodoxa kyrkan

Ett flertal autokefala – självstyrande – östkyrkor finns knutna till Mellanöstern. Den ekumeniske patriarken av Konstantinopel, Bartholomeus I, är den förenande ledaren över alla ortodoxa kyrkor men är inte hierarkiskt överordnad de övriga patriarkerna (*Konstantinopels ekumeniska patriarkat*). De tre övriga patriarkaten är knutna till Alexandria, Antiochia och Jerusalem. I Mellanöstern betecknas också denna kyrkotradition för Rûm ortodox där "Rûm" hänvisar till den beteckning de bysantinskt ortodoxa fick under ottomanska tiden.

I Alexandria, Egypten, har påven och patriarken av Alexandria och hela Afrika, Theodoros II, sitt säte (*Grekisk-ortodoxa patriarkatet av Alexandria och hela Afrika*). I rang bland grekiska ortodoxa kommer han efter patriarken i Konstantinopel och har den imponerande historiska titeln:⁸¹

His Divine Beatitude the Pope and Patriarch of the Great City of Alexandria, Libya, Pentapolis, Ethiopia, All Egypt and All Africa, Father of Fathers, Pastor of Pastors, Prelate of Prelates, the Thirteenth of the Apostles and Judge of the Universe.

Ett 15-tal ärkestift finns spridda över Afrika och totalt beräknar kyrkan ha cirka 300 000 medlemmar.

En annan grekisk-ortodox kyrka har i dag sitt säte i Damaskus, Syrien. Patriarken Johannes X residerar över patriarkatet Antiochia och hela Östern (*Grekisk-ortodoxa patriarkatet av Antiochia och hela Östern*). Kyrkan använder i dag ofta arabiska som liturgiskt språk. Patriarkatet har jurisdiktion över ortodoxa i länder i Mellanöstern som Syrien, Libanon, Irak, Kuwait, Förenade arabemiraten, Oman liksom Australien, USA och Kanada med totalt uppskattningsvis 1,5 miljoner medlemmar. Ursprungligen hade patriarken sitt säte i Antiochia som i dag ligger i Turkiet (Antakya). Kyrkan har ärkesäten på platser i Mellanöstern som Damaskus, Aleppo och Alexandretta, Bosra, Hauran och Jabal al-Arab, Homs, Hama, Latakia, Beirut, Akkar, Libanons berg, Byblos och Botrys, Zahlé och Baalbek, Tripoli och el-Koura, Tyre och Sidon liksom i Bagdad och i Kuwait.

Grekisk- (bysantinska) ortodoxa kyrkans patriark Theofilos är ledare för den ortodoxa kyrkan i Jerusalem (*Jerusalem-patriarkatet*). Kyrkan räknar honom som den 141:a patriarken i Jerusalem. Kyrkan beräknar sina medlemmar utifrån boende i det Heliga landet, och de uppgår till cirka 130 000, varav de flesta är palestinier. I området finns också mindre grupper av rysk-, grekisk-, rumänsk- och georgisk-ortodoxa.

Lästips: Kallistos Ware, Den ortodoxa kyrkan. Skellefteå: Artos, 2003.

Orientalisk-ortodoxa kyrkor

Till den orientalisk-ortodoxa kyrkofamiljen räknas den armenisk-apostoliska kyrkan, koptisk-ortodoxa kyrkan och syrisk-ortodoxa kyrkan. Dessa kyrkor erkände aldrig ställningstagandet om att Jesus var både sann Gud och sann människa vid konciliet i Kalcedon år 451 utan erkänner därmed endast de tre första ekumeniska koncilierna, Nicaea 325, Konstantinopel 381 och Efesos 431. De orientalisk-ortodoxa kyrkorna erkänner varandra ömsesidigt och består förutom av de tre som här närmare behandlas av de ortodoxa kyrkorna i Etiopien, Eritrea liksom indiska Malankara syrisk-ortodoxa kyrkan och Malankara S:t Thomas-kyrkan.

⁸¹ "Patriarchate of Alexandria", *Patriarchate of Alexandria*. www.orthodoxcouncil.org/patriarchate-of-alexandria

Armenisk-apostoliska kyrkan

Den armenisk-apostoliska kyrkan har fyra kyrkocentra. I Etjmiadzin, Armenien, finns katolikos över alla armenier, Karekin II. I Antelias, beläget i Beirut, Libanon, har katolikos Aram I sitt säte och han benämns vara katolikos över Kilikien med den ursprungliga platsen för patriarkatet inom Armenien (i nuvarande Turkiet). Efter kriget i Libanon och fortsatta problem i Mellanöstern består kyrkan i Mellanöstern i dag av uppskattningsvis 100 000 medlemmar. Biskopssäten finns ibland annat i Aleppo, Beirut, Kuwait, Jazirah, Isfahan, Teheran och på Cypern.

När det gäller jurisdiktionen över armenier i väst och då inte minst i USA pågår en dragkamp mellan de två huvudcentra. I Konstantinopel (Istanbul) finns patriark Mesrob II. Före 1915 bestod patriarkatet av 45 stift, men idag ligger de små kvarvarande armeniska gemenskaperna i Turkiet och armenierna på Kreta under patriarkatet. I Jerusalems Gamla stad i det armeniska kvarteret finns det armeniska patriarkatet med patriark Nourhan Manougian. På 1960-talet uppgick den armeniska befolkningen till 20 000 personer boende i Jerusalem, Haifa, Jaffa, Betlehem, Ramallah och Gaza men är idag reducerad till några tusental.

100 år efter folkmordet förklaras 1,5 miljoner armenier vara helgon vid en minneshögtid i Etjmidazin under medverkan av bland annat katolikos Karekin II och katolikos Aram I. Foto: Göran Gunner

Gudstjänstspråket är armeniska och klassisk armeniska (grabar) används i skriftläsning, böner och hymner. Predikningar sker på modern armeniska. I gudstjänstrummet finns ingen ikonostas men någon eller några ikoner och ofta talrikt med målningar. I den armenisk-apostoliska kyrkan firas Jesu födelse (6 januari) och därmed sammanhängande dagar enligt gamla kalendern, medan övriga året följer nya kalendern.

Koptisk-ortodoxa kyrkan (av Alexandria)

Enligt traditionen grundades den Koptisk-ortodoxa kyrkan (av Alexandria) av aposteln Markus cirka år 42. Ordet "koptisk" anspelar på "egyptisk", och kopterna talar om sig som de för-arabiska egyptierna, det faraoniska folket. Patriarken av Alexandria tituleras i dag påve, och innehavare av Markus stol är idag Tawadros II som också benämns patriark över hela Afrika. Patriarken presiderar i dag från Markuskatedralen i Kairo. Kyrkan består av 65 stift varav 46 finns i Egypten. Över dessa finns i Egypten åtta metropolitdomen med ärkebiskopar. Den koptisk-ortodoxa kyrkan

är medlemsmässigt den största i Mellanöstern med upp till cirka 15 miljoner medlemmar, varav majoriteten finns i Egypten men med stora grupper i Libyen – varav många flyttat tillbaka efter Islamiska statens inflytande – och Sudan.

Klosterväsendet har en stark ställning i den koptiska kyrkan som genom historien är känd för asketiska präster och munkar. I dag har kyrkan knappt 40 aktiva kloster, varav S:t Antonios kloster är mest känt genom talrika besök av svenska pilgrimer och resenärer. Klostret är beläget i en oas i Egyptens östra öken. Många av munkarna är välutbildade unga män med omfattande akademisk och yrkesmässig bakgrund.

Tawdros II (Theodoros), påve och patriark och ledare för den koptisk-ortodoxa kyrkan. Foto Peter Williams /WCC

Koptiska är det traditionella gudstjänstspråket i kyrkan. I dag är kyrkan starkt arabiserad och förutom att predikningar sker på arabiska har på sina håll arabiska börjat användas också i liturgin. I den koptiska fromheten spelar jungfru Maria en viktig roll och anses ha visat sig vid ett flertal tillfällen. Den mest kända uppenbarelsen var 1968 när en ljusgestalt visade sig över kyrkan i Zeitun i en Kairoförort. Detta pågick under ett års tid och bevitnades av många koptiska och muslimska egyptier.

Två kyrkor med ursprung i den koptiska kyrkan har blivit autokefala: Etiopisk-ortodoxa kyrkan 1994 med cirka 45 miljoner medlemmar och Eritreanska ortodoxa kyrkan 1998 med cirka 2,5 miljoner medlemmar. Dessa två kyrkor ser koptiska kyrkan som moderkyrka. När det gäller antalet medlemmar för kyrkan i Egypten varierar antalet starkt, men vanligen anges låga siffror från myndigheterna och höga från kyrkoledare. En uppskattning är mellan 10 och 13 miljoner. Till detta kommer cirka 200 000 i Sudan och lika många i övriga Afrika. Ytterligare några miljoner finns i diaspora i Nordamerika, Australien och Västeuropa.

Syrisk-ortodoxa kyrkan (*Syrisk-ortodoxa kyrkan av Antiochia och hela Östern*)

Den syrisk-ortodoxa kyrkan räknar sitt ursprung till år 37 och anses grundad av apostlarna Petrus och Paulus i staden Antiochia. Patriark Mor Ignatius Aphrem II Karim har i dag sitt säte i Bab Tuma, Damaskus, med residens i S:t Aphrems kloster i Sayyidnaya norr om Damaskus. För några år sedan hade kyrkan 170 000 medlemmar i Syrien, 50 000 i Libanon, 20 000 i Irak och 15 000 i Turkiet. I Jerusalem beräknas antalet medlemmar vara 500 och i Betlehem drygt 1 000. Men som en följd av krig och förföljelse i Irak och Syrien ökar antalet flyktingar till Turkiet och Libanon. Majoriteten av kyrkans medlemmar bor i dag i USA och Västeuropa. Till kyrkan räknas också Malankara syrisk-ortodoxa kyrka och Malankara S:t Thomas-kyrkan i Kerala, Indien, som enligt traditionen grundades av aposteln Tomas och i dag är betydligt större medlemsmässigt än moderkyrkan.

I Mellanöstern har kyrkan ärkestift i Syrien (Jazirah, Aleppo, Homs och Hama, Damaskus), i Irak (Bagdad och Basrah, Mosul, Kirkuk och Kurdistan, liksom S:t Matteus-klostret), i Libanon (Libanons berg, Beirut), i Turkiet (Turabdin, Adiyaman). Därtill har patriarkatet ärkebiskopar för Zahle i Libanon, för Istanbul och Ankara i Turkiet, för Mardin i Turkiet, för Förenade arabrepubliken och Gulfstaterna och för det Heliga landet.

Kyrkans egen presentation av det centrala i kyrkan:

Kyrkan är större än medlemsregistren och innefattar helgon, martyrer, profeter, apostlar och de troende som insomnat. Kyrkan lever genom jungfru Maria, Guds moders och helgonens förbön och kyrkan fullkomnas i eukaristin, nattvarden. Den gudomliga liturgin som firas varje söndag i alla syrisk-ortodoxa kyrkor är kyrkans mittpunkt. I liturgin som firas på en dialekt av det språk Jesus talade tar de troende emot Kristi kropp och blod och blir också Kristi kropp genom att ta emot varandra i gudstjänsten som bröder och systrar. Påskan är den största högtiden följd av firandet av Kristi födelse. Fasta förenat med gåvor till de fattiga och daglig bön är centrala delar av kyrkans liv.⁸²

Österns assyriska kyrka (*Österns apostoliska kyrka eller Nestorianska kyrkan*)

Österns kyrka var beteckningen för kyrkan i Persien eller som det officiella namnet lyder Den heliga apostoliska katolska assyriska kyrkan i öst. Vanligen kallas kyrkan i dag Österns assyriska kyrka. Denna kyrka var den första (av de i dag existerande kyrkorna) som bröt sig loss från huvudfåran av kristenheten. Konciliet i Efesos 431 behandlade benämningen på jungfru Maria – ”Gudaföderska” eller ”Guds Moder”. Beslutet blev det förstnämnda, vilket inte accepterades av Österns kyrka. Medlemmarna kan betecknas som östsyrisk, men kyrkan har inte sakramental gemenskap med någon annan kyrka i Mellanöstern och tillhör inte Mellanösterns kristna råd men Kyrkornas världsråd. Historiskt har denna kyrka varit en missionerande kyrka som längs Sidenvägen sträckte sig ända in i Kina. Från att ha varit en kyrka med många miljoner anhängare trängdes den tillbaka av Timur Lenks erövringar under 1300-talet, och kyrkan blev kvar i bergsområdena mellan Irak, Turkiet och Iran (Urmia).

Sedan 700-talet har kyrkan haft sitt säte i Bagdad, Irak. På 1960-talet ägde en splittring rum som de facto delade kyrkan i två parter. Anledningen var bruket av kalender, men också relationen till Iraks president Saddam Hussein spelade in. Österns assyriska kyrka kom att ledas av katolikos Dinkha IV av Seleukia-Ktesifon som flyttade patriarkstolen till Chicago i USA. Österns gamla kyrka med katolikos Addai II Gewargis av Seleukia-Ktesifon fortsatte i Bagdad. Vid Dinkhas död valdes en ny katolikos, Gewargis III, som 2015 vigdes till sitt ämbete i Erbil, varvid kyrkogrenen

82 ”Om oss”, *Syrisk-ortodoxa ärkestiftet av Sverige och övriga Skandinavien*. http://soa-s.se/?page_id=8

var tillbaka i området, och samtal förs om en återförening av kyrkans två grenar. Som en följd av läget i Mellanöstern har under åren en stor del av kyrkans medlemmar hamnat i kyrkans diaspora i USA, Australien och Västeuropa där stift etablerats.

Enligt Kyrkornas världsråd har kyrkan drygt 320 000 medlemmar runt om i världen. För Mellanöstern har kyrkan ett ärkestift för Irak, Iran och Ryssland som bland annat täcker in de irakiska orterna Bagdad, Basra, Kirkuk och Mosul. Ett stift för Syrien ser särskilt till al-Hasakah-provinsen där många av medlemmarna bor i al-Hasakah, al-Qamishli och ett 35-tal byar längs floden Khabur. Stiftet för Nohadra och Ryssland inkluderar bland annat Dohuk och Erbil.

Den förföljelse som präglat en stor del av kyrkans historia fortsätter. I norra Irak som Mosul och i Syrien längs Khabur-floden har kyrkan drabbats hårt av Islamiska statens framfart. I februari 2015 attackerade Islamiska staten de 35 byarna längs Khabur-floden. Kyrkor brändes och hem plundrades. 3 000 kristna lyckades i panik fly till säkrare områden och finns utspridda i regionerna Hassaka och Qamishli. Men 280 kristna assyrier kidnappades, bland dem kvinnor, barn och äldre personer. Biskop Afram Athneil har varit aktiv i förhandlingar för att få de kidnappade fria. Successivt har flera av de kristna frigivits i mindre grupper som 22 i augusti, 37 i början och 10 i slutet av november, 25 i början av december, och 25 vid jultid 2015 samt 16 i januari och 43 i mars 2016.⁸³

Maronitiska kyrkan

Den maronitiska kyrkan räknar sitt ursprung till 300-talet och munken S:t Maron. Han grundade ett kloster mellan Antiochia och Aleppo i Syrien. Munkarna och deras efterföljare i byarna kring klostret flyttade upp i Libanons berg och kyrkan betraktar sig som självständig från år 685. 1182 ingick maroniterna union med Rom samtidigt som man deklarerade att man aldrig varit annat än unierad med Rom. Den maronitiska liturgin tillhör den antiochenska västsyrisk och gudstjänstspråk är arameiska.

Fem drag är kännetecknande för kyrkan. Maronitiska kyrkan är antiochensk och delar det historiska, liturgiska och andliga arvet med alla andra katolska och ortodoxa antiochenska kyrkor. Kyrkan är kalcedonisk vilket innebär att den är trogen synoden i Kalcedon år 451 som lärde att Jesus var sann Gud och sann människa. Det tredje är att kyrkan är patriarkal och monastisk. Det fjärde är att kyrkan är hängiven S:t Petrus stol i Rom (påven), och slutligen har kyrkan starka band till Libanon – det andliga hemlandet, patriarken och folket.

Patriarken, Bechara Boutros Rahi, har sitt säte i Bkerké i Libanon. Åtminstone 800 000 medlemmar finns i Libanon, 64 000 i Syrien och cirka 20 000 finns under ärkestiftet i Haifa. Upp mot två miljoner av kyrkans medlemmar bor i dag i diaspora med 750 000 i Argentina, 500 000 i Brasilien, 157 000 i Mexiko och 150 000 i Australien.⁸⁴ I Mellanöstern har kyrkan 26 ärkestift och stift varav elva i Libanon, tre i Syrien och ett vardera i Egypten, Jordanien och det Heliga landet.

Latinska patriarkatet (av Jerusalem)

Jerusalems latinska patriarkat har jurisdiktion över "Latinska kyrkan", vilket är alla romerska katoliker men inte de östliga unierade katolikerna. Det innebär att man följer den romerska riten. Patriarkatet omfattar cirka 70 000 medlemmar i det Heliga landet, vilket innebär sammantaget i Israel, Palestina, Jordanien och Cypern. Majoriteten av församlingarna är arabisktalande. Drygt trettio församlingar finns i Jordanien, sexton i Palestina, en i Gaza, fjorton i Israel och sex på Cypern. Därtill finns sex hebreisktalande församlingar vars medlemmar främst är migranter. Det moderna patriarkatet etablerades 1847 med säte i kristna kvarteret i Jerusalems

83 *The Assyrian Church of the East Relief Organisation (ACERO)* www.facebook.com/theacero.org/

84 Statistik för maronitiska kyrkan och de unierade kyrkorna är hämtad från *The Eastern Catholic Churches* 2016. www.cnewa.org

gamla stad. Patriark Fouad Twal avgick under sommaren 2016 som patriark efter åtta år. Den tidigare patriarken Michel Sabbah är en av undertecknarna av dokumentet *Kairos Palestina – Ett sanningsens ögonblick*.

Unierade kyrkor

Unierade kyrkor är ett samlingsnamn på östkatolska kyrkor. Dessa kyrkor har sitt ursprung i de orientaliska eller östassyrisk ortodoxa traditionerna men har uppkommit genom att en gren av respektive ortodoxa kyrka unierat sig med påven i Rom och därmed ingått i full kommunion med den romersk-katolska kyrkan. Dessa östliga katolska kyrkor följer andra riter än den romerska, vilket innebär att de firar gudstjänst och förrättar sakramenten på ett annat sätt än den katolska kyrkan i övrigt liksom att de följer egen kyrkorätt. Deras gudstjänst påminner i hög grad om de ortodoxa kyrkornas.

Den *kaldeisk-katolska kyrkan* av Babylon unierades med Rom 1552. Ursprunget var en strid inom Österns assyriska kyrka om successionsordningen. En grupp biskopar från regionerna Amid och Salmas valde en präst till alternativ patriark. Han reste till Rom och etablerade union, varefter han vigdes till biskop och upphöjdes till patriark över östassyrierna. Mässa firas enligt den östsyrisk antiochenska riten och språket som används är kaldeiska och arabiska. Kyrkan har sitt säte i Bagdad med patriark Louis Sako. I Mellanöstern i vid mening har kyrkan ärkestift i Bagdad, Kirkuk-Sulaimaniya, Teheran, Urmya, Ahwaz, Basra, Diyarbakir, Erbil, Mosul och stift i Aleppo, Alquoch, Akko, Beirut, Kairo, Zaku-Amadiya. Det totala antalet personer i Mellanöstern som tillhör den kaldeisk-katolska kyrkan var 2016 cirka 310 000. Av dessa fanns då 124 000 kvar i Irak, 10 000 i Syrien, 20 000 i Libanon, 4 000 i Jordanien och 2 000 i Egypten.

Kyrkan har drabbats hårt av Islamiska statens terror i norra Irak och östra Syrien. Kyrkans medlemmar har kidnappats, dödats, hem har plundrats, våldtäkter och vedervärdiga grymheter har tvingat folket på flykt. Ett av sina starka fästen har kyrkan haft i Mosul-området i norra Irak med ett ärkestift. Här har också problemen varit stora för kyrkan och de kristna. I den situation av terror som inleddes efter USA:s invasion av Irak kom exempelvis S:t Paulskatedralen i Mosul att skadas illa i en bombattack 2004. Prästen Ragheed Aziz Ganni liksom flera diakoner mördades 2007 efter mässan i den Helige Andes kyrka i Mosul. Ärkebiskop Paulos Faraj Rahho av Mosul kidnappades 2008 och efter några veckor återfanns hans döda kropp utanför staden. Efterträdaren, ärkebiskop Emil Shimoun Nona, tvingades lämna området 2014 när Islamiska staten erövrade Mosul. Ärkebiskop Nona konstaterade:⁸⁵

För oss betyder vår tro allt. Den är vårt liv, vår identitet, vår historia och vårt sätt att leva. Vi kan inte skilja oss från vår tro på något sätt ... När någonting liknande detta händer tackar vi i öst Gud för allt. Vi vet att människor är orsaken till detta problem, inte Gud. I den situation vi lever är Guds existens mer nödvändig än någonsin och Guds närvaro är mer kraftfull.

Och samtidigt förklarade han de kristnas situation:

De har förlorat tilltron till sitt land där de levt i tusentals år. De har förlorat tilltron till det muslimska samhället eftersom de hjälpt till att plundra våra hem. Nu lever de i väntans tid och vet inte vad som kommer att ske. Det enda de inte förlorat är sin kristna tro. Vi är stolta över att inte en enda av de 120 000 kristna i detta område har konverterat till islam.

⁸⁵ Blanca Ruiz, "The faith that has been in Iraq 2,000 years 'cannot disappear so easily'" i *Catholic News Agency*, 9 januari 2015.

Den *syrisk-katolska kyrkan* av Antiochia upprättades 1662. Under några årtionden hade katolska missionärer varit aktiva inom syrisk-ortodoxa kyrkan, inte minst i Aleppo i Syrien. En aktiv pro-katolsk rörelse lyckades välja en av de sina till patriark i samband med en vakans. Detta framprovocerade en splittring och den syrisk-katolska kyrkan etablerades. Kyrkan följer den västsyrisk antiochenska riten och gudstjänstspråket är klassisk syrisk (aramaiska). Kyrkan har i delar av gudstjänsten i allt högre grad tagit arabiska i bruk. Kyrkans huvudsäte finns i Beirut, Libanon, efter att tidigare ha funnits i Aleppo i Syrien och Mardin i Turkiet. Patriark av Antiochia från 2013 är Ignatius Josef III Younan. Kyrkan har stift i Beirut, Damaskus, Homs, Aleppo, Hassaké-Nisibi, Mosul, Bagdad och Kairo.

En av de blodigaste terrorattackerna mot de kristna i Bagdad drabbade 2010 den syrisk-katolska Vårfrukyrkan där ett 100-tal människor firade kvällsmässa. En grupp terrorister kom in i kyrkan, dödade prästerna Saad Abdallah Tha'ir och Waseem Tabeeh. Övriga togs som gisslan och innan det hela var över hade 52 gudstjänstdeltagare dödats.⁸⁶ Redan 2004 utsattes samma kyrka för en bombattack.

Det totala antalet personer i Mellanöstern som tillhör den syrisk-katolska kyrkan var 2016 cirka 156 000 med omkring 70 000 i Syrien, 50 000 i Irak och 30 000 i Libanon, 4 000 i Jerusalem och Jordanien och 2 000 i Turkiet.

Det *melkitisk- (grekisk-) katolska* patriarkatet av Antiochia, Alexandria och Jerusalem räknar sitt ursprung till 1724 då unionen med Rom upprättades. Patriarkatet ses som det ursprungliga Antiochia-patriarkatet. Patriark är Gregorios III Laham och idag är patriarkatet beläget i Damaskus, Syrien. Det totala antalet melkiter runt om i världen uppgår till cirka 1,5 miljoner. Liturgin är bysantinsk (ortodox) och gudstjänstspråket arabiska.

Ärkestift finns för Egypten och Sudan (Alexandria), Heliga landet (Akko, Jerusalem och Amman), Irak (Bagdad), Arabiska halvön (Kuwait), Libanon (Baalbek, Baniyas och Marjeyoun, Beirut och Jbeil, Sidon och Deir el-Kamar, Tripoli, Tyrus, Zahle), Syrien (Damaskus, Aleppo, Bosra och Hauran, Homs, Latakia). Det totala antalet personer som tillhör den melkitisk-katolska kyrkan i Mellanöstern var 2016 drygt 750 000. I Libanon fanns cirka 428 000, i Syrien 83 000, i Israel och Palestina 78 000 och i Jordanien 27 000. Här kan nämnas att den stora migrationen gått till Brasilien med nästan 450 000 melkiter.

Armenisk-katolska kyrkan av Kilikien etablerades officiellt 1840 men räknar sitt ursprung till 1742. Från år 2015 är Krikor Bedros XX Gabroyan kyrkans patriark med säte i Beirut, Libanon. Antalet armeniska katoliker i världen uppgår till drygt 700 000. Det totala antalet personer i Mellanöstern som tillhör den armenisk-katolska kyrkan var 2016 cirka 15 000 i Syrien, 12 500 i Libanon, 6 500 i Egypten, 1 800 i Irak och 500 i Jerusalem. I Mellanöstern finns ärkestift i Libanon (Beirut), Syrien (Aleppo och Qamishli), Irak (Bagdad), Egypten (Alexandria), Heliga landet (Jerusalem och Amman) och Turkiet (Istanbul) med tio församlingar. Kyrkan använder sig i liturgin av den armeniska riten och gudstjänstspråket är klassisk armeniska.

Relationen mellan påven i Rom och kopter har en lång historia, men formellt upprättades det moderna *koptisk-katolska kyrkans* patriarkat 1889. Patriark är Ibrahim Isaac Sidrak och patriarkatet är beläget i Kairo med Vårfrukatedralen i Kairoförorten Nasr City. Koptisk-katolska kyrkan använder alexandrinsk rit och det koptiska språket i liturgin.

Det totala antalet personer som tillhör den koptisk-katolska kyrkan var 2016 cirka 170 000. Majoriteten av dessa fanns i Egypten. Kyrkan har drygt 160 församlingar i Egypten och stift i Alexandria, Assiut, Guizeh, Ismaylah, Luxor och Thebes, Minya och Sohag.

86 "Baghdad church hostage drama ends in bloodbath" i *BBC News*, 1 november 2010. www.bbc.com/news/world-middle-east-11463544

Protestantiska kyrkor

I mitten av 1800-talet kom de protestantiska kyrkor och missioner som utökade sina arbetsfält till Mellanöstern överens om en uppdelning, där lutheraner kom att arbeta framför allt i Jerusalem och söderut, medan anglikaner/episkopala med Jerusalem som centrum gick norrut. På motsvarande sätt kom presbyteriansk/reformert mission att inrikta sig på Egypten, Libanon, Syrien och Irak. I dag finns samfunden betydligt vidare spridda. De kontakter som inleddes historiskt påverkar också dagens situation, vilket exempelvis inneburit en speciell kontakt för Svenska kyrkan med den Evangelisk-lutherska kyrkan i Jordanien och det Heliga landet.

Generellt kan sägas att de protestantiska grupperna är relativt små och emellanåt familjebaserade. Kyrkorna ser sig väl förankrade i Mellanösternmiljön. De kyrkor som finns i muslimsk miljö har som regel ingen möjlighet att ta emot konvertiter från muslimska sammanhang. När det ändå sker måste det ske i hemlighet och med stora risker. I en undersökning gjord bland episkopala präster i Jordanien uttrycker flera frustration över att kyrkan inte lagligt är tillåten att ta emot konvertiter från islam.⁸⁷ I ekumeniska sammanhang räknas dessa kyrkor in bland de etablerade kyrkorna tillsammans med ortodoxa, orientaliska och katolska kyrkorna.

*Evangelisk-lutherska kyrkan i Jordanien och det Heliga landet*⁸⁸ är en relativt liten kyrka med sex församlingar och cirka 3 000 medlemmar. Biskopssäte är Jerusalem med kyrka centralt belägen i Gamla stan. Biskop Munib Younan är också ordförande för Lutherska världsförbundet. I Beit Sahour finns lutherska kyrkan med skola och ungdomsverksamhet. Ashraf Tannous är präst. I Ramallah finns Hoppets kyrka som också bedriver skolverksamhet och där ett nytt skolbygge nyligen påbörjats. Präst är Imad Haddad. I Jerusalem som också är biskopssäte finns Återlösarens kyrka, och gudstjänster firas på arabiska, engelska och tyska. Präst i den arabisktalande delen är Sani Ibrahim Azar. Julens kyrka finns i Betlehem med prästen Mitri Raheb. Här finns skola, hälsocenter och ett stort kultur- och konferenscenter, Dar al-Kalima (Ordets hus). Reformationskyrkan är belägen i Beit Jala med Saliba Rishmawi som präst. I Jordaniens huvudstad Amman finns Den gode herdens kyrka med Samer Azar som präst.

På den jordanska sidan av Jordan-floden har ett pilgrimscentrum öppnats på platsen som traditionellt utpekats som platsen för Jesu dop.

Episkopala kyrkan i Jerusalem och Mellanöstern består av fyra stift. Anglikanska stiftet i Jerusalem har sitt säte i S:t Georgskatedralen i östra Jerusalem och täcker in Israel, Palestina, Jordanien, Syrien och Libanon. Totalt har kyrkan ett 30-tal församlingar och cirka 7 000 medlemmar. Det anglikanska stiftet i Egypten täcker in Egypten, Nordafrika och Afrikas horn och i Egypten finns 13 församlingar. Ett tredje stift täcker in Cypern och Gulfen och det fjärde Iran. Totalt omfattar alla fyra stift cirka 35 000 medlemmar.

Unionen av evangelisk-armeniska kyrkor i Mellanöstern har elva församlingar i Syrien. Fem av dessa är belägna i staden Aleppo som varit en av de stora stridszonerna under kriget. Flera av kyrkorna har drabbats av attacker och granateld. Ropen som når ut talar om stor nöd och att många som kunnat har sökt fly från staden. Fyra av församlingarna finns i Kessab i nordvästra Syrien nära gränsen till Turkiet. I januari 2015 drabbades Kessab av rebellgrupper som besköt kors och satte kyrkor i brand. Unionen har också sex församlingar i Libanon, en församling i Irak (Bagdad), en i Egypten (Alexandria), tre i Iran (Teheran) och två i Turkiet (Istanbul).

Egyptens evangeliska kyrka (Nil-synoden) tillhör den presbyterianska kyrkofamiljen och är en av de stora protestantiska kyrkorna i Mellanöstern med drygt 300 församlingar och cirka 250 000 medlemmar, varav de flesta är kopter. *Nationella evangeliska synoden i Syrien och Libanon* tillhör också den reformerta kyrkofamiljen med ett 20-tal församlingar i Syrien och en handfull i Libanon

⁸⁷ Duane Alexander Miller, "The Episcopal Church in Jordan: Identity, Liturgy, and Mission" i *Journal of Anglican Studies*, november 2011.

⁸⁸ Se vidare under avsnittet Vad gör Svenska kyrkan i Mellanöstern.

med cirka 4 000 medlemmar. Från församlingarna i Syrien rapporteras dels om stora svårigheter, dels om tusentals internflyktingar som söker deras hjälp. I Sverige har denna synod samarbete med Eumeniakyrkan. I Libanon finns den *Nationella evangeliska kyrkounionen* med nio församlingar och cirka 2 000 medlemmar.

Utöver dessa samfund finns en rad andra kyrkor som baptist-, metodist- och pingstförsamlingar liksom grupper som tillhör olika evangelikala rörelser. Flera av dessa kyrkor har ett växande medlemsantal.

Messianska församlingar

I Israel finns ett antal messianska församlingar. Deras medlemmar är judar som blivit messianska vilket innebär troende på Jesus. Man använder sig som regel inte av beteckningen kristen som kommer av det grekiska Kristus utan det hebreiska Messias. En del av dessa består av messianska judar som immigrerat från USA eller från forna Sovjetunionen och församlingar finns spridda över Israel. Ett flertal av dem använder förutom hebreiska också engelska och ryska som gudstjänstspråk. En del församlingar är helt rysk- eller engelsktalande. Relationen till omgivning och myndigheter har inte alltid varit lätt för dessa församlingar. År 2014 togs ett steg mot erkännande när en israelisk domstol beslutade att messianska församlingar ska erhålla skattebefrielse, också retroaktivt, för samlingslokaler, rehabiliteringscentra, lokaler för barn- och ungdomsarbete, pastorsexpeditioner och lokaler för second hand-försäljning.⁸⁹

En av de äldsta församlingarna, Beit Immanuel, finns i Tel Aviv. I sin presentation skriver man: "Vi har ett antal unga män och kvinnor som tjänstgör i den israeliska armén och vi är välsignade med många unga människor från det forna Sovjetunionen. Det stora flertalet av våra medlemmar är unga familjer med små barn."⁹⁰ Församlingen Peniel Fellowship i Tiberias inleder sin presentation med: "Att nationen Israel åter samlas i våra förfäders land är uppfyllelsen av den första delen av Heseiels vision av "förtorkade ben" [Hes 37: 1-14]. Det är det fysiska återupprättandet av vår nation".⁹¹

Christ Church innanför Jaffaporten i Jerusalem är en anglikansk kyrka men räknas tillhöra de messianska församlingarna. Andra församlingar i Jerusalem som kan nämnas är King of Kings, King of Great Glory och Roeh Israel.

Mötet med kristna från Mellanöstern i Sverige

Herregud vad naiv man var. Hej, jag heter Jossuf och är kristen. Man hade ju hört att Sverige var ett kristet land och att man skulle bli mottagen på vårt sätt. Svenskarna tittade lite konstigt – de tänkte att det inte angick dem. Det tog mig ganska lång tid att förstå det.⁹²

I stort sett alla kyrkotraditioner med ursprung i Mellanöstern finns i dag representerade i Sverige med församlingar och präster. Det är genom invandring och flyktingströmmar som de kommit hit. Turkiet var länge ursprungsland för armenier och syrisk-ortodoxa som sökte sig bort från en, som

⁸⁹ "Israeli Court Recognizes Messianic Jewish Congregation", *Israel Today*, 30 januari 2014. www.israeltoday.co.il/NewsItem/tabid/178/nid/24405/Default.aspx

⁹⁰ "About us", *Beit Immanuel*. www.messianic-jews.org/history-and-vision

⁹¹ *Peniel Fellowship*. www.penielfellowshipisrael.com/

⁹² Fuat Denize, *En minoritets odysse: det assyriska exemplet*. Örebro: Örebro universitet 2001.

de ansåg, ohållbar situation i de östra delarna av Turkiet. Revolutionen i Iran och inbördeskriget i Libanon tvingade människor på flykt som också nådde Sverige. Och nu senast söker man nå Sverige från det söndertrasade Syrien och från Irak.

En hel del av de kristna med rötter i Mellanösterns kyrkor är vana kyrkobesökare från sitt hemland. Då många har personliga minnen av förföljelse eller diskriminering på grund av den kristna tron är identiteten som kristen stark när man hamnar i en diasporasituation. Många söker sig därför till kyrkor i det nya hemlandet Sverige. Ofta är det då någon av Svenska kyrkans gudstjänster de kommer till, inte minst då kyrkorna lokalt är tydligt synliga och finns på de platser där flyktingar och asylsökande hamnar. Flera av Svenska kyrkans församlingar, som exempelvis storstädernas förorter och församlingar tillhörande nätverket Framtiden tillhör oss⁹³, lever redan i denna mångfald, medan det för andra är en ny erfarenhet.

Det är givetvis viktigt med en öppen och välkomnande attityd till dem som kommer. Samtidigt ska man vara medveten om att det är olika traditioner som möts och det som är självklart beteende i ett sammanhang kan vara förvirrande i ett annat. Ett enkelt exempel: I Sverige sätter kyrkobesökaren sig väl tillrätta i bänken och lägger upp det ena benet över det andra i en skön och avslappnad ställning. För en kyrkobesökare med ursprung i Mellanöstern är korsade ben i kyrkan ett uttryck för respektlöshet. Man korsar inte benen men man gör korstecken. I den svenska kyrkan förväntas man komma i tid innan gudstjänsten startar, sätta sig tillrätta i bänken och sedan behålla sin plats tills gudstjänsten är slut. I en ortodox kyrka får man snarare känslan av att människor kommer och går. Man går fram och tänder ett ljus, man stannar till framför en ikonbild. Människor som har sina rötter i olika kristna traditioner möts i Svenska kyrkans gudstjänst.

Varför man kommer till kyrkan kan givetvis vara mycket individuellt. Kyrkan ligger geografiskt nära, men besökaren är samtidigt fast förankrad i sin ortodoxa eller katolska tradition och behöver en plats för att uttrycka sin tro. Frågan kommer då i vad mån man kan gå varandra till mötes – måhända en textläsning eller en bön på arabiska? Man kanske kommer för att man ser den svenska gudstjänsten som ett sätt att närma sig det svenska samhället och språket. Då kan gudstjänsten bli ett hoppfullt möte som visar på möjligheter utöver kyrkan. Vissa kanske kommer för att de inte har känt sig helt hemma i sin egen tradition och dess gudstjänster. Då kan en viktig uppgift vara att förmedla kontakt till besökarens församling. Det kan gälla någon av de ortodoxa kyrkorna eller orientalisk-katolska kyrkorna i Sverige.

Att läsa: Kristina Helgesson Kjellin. *En bra plats att vara på*. Skellefteå: Artos academic, 2016.

Kyrkor i Sverige

Nämnden för statligt stöd till trossamfund presenterar statistik över bidragsgrundande personer – ”betjänade” (medlem eller registrerad deltagare i verksamhet) – i trossamfund. 2014 års statistik redovisar:⁹⁴

- Antiokiska ortodoxa kyrkan	634
- Armeniska apostoliska kyrkan	2 375 ⁹⁵
- Koptiska ortodoxa kyrkan	2 915
- Syrisk-ortodoxa ärkestiftet	26 094
- Syrisk-ortodoxa patr. ställföreträdarskapet	24 302
- Österns assyriska kyrka	6 112

93 Se: ”Framtiden bor hos oss” Svenska kyrkan. www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=584694

94 Årsbok 2016. Stockholm: Nämnden för statligt stöd till trossamfund 2015, s. 57.

95 4 800 medlemmar anges i *Trossamfund i Sverige. Statsbidragsberättigade trossamfund: presentationer och aktuell statistik 2015*. Stockholm: Nämnden för statligt stöd till trossamfund 2015.

Orientaliska katoliker redovisas inte separat utan ingår i romersk-katolska kyrkan. Orientaliska protestanter har ingen separat församlingsbildning i Sverige.

Invigning av armenisk-apostoliska kyrkan S:ta Maria, Södertälje. (Foto: Göran Gunner)

Armenisk-apostoliska kyrkan i Sverige grundades 1979 och församlingar finns i Göteborg, Jönköping, Malmö, Linköping, Stockholm, Södertälje, Uppsala, Västerås och Örebro.⁹⁶ Två präster finns i Sverige och de handhar gudstjänster och kyrkliga ceremonier. Kyrkan har också kvinnoförening, kulturförening och ungdomsklubb knuten till sig. Hösten 2015 invigdes den första permanenta kyrkan S:ta Maria i Södertälje. Hemsida: www.armeniskakyrkan.se

*Grekisk-ortodoxa kyrkan av Antiokia*⁹⁷ grundades i Sverige 2010 och har sitt säte i S:ta Maria antiokiska församling i Södertälje. Församlingsgrupper finns också i Gävle, Göteborg, Upplands Väsby och Uddevalla. I Sverige finns präst, och gudstjänstspråk är grekiska, svenska och arabiska. Hemsida: www.antiochsweden.se

Koptisk-ortodoxa kyrkan i Sverige bildades 1980 och leds i dag av en biskop och åtta präster. Biskopssätet som täcker in Norden är beläget i Södertälje med domkyrkan S:t Mina. S:ta Maria och S:t Paulus kyrka finns i Hägersten och S:t Guirguis kyrka i Göteborg. Församlingar finns i Göteborg, Järfälla, Norrköping, Stockholm, Södertälje och Örebro.

Den syrisk-ortodoxa kyrkan är den medlemsmässigt största östkyrkan i Sverige. Med säte i Södertälje etablerades 1974 ett ärkestift för Skandinavien och England och 1990 blev Skandinavien ett eget ärkestift. Södertälje utgör ett centrum för kyrkan och här finns också kyrkans två ärkebiskopar i Sverige och ett 50-tal präster. En namnstrid påverkade kyrkan som delade gemenskapen i två grupper: de som använde beteckningen assyrier och de som använde

⁹⁶ Beskrivningen av platser för församlingar här och nedan bygger på kyrkornas egen redovisning och Thomas Arentzens redogörelse i *Ortodoxa och österländska kyrkor i Sverige*. Stockholm: Nämnden för statligt stöd till trossamfund 2015, s. 55.

⁹⁷ I Sverige stavar kyrkan namnet Antiokia medan Bibel 2000 använder Antiochia.

suryoyo (syrian).⁹⁸ Patriarken i Damaskus separerade de två delarna av kyrkan genom att etablera två separata administrativa stift, dels Syrisk-ortodoxa patriarkatets ställföreträdarskap i Sverige (syrianer), dels Syrisk-ortodoxa ärkestiftet i Sverige och övriga Skandinavien (assyrier). De två delarna av kyrkan har ungefär lika många registrerade medlemmar. Församlingar finns i bland annat Borås, Botkyrka, Enköping, Eskilstuna, Göteborg, Huskvarna, Jönköping, Landskrona, Lidköping, Linköping, Mjölby, Motala, Märsta, Norrköping, Norsborg, Nyköping, Skövde, Spånga, Stockholm, Sundbyberg, Södertälje, Trollhättan, Tumba, Värnamo, Västerås och Örebro. Knutet till kyrkan finns ett starkt föreningsliv. Hemsida för Syrisk-ortodoxa ärkestiftet i Sverige och övriga Skandinavien: www.soa-s.se (Se även avsnittet "Assyrier – syrian" nedan.)

Österns assyriska kyrka i Sverige bildades 1980. Biskopen för församlingar som tillhör Österns assyriska kyrka finns i Botkyrka, Göteborg, Jönköping, Linköping, Skövde och Tibro. Församlingar som tillhör *Österns gamla kyrka* finns i Göteborg, Jönköping och Stockholm.

Vikariatet⁹⁹ för de orientalisk-katolska kyrkorna består av olika orientaliska katolska kyrkor inom Stockholms katolska stift. I dag består organisationen av sex olika grupperingar som var och en har sin egen verksamhet och själasörjare och som verkar under romersk-katolska kyrkan: Arabisktalande katoliker (Angered, Rotebro, Sollentuna, Sydsverige och Täby), armeniska katolska kyrkan, kaldeiska kyrkan (Blackeberg, Eskilstuna, Gävle, Göteborg, Jönköping, Hallsberg, Köping, Linköping, Norrköping, Nyköping, Sandviken, Skärholmen, Södertälje, Västerås och Örebro), maronitiska kyrkan (Borås, Göteborg, Falkenberg, Skärholmen och Trollhättan), melkitiska katolska kyrkan (Angered, Rotebro, Sollentuna och Täby) och syriska katolska kyrkan (Jönköping, Nässjö och Stockholm). Verksamheten handhas av en biskopsvikarie för de orientaliska katolska kyrkorna. Hemsida: www.katolskakyrkan.se/forsamlingar/vikariatet-for-de-orientalisk-katolska-kyrkorna

Inom flera protestantiska trossamfund finns arabisktalande grupper med ursprung i Mellanöstern och med pastorer knutna till lokala församlingar som inom Ekumeniakyrkan och pingströrelsen.

Att läsa: Thomas Arentzen, Ortodoxa och österländska kyrkor i Sverige. Stockholm: Nämnden för statligt stöd till trossamfund 2015.

Trossamfund i Sverige. Statsbidragsberättigade trossamfund: presentationer och aktuell statistik 2015. Stockholm: Nämnden för statligt stöd till trossamfund 2015.

För aktuella adresser till samfunden, se:

Sveriges Kristna Råd: www.skr.org/medlemskyrkor/kontaktuppgifter-medlemskyrkor/

Nämnden för statligt stöd till trossamfund: www.skr.org/medlemskyrkor/kontaktuppgifter-medlemskyrkor/

Sankt Ignatios andliga akademi erbjuder östkyrkliga studier på olika nivåer för bland annat blivande präster och församlingspedagoger. Sankt Ignatios innefattar den orientalisk-ortodoxa och den bysantinsk-ortodoxa kyrkofamiljen. I samarbete med Teologiska högskolan Stockholm erbjuds teologie kandidatexamen med inriktning på östkyrkliga studier. Hemsida: www.sanktignatios.org/

Assyrier – syrian

En särskild fråga som berör Sverige gäller namnfrågan assyrier – syrian. Fotbollsklubbarna Syrianska FC och Assyriska FF är båda lag från Södertälje och väl kända eftersom de spelar i de högre serierna. Namnen anspelar på bakgrund i Mellanöstern och speglar den uppdelning som skett mellan kristna med syrisk östkyrklig bakgrund. Assyrier – syrianer har föreningsmässigt i Sverige, liksom internationellt, organiserat sig i olika riksförbund som Assyriska riksförbundet i

⁹⁸ Se vidare avsnittet nedan om assyrier och syrianer.

⁹⁹ I det här sammanhanget betyder 'vikariat' representant/ställföreträdare.

Sverige (1977) och Syrianska riksförbundet i Sverige (1978). Bakom uppdelningen i namn ligger givetvis betydligt mer än en konflikt om språk och namn.

Det handlar bland annat om hur en minoritetsgrupp knyter an till historien och formulerar sina framtidsförhoppningar. Referenserna till det geografiska ursprunget i Mesopotamien, Tvåflodslandet (Beth Nahrin/Naharain) mellan Eufrat och Tigris är gemensamt liksom att markera det traditionella bosättningsområdet i Tur Abdin (i nuvarande Turkiet). För assyrier blir det forntida Assyrien och Assur avgörande politiska markörer som beteckning på folk och språk. Gruppen som kallar sig syrianer (suryoye, suryani) hänvisar till beteckningen i det arameiska språket.

De två grupperna använder olika symboler som flaggor och emblem. Uppdelning i assyrisk och syriansk får i detta perspektiv nationella anspråk oavsett kyrkomässig tillhörighet. Assyrier och araméer blir då signaler som talar om nationellt uppvaknande med tillhörande framtidsvisioner. I Sverige har man samtidigt sökt se gruppen som en enhet genom att använda benämningen assyrier/syrianer. En beteckning som också används av svenska myndigheter som därmed inte tar ställning i själva namnkonflikten.

Något generaliserat kan hävdas att språktvisten framför allt pågår bland lekfolk som har bakgrund i den syrisk-ortodoxa kyrkan och också har delat kyrkan i två administrativa enheter med varsin ärkebiskop som överhuvud. De kristna som har en bakgrund i Österns assyriska kyrka har varit tydligast genom att inkludera assyriska i kyrkans namn.

Vad gör Svenska kyrkan i Mellanöstern?

Svenska kyrkan samverkar i Mellanöstern med kyrkor, kyrkorelaterade institutioner och med organisationer som arbetar med religionsdialog och mänskliga rättigheter. Relationer och samarbete med Svenska kyrkans partnerkyrkor och organisationer är kärnan i identiteten och i det dagliga arbetet. Samarbetet sker genom det ekumeniska arbetet, det långsiktiga utvecklingssamarbetet och det humanitära arbetet, men också genom vänrelationer mellan stift och församlingar.

Svenska kyrkan arbetar integrerat med utvecklingssamarbete, påverkansinsatser och humanitärt bistånd och utför sällan själv det operativa arbetet utan arbetar genom lokala partner. Svenska kyrkan vill vara en aktiv partner som bidrar till att stärka de kyrkor och organisationer som vi samarbetar med i deras specifika roller och mandat. Det kan handla om allt ifrån att vara följeslagare och moraliskt stöd till partnerkyrkor och organisationer som verkar i utsatta miljöer till stöd med att mobilisera resurser, bidra med kunskap eller att ge tillgång till arenor och nätverk där frågor som är viktiga för dem kan lyftas fram.

Svenska kyrkans partners arbete riktar sig såväl till kristna som till andra, då de ser verksamheterna som ett led i sin tjänst för den situation de lever i och där de vill vara ett vittnesbörd. Svenska kyrkan liksom hennes partner hör samman i de döptas gemenskap och hör därmed också samman i den kallelse för livets och världens skull som ges varje kristen i dopet. Liksom många andra grupper lever de kristna i Mellanöstern i stor utsatthet. Detta påminner om att varje människa är Guds skapelse och avbild och varje människa är helig och människovärdet okränkbar. En kränkning av människans värde och värdighet blir också en kränkning av Gud själv. Detta är ett förhållningssätt vi måste värna såväl här hemma som på andra håll i världen, när olika faktorer vägs in för att formulera ett ”vi” och ett ”dem”. Religioner har tyvärr monopoliserats i regionen och används som verktyg för aggression och våldsanvändning mot människor och deras värdighet, så att människovärdet kränks i grunden. Med sorg, förtvivlan och smärta ser vi att våra medkristna är utsatta och att de har valt att fly från de områden där kristen tro och den kristna kyrkan vuxit fram.

I ett historiskt perspektiv

Svenska kyrkans engagemang för och samarbete med Mellanöstern har pågått länge. Ett exempel är Lutherhjälpen som bildades 1947 utifrån situationen i efterkrigstidens Europa och som på tidigt 50-tal påbörjade ett arbete i Mellanöstern. Liksom organisationen från sin början hade bedrivit ett arbete med flyktingar i Europa fortsatte då ett arbete med flyktingar i främst Palestina. Redan 1950 tog Lutherska världsförbundet över Augusta Victoriasjukhuset på Olivberget i Jerusalem, vilket utgjort och fortfarande utgör en av de centrala delarna i Svenska kyrkans humanitära arbete såväl som i utvecklingssamarbetet i området.

Svenska Teologiska Institutet i Jerusalem (STI) har varit en plats för lärande och möten över religionsgränserna sedan 1951. Dåvarande Svenska Israelsmissionen tog 1944 initiativet att starta svensk verksamhet i Jerusalem. Svenska kyrkans mission tog över ansvaret för STI 1976. Uppdraget är att vara ett teologiskt studieinstitut med inriktning på religionsteologi, religionsdialog och religionsmöten.

Genom Svenska kyrkans mission har det länge funnits relationer med kyrkor och kyrkorelaterade institutioner i regionen.

Ekumenisk samverkan

Svenska kyrkan är medlem i Kyrkornas världsråd (KV) och Lutherska världsförbundet (LVF) och har länge värderat det samarbetet högt. Därför sker mycket av samverkan med Mellanöstern inom ramen för dessa två organisationer liksom inom ACT-alliansen (Action by Churches Together). Detta blir ett uttryck för ett gemensamt ansvarstagande inom den världsvida kyrkan som Svenska kyrkan är en del av.

I KV:s uppdrag ligger att stärka och bevara den mångfacetterade religiösa mosaiken i Mellanöstern, trots förföljelse, ockupation, konflikter och våld. På olika sätt söker KV verka för fredlig samexistens och strävar efter att stärka banden mellan olika religiösa och etniska grupperingar och därigenom motverka sektarism.

De olika projekt som följer av KV:s engagemang i Mellanöstern planeras och genomförs tillsammans med kyrkorna, nationella kristna råd och med Mellanösterns kristna råd. De insatser som stöds av Svenska kyrkan är en del av det arbete som sker tillsammans med andra kyrkor genom åtaganden i Kyrkornas världsråd. Insatserna tar sin utgångspunkt i de vittnesbörd vi får del av från medkristna i dessa konfliktområden.

Svenska kyrkan ger de närmaste åren ett särskilt stöd till KV genom att låna ut personal för att arbeta med att stärka de ekumeniska relationerna till Irak och kyrkorna där.

Under 2016 genomför KV en studie, i vilket Svenska kyrkan aktivt deltar, som syftar till att finna vägar att på sikt bygga upp inklusiva samhällen i Syrien och Irak, där människor kan vara medborgare på lika villkor. Genom studien hoppas KV få ökad kunskap om hur de etniska och religiösa grupperingarna har det, vad avser fysisk, social, ekonomisk, politisk och religiös säkerhet, liksom hur denna säkerhet ska åstadkommas.

KV ansvarar för det ekumeniska följeslagarprogrammet EAPPI¹⁰⁰ och Jerusalem Inter-Church Center¹⁰¹. I KV:s uppdrag ligger också att stärka samhörigheten med kyrkorna i Palestina och Israel så att den gemensamma rösten för fred stärks. KV vill i det arbetet förutom kyrkorna involvera ekumeniska partner och religiösa ledare, så att en mobilisering för en rättvis fred sker. I den rättvisans och fredens pilgrimsvandring, som är det övergripande temat för arbetet inom KV under ett antal år, vill KV särskilt lyfta fram Israel och Palestina.

Svenska kyrkan ingår också i ACT-alliansen som är ett nätverk av 140 kyrkor och trosbaserade

100 <http://foljeslagarprogrammet.se>

101 <https://pief.oikoumene.org/en/jic>

organisationer, som arbetar tillsammans i över hundra länder för att skapa positiva och varaktiga förändringar för människor som lever i fattigdom och annan utsatthet oavsett religion, politisk uppfattning, sexuell orientering, ras eller nationalitet. Arbetet som görs inom alliansen består av humanitära insatser, utvecklingssamarbete och påverkansarbete/opinionsbildning.

Kyrkorelationer

Svenska kyrkans relationer till kyrkorna i regionen sker i första hand genom de ekumeniska organ som vi ingår i eller relaterar till, såsom KV och Mellanösterns Kristna Råd. Vi har också direkta relationer till den Evangelisk-lutherska kyrkan i Jordanien och det Heliga landet samt med den koptiska kyrkan i Egypten.

Svenska kyrkan relaterar också till regionen genom stift och församlingar. Som exempel kan nämnas Strängnäs stift som har en vänstiftsrelation med just den Evangelisk-lutherska kyrkan i Jordanien och det Heliga landet. Därtill har Svenska kyrkan relationer med kyrkor i Sverige som har sina rötter i regionen och dessa relationer har också betydelse i regionen. Dessa relationer blir synliga i Svenska kyrkans aktiva medlemskap i Sveriges kristna råd, där ett flertal kyrkor med ursprung i Mellanöstern är medlemmar, men också genom det arbete som bedrivs på stifts- och församlingsnivå i Svenska kyrkan.

Under 2015 tog Svenska kyrkan tillsammans med andra kyrkor i Sverige emot den syrisk-ortodoxa kyrkans patriark Ignatius Aphrem II, som är patriark av Antiochia och hela Östern, liksom den koptiske påven Tawadros II av Alexandria.

Hösten 2016 besökte Svenska kyrkans ärkebiskop den koptiska kyrkan på inbjudan av påven Tawadros. Detta är en del av det ekumeniska arbete som bedrivs av ärkebiskopen, övriga biskopar och Svenska kyrkans ekumeniska enhet.

Påverkansarbete

Mycket av arbetet som gjorts för att uppmärksamma situationen opinions- och påverkansmässigt har gjorts inom ramen för Sveriges kristna råd, Svenska missionsrådet, ACT, EU och Kyrkornas världsråd. Anledningen är att det ger särskild tyngd att lyfta dessa frågor tillsammans med andra kyrkor, trossamfund och kyrkliga organisationer. De gemensamma initiativen har bland annat handlat om gemensam förbön för Irak och Syrien i Storkyrkan i Stockholm, ekumeniskt samråd om situationen i Irak och Syrien med efterföljande uppvaktning hos UD och manifestationer för utsatta troende.

Svenska kyrkans roll är att möjliggöra och finnas med, inte diktera och kontrollera. Svenska kyrkan vill på detta sätt inte tala för, utan verka för att kyrkor och partnerorganisationer i samarbetsländerna hörs i samhällsdebatten och som aktörer i sin egen rätt. Det är samarbetspartner som själva identifierar behov och utformar sina program.

Utvecklingssamarbete

Svenska kyrkans utvecklingssamarbete bedrivs genom samarbete och i partnerskap med andra lokala organisationer eller de större kristna nätverk som vi tillhör, såsom Mellanösterns kristna råd, Kyrkornas världsråd och ACT-alliansen.

Eftersom Svenska kyrkans partner i Mellanöstern i så stor utsträckning är kyrkor eller kyrkorelaterade organisationer, innebär det att det utvecklingssamarbete som Svenska kyrkan stöder i Mellanöstern är ett stöd till kyrkor, kristna organisationer och institutioner och deras verksamhet. Svenska kyrkan har också ett samarbete med andra organisationer i Israel och Palestina samt Libanon, som arbetar med religionsdialog som ett medel för att motverka konflikter och bygga inklusiva samhällen.

Tyngdpunkter i det långsiktiga stöd som Svenska kyrkan ger till Mellanöstern har sedan länge varit Israel, Palestina, Egypten och det regionala arbetet. Men de senaste åren har arbetet utvidgats,

både genom långsiktigt stöd och det humanitära arbetet, då kyrkostyrelsen har gett ökade anslag.

Ofta ges stöd till kyrkan/organisationen i sin helhet och inte till specifika projekt eller verksamheter. Sammanlagt uppgick det långsiktiga stödet för arbete i och för Mellanöstern 2015 till närmare 19 miljoner kr. Här följer några exempel på Svenska kyrkans samarbeten i regionen.

Egypten

Coptic Orthodox Church, Bishopric of Public, Ecumenical & Social Services (COC-BLESS) fokuserar sitt arbete på integrerade utvecklingsprojekt i fattiga byar. BLESS ansats är att stärka människor i fattiga lokalsamhällen att upptäcka och utveckla sina potentialer till att förbättra förutsättningarna i sina byar, socialt, kulturellt, ekonomiskt etc.

Coptic Evangelical Organization for Social Services (CEOSS) får stöd för att utrusta potentiella religiösa ledare (muslimska och kristna) och lokala ledare med kunskap och konkreta färdigheter i konflikthantering för att kunna fungera i den viktiga rollen att förebygga, lösa och hantera konflikter och bidra till fredsbyggande på gräsrotsnivå. I arbetet ingår även att skapa medvetenhet hos potentiella religiösa ledare (muslimer och kristna) om positiv samexistens, religiös tolerans, social rättvisa och socialt och politiskt deltagande, att ha en aktiv roll i att bygga den sociala sammanhållningen, främja demokratiska värderingar och bygga nätverk mellan grupper och individer för att förebygga konflikter, främja religiös tolerans och positiv samexistens och respekt för mångfalden i landet.

Mariadöttrarna verkar för att främja fred och stabilitet och för ekonomiska och sociala rättigheter för människorna i Ezbet El Nakhl, ett slumområde i utkanten av Kairo. Fattigdomen i området är stor och många människor livnär sig på att återvinna sopor. Genom sitt arbete vill *Mariadöttrarna* öka medvetenheten om tolerans och principer för medborgarskap på ett sätt som gör att det sekteristiska våldet kan minska. De strävar efter att stärka jämställdhet, att motarbeta sexuella trakasserier mot kvinnor, att etablera en dialog med regeringen och militära representanter om situationen i området rörande förorenat vatten, bristen på bröd, orättvis fördelning m m.

I Egypten finns också *Anafora*, ett retreatcenter, en folkhögskola och mötesplats för unga kristna egyptier. Det ligger i öknen mellan Kairo och Alexandria. Idégivaren och grundaren, den koptisk-ortodoxe biskopen Thomas, är en uppskattad besökare i olika sammanhang inom hela Svenska kyrkan. Hans synsätt och det faktum att han sedan länge har en svensk medarbetare gör att *Anafora* är en viktig plats att besöka för människor inom Svenska kyrkan.

Under åren 1992–97 var Helena och Gunnar Lind utsända av Svenska kyrkan för att arbeta inom den koptiska kyrkan i Egypten. Helena som är psykolog arbetade inom kyrkans missbrukarvård. Gunnar som är präst levde med i kyrkans liv, predikade och ledde retreat.

– Kyrkan tog emot oss på ett så fint sätt och gav oss många ingångar, säger Helena och Gunnar.

I början av 2000-talet kom arbetet igång på retreatgården Anafora under ledning av biskop Thomas. Det är en gård som tagit emot och blivit en viktig plats för många svenskar. Många svenskar är nyfikna på klosterliv och på Anafora får man möta något av detta.

– Där finns en generositet, en enkelhet, en skönhet, berättar Gunnar. Det ställs inga krav och människor får möjlighet till eget skapande. Där lyfts vi fram och upp som människor. Man tar vara på människor och det är en plats för helande.

Libanon

Inter-Church Network for Development & Relief (ICNDR) är en del av Mellanösterns kristna råds verksamhet. De arbetar främst med unga människor och kvinnor med ett fokus på psykosocialt arbete. Svenska kyrkan stöder ICNDRs arbete i norra delarna av landet, där man på senare år fått ta emot ett mycket stort antal flyktingar från främst Syrien men även Irak. Spänningarna har ökat mellan lokalbefolkningen och de nyanlända flyktingarna, inte minst bland unga människor. Genom sitt arbete vill ICNDR bidra till att öka integrationen och minska konflikterna mellan libanesiska ungdomar och flyktingungdomar från Syrien genom att ge ungdomarna meningsfulla aktiviteter, utbilda dem i konflikthantering och ta tillvara deras engagemang för att bygga ett gott samhälle.

Regionala partnersamarbeten

Mellanösterns kristna råd (MECC) samlar bredden av kyrkor i Mellanöstern. Genom att vara en mötesplats bidrar de till dialog och samarbete mellan kyrkorna. Kristen närvaro och vittnesbörd i regionen är i centrum för arbetet. MECC ser dialogen mellan religioner som en hörnsten för att upprätthålla samlevnad, tolerans och fred mellan människor och nationer. Utan att ge avkall på sin egen tro kan dialogen motverka stereotypa föreställningar om andra och leda till verklig försoning, förtroende och samarbete. Religionsdialogen behöver även flyttas från toppen av pyramiden i samhället till gräsrotsnivå.

MECC verkar för att vara ett forum för kyrkorna att mötas och bearbeta frågor om kyrkornas roll i samhället och de konflikter som råder i Mellanöstern, samt att vara kyrkornas gemensamma röst i regionen. Svenska kyrkan har länge stött MECC. Förutom ett generellt stöd får de också stöd till sitt kommunikationsarbete. Med tanke på den aktuella situationen har de en strävan att öka sin kommunikativa förmåga såväl internt mellan medlemmarna som externt för att bidra till kyrkornas perspektiv på skeendena i Mellanöstern.

Near East School of Theology (NEST) är ett teologiskt seminarium för protestantiska kyrkor i Mellanöstern, baserat i Beirut. På seminariet utbildas studenter från hela Mellanöstern, men även från andra delar av världen. NEST erbjuder både grundutbildning och vidareutbildning för präster och andra kyrkoarbetare. Bland seminariets utbud av kurser finns också ett program som särskilt vänder sig till utländska studenter som vill lära sig mera om Mellanösterns kyrkor och kristna-muslimska relationer.

World Student Christian Federation-Middle East (WSCF-ME) vill med sitt arbete stärka unga kristna, kvinnor och män från olika kyrkotraditioner, i mötet med de särskilda utmaningar man möter i Mellanöstern. WSCF-ME skapar mötesplatser för kristna unga män och kvinnor att komma samman för att lära sig dela och utbyta erfarenheter, så att de kan bli medvetna och kapabla ledare. Genom sitt aktiva engagemang i kyrka och samhälle kan de därmed bygga hopp och bana väg för förändringar och omvandlingar i samhällena. Sommaren 2015 startade WSCF ett ekumeniskt institut som ger utbildning för att öka det ekumeniska och inter-religiösa kunnandet och samarbetet. Första året deltog 40 studenter i den ettåriga utbildningen som äger rum dels i Beirut, dels på nätet. Studenterna kommer från (norra) Sudan, Egypten, Palestina, Jordanien, Irak, Syrien och Libanon.

Euro-Mediterranean Human Rights Network (EMHRN) är ett nätverk av organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter. Målet är att samarbeta på lokal och regional nivå för att förespråka mänskliga rättigheter och skydda människorättsförsvarare. Ett av EMHRN:s strategiska ämnesområden är Mellanöstern-konflikten och respekten för mänskliga rättigheter och internationell humanitär rätt.

Stiftelsen Adyan är en libanesisk stiftelse, grundad 2006, som arbetar regionalt med religionsdialogfrågor. Adyan är förankrad i såväl kristen som muslimsk tradition och har under sin relativt korta existens byggt upp ett gott renommé i Mellanöstern men också utanför regionen.

De fokuserar särskilt på religiös mångfald, individens rätt till egna val, partnerskap och andlig solidaritet samt fred och social rättvisa. Visionen är ett samhälle där mänsklig mångfald ses som en tillgång och bidrar till förståelse, fred och utveckling. Svenska kyrkan stöder deras arbete med att bearbeta frågor om religions- och övertygelsefrihet och öka förståelsen för människors rätt till detta.

*Där himmel och jord möts sprakar det oundvikligen till. Spänning? Friktion?
Energi? Kanske skräck? Men också längtan och riktning. Som spänningsfältet mellan
Guds finger och Adams där på Michelangelos berömda fresk.*

*Om himlen har en plats på jorden är den nog här – i Jerusalem. Jag är kristen och
lever här sida vid sida med muslimer, judar och många andra. Dagligen möts våra
himlar och våra jordar, till glädje och till konflikt. Och jag undrar, kan det vara så att
friktion är oundviklig där himmel och jord möts?*

*I Jerusalems gamla stad, på en yta strax under en kvadratkilometer finns 24
synagogor, 13 moskéer och inte mindre än 70 kyrkor och kapell. Somliga är
storslagna och av yttersta betydelse: Uppståndelsekyrkan, som från ett kristet
perspektiv är den kanske viktigaste platsen för mötet mellan himmel och jord i Kristi
uppståndelse. Klippdomen, platsen varifrån Muhammed enligt islamsk tradition steg
upp till himlen. Västra muren eller Kotel (en judinna jag nyligen talade med kallade
platsen just sin "lokala synagoga"), det som återstår av det en gång så ståtliga
tempel, där själva brännpunkten mellan himmel och jord återfinns enligt den judiska
tron.*

*Så kanske är det så, att där himmel och jord möts, där uppstår alltid friktion. Och
just här, just i Jerusalem, är det ovanligt många himmel och många jord som möts.
Det skaver och gnisslar. Men det är inte friktionen som är problemet, egentligen. Det
är mänsklighetens oförmåga att hantera den som är kruxet.*

Anna Hjältn

Utsänd av Svenska kyrkan till Jerusalem Inter-Church Centre

Israel och Palestina

Evangelisk-lutherska kyrkan i Jordanien och det Heliga landet (ELCJHL) har sitt ursprung i tysk och engelsk mission i Palestina i mitten av 1800-talet. Den blev självständig från den tyska kyrkan 1959 och fick sin förste palestinske biskop samma år. ELCJHL har som protestantisk och palestinsk kyrka en framträdande plats i arbetet för den kristna närvaron i det Heliga landet, liksom i påverkansarbetet för en rättvis och hållbar fred mellan Israel och Palestina. Med de olika institutioner, skolor och andra utbildningsinstitutioner som kyrkan driver når den ut i en långt vidare krets än enbart till sina egna medlemmar som är runt 2 000 personer. Svenska kyrkan har utsänd personal till kyrkan som arbetar på Dopplatsen i Jordandalen. Vid den plats där man tror att Jesus döptes har bland annat den lutherska kyrkan fått ett markområde och där byggt en kyrka och samlingslokal.

Department for Service to Palestinian Refugees (DSPR) är en ekumeniskt relaterad organisation som sedan slutet av 40-talet arbetar med palestinska flyktingar i Mellanöstern. DSPR:s vision är att de palestinska flyktingarna får rätt att återvända till sina hem samt ett pluralistiskt palestinskt samhälle som garanterar lika rättigheter för alla. DSPR arbetar bland annat med yrkesskolor för att stärka palestinska ungdomar att förbättra sina egna ekonomiska möjligheter. Man betonar

i sitt arbete utbildning och praktik som ett sätt att nå självständighet. DSPR är relaterat till Mellanösterns kristna råd och har även verksamhet i andra delar av regionen.

Lutherska världsförbundet (LVF) driver sedan 1950 Augusta Victoriasjukhuset (AVH) på Olivberget i östra Jerusalem. Vid sjukhuset bedrivs avancerad vård för patienter från hela Palestina. Framför allt arbetar man med diabetes- och cancerbehandling. I AVH:s uppdrag ingår även att utbilda vårdpersonal som senare ska kunna tjänstgöra vid andra vårdenheter samt att bedriva konsultativ verksamhet för vårdenheter över hela Palestina inom sjukhusets specialistområden. AVH utgör en viktig del i kapacitetsbyggandet för hälso- och sjukvård i Palestina.

LVF:s yrkesskolor vill genom yrkesutbildning stärka palestinska ungdomar med en utbildning som möjliggör anställning och inkomst. Man stärker på så sätt också Palestinas ekonomiska och sociala utveckling och bidrar positivt till det palestinska civilsamhället. Fokus ligger på kvinnor och ungdomar från marginaliserade och fattiga grupper samt flyktingar. LVF vill genom sitt arbete erbjuda en utbildning som berikar hela människan och stärker självkänsla, självförtroende och upprätthållande av demokratiska principer.

Rabbis for Human Rights (RHR) arbetar med utbildning av blivande soldater inom "Pre Army Academy". Studierna utgår från en tolkning de gjort av Israels självständighetsdeklaration ur ett perspektiv där mänskliga rättigheters viktiga roll inom den judiska traditionen särskilt lyfts fram.

Jerusalem Center for Jewish Christian Relations (JCJCR) arbetar med judisk-kristen dialog, seminarier, utbildningsprogram, informationsmaterial, studiebesök och rapporter. De granskar läromedel och arbetar för att de ska ge en rättvisande bild av de tre abrahamitiska religionerna.

Interfaith Encounter Association (IEA) bedriver ett arbete för att stärka samexistens och fred i Israel och Palestina samt Mellanöstern. Detta görs genom tvärkulturella studier och dialog med fokus på relationer mellan de tre abrahamitiska religionerna och framför allt praktiserande judar och muslimer. Arbetet sker i första hand med studiecirklar och retreatar men också med konferenser och ungdomsläger där människor av olika tro möts.

Jerusalem Inter-Church Center (JIC) är ett gemensamt ekumeniskt projekt mellan kyrkorna i Jerusalem, Kyrkornas världsråd och Mellanösterns kristna råd. JIC har till uppgift att underlätta kontakten mellan kyrkorna och regelbundet sprida snabb aktuell information om kyrkornas arbete och situation till den ekumeniska gemenskapen. JIC uppmuntrar och stärker de lokala kyrkornas förmåga till diakonalt arbete samt till lokala ekumeniska och interreligiösa relationer. Som mötesplats blir JIC en ekumenisk samlingspunkt för ett globalt regionalt-lokalt engagemang för fred i Jerusalem, Israel och Palestina. JIC tar emot internationella grupper från olika nivåer och anordnar seminarier för regeringsrepresentanter, kyrkoledare och media för att ge dem möjlighet att lära känna kyrkornas situation. JIC är också värd för KV:s ekumeniska följeslagarprogram i Palestina och Israel (EAPPI), något som Svenska kyrkan stöder genom Sveriges kristna råd.

Svenska teologiska institutet i Jerusalem (STI) är ett teologiskt studieinstitut med inriktning på religionsteologi, religionsdialog och religionsmöten. Institutet ger kortare och längre kurser inom dessa områden. I varje kurs ingår exkursioner och möten med människor från olika religiösa traditioner och politiska grupper i området. Studenterna är teologistuderande och lärare samt präster, förtroendevalda och andra grupper av medarbetare i Svenska kyrkan och dess samarbetspartner världen över. Samarbete sker med Centrum för teologi och religionsvetenskap (CTR) vid Lunds universitet. STI är också en del av Svenska kyrkans närvaro i Jerusalem. Gudstjänster firas regelbundet enligt Svenska kyrkans ordning i Birgittakapellet på STI.

Bilen rullar fram över de gropiga vägarna, runt oss löper den ena längan med baracker efter den andra. Barn leker på de öppna planer som finns, några cyklar, andra sparkar boll. Män sitter på stolar utanför barackerna eller står lutade mot de bilar de kommit från Mosul i. Kvinnorna finns där omkring, somliga hänger kläder

på tork, andra ordnar med mat eller sopar utanför barackerna. Jag tycker mig se en resignation i männens ansikten. De tror inte på att återvända till Mosul eller de omkringliggande byarna de flytt från, samtidigt som de ser att dörrarna till andra möjligheter stängts, den ena efter den andra. Någon talar om att dörrarna har stängts och nu finns bara fönstervägen ut ur Irak och in i Europa. Men resignationen är också beroende av ovissheten, vad händer i morgon, kommer något slags fred, kan vi återvända eller är lägret vår framtid? Vad händer med våra barn framöver? Ska våra rötter till landet och till hemtrakten nu helt kapas?

Hos barnen tror jag mig ana en längtan tillbaka till det som var hemma, till tidigare kamrater och skolor, till grannar och bekanta områden. En längtan till en normalitet.

Utanför barackkyrkan i lägret står en modell av Eiffeltornet. Det svetsades samman efter attentaten i Paris som ett tecken på en samhörighet i förtvivlan, sorg och utsatthet. Tornet kröns av en madonna. Inne i kyrkan är ett hundratal barn i tio-elva års ålder samlade. De övar psalmer och liturgiska sånger inför den första nattvardsgången.

Erik Apelgårdh
Rådgivare till Kyrkornas världsråd för Irak

Humanitära insatser i Mellanöstern

I Svenska kyrkans humanitära riktlinjer uttrycks tydligt att Svenska kyrkan grundar sitt internationella arbete i sin identitet som kyrka och en del av en världsvid gemenskap som bärs av tron på en Gud som tar ställning för den som är nedtystad, marginaliserad eller lever i en utsatt situation. Varje människa är helig och människovärdet okränkbart. Människor är rättighetsbärare, inte behövande objekt för någon annans godhet. Därför är uppgiften att bidra till förutsättningar för människors överlevnad, även när man drabbas av en katastrof, och stärka människors egna förmågor, ansvar och möjligheter. De humanitära insatserna syftar till att säkerställa människors grundläggande rättigheter och upprätthålla värdighet i situationer där människor är extremt utsatta och sårbara.

Svenska kyrkans humanitära arbete bygger också på det humanitära imperativet, det vill säga rätten och skyldigheten att bistå människor i nöd samt rätten för dessa människor att ta emot humanitärt bistånd. Det humanitära biståndet styrs av de humanitära principerna humanitet, självständighet, oberoende och neutralitet och ska ges enbart på grundval av behov. Att rikta humanitära insatser till specifika grupper, baserat på exempelvis etnicitet eller trostillhörighet, vore att bryta mot dessa principer, principer som också de lokala kyrkorna följer.

De konflikter och krigshandlingar som pågår i såväl Syrien som Irak har lett till stora humanitära behov i dessa länder, liksom i grannländerna, till exempel Libanon, Jordanien och Turkiet dit människor flytt undan stridigheter och hot.

I det humanitära arbetet finns utarbetade former för att kanalisera stöd till människor som lever i utsatta situationer. Utifrån de humanitära principerna stöder Svenska kyrkan insatser för dem som drabbats av konflikter i och runt Syrien och Irak. Detta är oerhört viktigt utifrån alla människors lika värde, men det är lika viktigt för att ge humanitära hjälparbetare runt om i världen skydd och tillträde till några av världens mest konfliktfyllda områden som man annars aldrig skulle nå, bland annat inne i Syrien. De senaste årens politisering av det humanitära biståndet har bland annat lett till en ökning av antalet hjälparbetare som dödas. Alla som arbetar

med humanitärt bistånd är ansvariga för och delaktiga i att upprätthålla detta skydd. Detta är en del av orsaken att Svenska kyrkan inte går ut med namn på den humanitära partner som får stöd inne i Syrien.

ACT-alliansen genomför humanitära insatser i Syrien och Irak men även i grannländer dit flyktingar sökt sig. Svenska kyrkan stödjer humanitära insatser i Jordanien för syriska och irakiska flyktingar, bland annat i det stora flyktinglägret Za'atari där det finns ett psykosocialt center. Svenska kyrkan ger också humanitärt stöd i en rad byar och städer i Jordanien i form av akut sjukvård och mat- och hygienkuponger. Inne i federala Irak och kurdiska regionen i norr ger Svenska kyrkan stöd till syriska flyktingar och irakiska internflyktingar, liksom på olika platser i Alepporegionen i Syrien för syriska internflyktingar. Stöd ges på en rad olika sätt, till exempel genom matdistribution, psykosocialt arbete och kvinnocentra där kvinnor bland annat får strukturerat samtalsstöd för att bearbeta minnesbilder av flykt, förlorade familjemedlemmar och vänner liksom att bearbeta rädslor och aggressioner. I Syrien har Svenska kyrkan en partner som arbetar med minröjning och med att undervisa kring riskerna med minor. I Libanon ger Svenska kyrkan bland annat stöd till ett arbete som syftar till att motverka sexuellt och könsbaserat våld mot kvinnor, främst syriska flyktingar i och runt Beirut.

Under 2015 anslogs sammanlagt drygt 12,6 miljoner kronor till humanitära insatser i Mellanöstern.

Svenska kyrkan har också stött det humanitära arbetet bland flyktingar i Europa, bland annat i Ungern, Grekland och Serbien. Stödet uppgick under 2015 till omkring 3 miljoner kronor.

Svenska kyrkan har under lång tid och genom sina olika organ under årens lopp samarbetat med och gett stöd till kyrkor och organisationer i Mellanöstern. Konflikterna som under lång tid har präglat regionen fortsätter. Men Svenska kyrkan fortsätter på många olika sätt arbetet och hoppas och ber med den bön som bär arbetet inom Kyrkornas världsråd: Livets Gud, led oss till rättvisa och fred.

Hela världen ber

Våra bedjande nätverk, nationella och internationella, är viktiga för oss som Svenska kyrkan. Genom ekumeniska nätverk finns vi med i förbön för Mellanöstern. I Sverige har Sveriges kristna råd, där Svenska kyrkan är en av medlemmarna, till exempel uppmanat till förbön för Syrien och Irak (våren 2015) och Mellanöstern (sommaren 2014). Genom Kyrkornas världsråd finns vi med i Böneveckan för fred i Palestina och Israel i september. Under fastan 2015 uppmanades vi be för Mellanöstern och då särskilt Irak, Syrien, Libyen och Egypten, och tillsammans med katolska kyrkan bad vi för Syrien under hösten 2013. Genom vårt medlemskap i ACT Palestine Forum är vi del i den förbönsskedja som den 24:e i varje månad ber särskilt för kristna i Palestina och Israel och för alla dem som lider där, för israeler och palestinier och för fred i Mellanöstern och i hela världen. Dessa olika uppmaningar till förbön för människorna i Mellanöstern är en viktig del i engagemanget för regionen.¹⁰²

102 "Prayer Vigil", *Act Palestine Forum*. <http://actpalestineforum.org/vigil/>; "Prayer for peace in Syria", *World Council of Churches*. www.oikoumene.org/en/press-centre/events/prayer-for-peace-in-syria; "Prayer for peace in Syria and beyond", *World Council of Churches*, 20 mars 2015.
www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-programmes/spiritual-life/prayer-for-peace-in-syria-and-beyond?set_language=en

Vi ber om fred

O Gud, som allt sedan Abrahams tid har lett och välsignat ditt folk, till dig kommer vi med vår bön. Tillsammans med kristna i hela världen och med judar och muslimer ber vi om fred i hela Mellanöstern. O Gud, som i Kristus maktlös led döden för världens skull, var hos alla som nu lider och offras och öppna för dem en väg till liv, fred och framtid. Du håller världen i din hand. Led och välsigna alla Abrahams barn. Amen.

Biskop emeritus Jonas Jonsson, Strängnäs stift

Ordlista

ACT Alliansen (Action By Churches Together): Koalition av ca 140 kyrkor och kyrkorelaterade organisationer som koordinerar och arbetar med humanitärt bistånd, utveckling och policydialog. Svenska kyrkan är medlem i ACT Alliance.

Alexandrinsk rit: De liturgier med kopplingar till Alexandria som använd bland Egyptiska och Etiopiska ortodoxa och katoliker, till exempel S:t Markus-liturgin.

Antiochensk rit: Gudstjänstform med koppling till Antiochia (i nuvarande Turkiet) som har två underavdelningar. Den västsyrisk används i syrisk-ortodoxa kyrkans, syrisk-katolska kyrkans och maronitiska kyrkans liturgier. Den andra betecknas östsyrisk och används av Österns assyriska kyrka och kaldeiska kyrkan.

Arameiska: Ett semitiskt språk med rötter i området kring Euftrat. Jesus talade sannolikt arameiska som sitt modersmål.

Autokefal: Självständig och självstyrande kyrka som till exempel har rätt att utnämna egna biskopar.

Bysantinska riket: Från mitten av 600-talet till Konstantinopels fall 1453 en statsbildning med tyngdpunkt i östra medelhavsområdet. Under denna tid ersattes antikens tro och samhällssystem med kristendomens i hela riket.

Bysantinsk liturgi: Den ortodoxa kyrkans mest utbredda gudstjänstform. Används bland annat i den grekisk (bysantinska) ortodoxa kyrkan och i den grekisk-katolska (melkitiska) kyrkan. Här återfinns bland annat Basileos och Chrysostomos-liturgierna.

Diaspora: Religiös eller etnisk grupp som lever utanför sitt geografiska ursprungsområde, till exempel efter flykt.

Dhimmi: Arabiska för "skyddad person". Avser en icke-muslim som är medborgare i en muslimsk stat och tillhör en tillåten religion och därför bör skyddas av staten. "Bokens folk" (judar och kristna) hör till sådant skyddsfolk.

Fatwa: Ett utlåtande eller svar av en muslimsk religiös lärd, till exempel en Stormufti, på en fråga rörande religiösa regler eller tolkningar.

Fundamentalism: Åsikten att en politisk eller religiös lära skall styra alla delar av samhället, till exempel det juridiska systemet. Avsåg ursprungligen en rörelse inom amerikansk protestantism från tidigt 1900-tal som menar att Bibeln är ofelbar och ska tolkas bokstavligt och som sådan är fundamentet för kristen lära och kristet liv.

Ikonostas: En vägg eller halvvägg av ikoner som i ortodoxa kyrkorum skiljer altardelen från församlingsdelen.

Intifada: Arabiska för resning eller uppror. Används som beteckning för mer omfattande palestinska uppror mot den israeliska ockupationen. Första intifadan utbröt 1987 och pågick

omkring 6 år. Den andra intifadan, ibland kallad al-Aqsa intifadan, utbröt 2000 och ebbade ut omkring 2005.

Islamiska staten/IS/Daesh/Daish: Hette tidigare ISIL och kallas ibland ISIS. Daesh/Daish är nedsättande och används bland annat den svenska regeringen för att undvika att ge rörelsen legitimitet. Sunniislamistisk väpnad grupp, aktiv främst i Irak och Syrien, men med maktanspråk på hela den muslimska världen. IS förföljer andra religiösa grupper (exempelvis yazider, kristna och shiamuslimer) och har också utfört terroråd i Mellanöstern och Europa. Stämplad som terroristorganisation av FN.

Islamism: Även känt som politisk islam, är en bred politisk rörelse som härstammar från Arabvärlden, med olika förgreningar, vilken huvudsakligen uppstått på 1900-talet, ursprungligen för att bemöta västerländsk kolonialism men också västerländskt kulturellt och demokratiskt inflytande. Ett flertal fundamentalistiska grupper som Islamiska staten IS, Muslimska brödraskapet och al-Qaida hör till denna rörelse och brukar betecknas som islamistiska.

Kaldéer: En assyrisk folkgrupp med ursprung främst från Nineveslätten i dagens Irak. Vid en splittring på 1500-talet inom Österns assyriska kyrka fick de som då anslöt sig till katolska kyrkan namnet kaldéer.

Kaldeiska: Varianter och dialekter på arameiska, främst talat av folk från Mosul i Irak.

Katolikos: Titel på kyrkoledare i vissa östliga kyrkor, till exempel armenisk-apostoliska kyrkan och österns assyriska kyrka.

Koncilium: Möte, samling, skara. Används om omfattande kyrkomöten som tog beslut i lärofrågor och regler inom kyrkan. Sju koncilier (kyrkomöten) som alla hölls under det första årtusendet erkänns av både öst- och västkyrkorna

Kopter: Ordet ”koptisk” betyder ”egyptisk”. Är den största inhemska kristna befolkningsgruppen i Egypten som till största delen tillhör koptisk-ortodoxa kyrkan. Kopterna, som har ett språkligt och etniskt band till de forntida egyptierna, har numera arabiska som sitt modersmål. Koptiska: Var talspråk i Egypten då kristendomen slog igenom men dog ut som levande språk för flera århundraden sedan och är numera endast ett kyrkospråk.

Kyrkornas Världsråd (World Council of Churches): En global ekumenisk organisation, grundad 1948, med ca 345 medlemskyrkor representerande 580 miljoner medlemmar. Samarbetar nära med katolska kyrkan som inte är medlem i rådet. Målet är kristen enhet. Svenska kyrkan är medlem i Kyrkornas Världsråd.

Levanten: Annan benämning för Främre Orienten- länderna längs östra Medelhavets kusttrakter.

Liturgi: Kristen gudstjänst eller fastställd gudstjänstordning. Den ortodoxa kyrkan använder benämningen ”Den gudomliga liturgin” om nattvardsgudstjänst.

Lutherska Världsförbundet (Lutheran World Federation): En global gemenskap av 145 lutherska kyrkor med sammanlagt ca 74 miljoner medlemmar i 98 länder. Grundad i Lund, 1947. Svenska kyrkan är medlem i Lutherska Världsförbundet.

Melkit: Av det semitiska ordet malka ”kung.” Ursprungligen ett nedsättande namn på de kristna i öst som stödde besluten i det ekumeniska mötet i Kalcedon 451. Användes av dem som inte accepterade besluten (t.ex. syrianer och kopter) och syftar på att de som stödde beslutet också stödde den bysantinske kejsaren (malko). Idag betecknar melkiter dem som tillhör grekisk-katolska kyrkan.

Mellanösterns kristna råd (Middle East Council of Churches): Ett regionalt, ekumeniskt råd som är det centrala ekumeniska organet för hela Mellanöstern.

Monastisk kyrka: En kyrka där klosterlivet är av stor betydelse. Den maronitiska kyrkan brukar betecknas som monastisk.

Monoteism: Att tro på en enda Gud. Judendom, kristendom och islam är exempel på monoteistiska religioner.

Nassarah: Kristen på arabiska, sannolikt efter ’nasaré’. Symbolerna N eller ū (arabiskans bokstav nun) användes bland annat av Islamiska staten när de övertog Mosul – som ett sätt att skilja ut kristna och egendom ägd av kristna i staden. Symbolen har senare använts i bland annat sociala medier i solidaritet med utsatta kristna.

Ottomanska riket: Också kallat Osmanska riket. Turkiska statsbildning som uppkom omkring år 1300 i nordvästra Mindre Asien med den osmanska, muslimska folkgruppen som kärna. I samband med första världskriget försvagades Osmanska riket och ersattes 1923 av den turkiska republiken.

Patriark: Hög kyrklig ämbetstitel inom både ortodoxa och katolska kyrkan.

Pontiska greker: Beteckning på de greker som från ca 800-talet f.Kr. fram till tidiga 1900-talet levde längst Svarta havskusten. De pontiska grekerna drabbades under det Ottomanska rikets sönderfall under första världskriget av samma typ av våld som andra minoriteter i området. 2010 erkände Sveriges riksdag övergreppen på armenier, assyrier, syrianer, kaldéer och pontiska greker som folkmord.

Radikalisering: Att göra radikalare, förändring i radikal riktning. I dagsläget ofta, men inte uteslutande, använt om islamistisk, våldsförmedlande radikaliserings. En persons väg mot en allt mer radikal förståelse av islam sker ofta via kontakter, sociala medier eller i grupper med en radikal ledare¹⁰³.

Salafism: är benämning på en riktning inom islam vars företrädare eftersträvar återgång till islams grundläggande källor – Koranen och profetskrifterna – och söka leva och tro som de allra första muslimerna. Ofta används benämningen framför allt om en puritansk och socialt konservativ strömning inom sunnitisk islam.

Seyfo: folkmordet på assyrier 1915.

¹⁰³<http://www.sakerhetspolisen.se/kontraterrorism/valdsframjande-radikalisering-och-terrorism.html>

Shiaislam: Den mindre av islams huvudriktningar, som utgör uppskattningsvis 10 % av världens muslimer. Anhängarna kallas shiiter. 2009 skattade PEW Research Center att majoriteten av världens Shiamuslimer, mellan 68-80 %, bodde i Iran, Pakistan, Indien och Irak. Se också Sunni islam.

Shofar-horn: vädurshorn som används i judiskt gudstjänstfirande och högtider.

Stormufti: en i muslimska stater utsedd ämbetsman och rådgivare i religiösa frågor och praxis, till exempel rörande den religiösa lagen.

Sunniislam: Den riktning inom Islam som i dagsläget har flest anhängare. Skillnaden mellan Sunni och Shia-muslimer har sitt ursprung i olika uppfattningar om vem som är den rätte efterträdaren till profeten Muhammed på 600-talet. Idag är skillnaden relaterad till politisk och teologisk förståelse liksom religiös praxis. Vissa grupper av Sunnimuslimer accepterar inte Shia-muslimer som muslimer. Anhängarna kallas sunniter.

Tribalism: Politisk och/eller social identifikation med en stam. Negativ klang då det antyder en primitiv organisationsform där grupper separeras och ställs mot varandra.

Unierade: Unierade kyrkor är ett samlingsnamn på östkatolska kyrkor, kyrkor med ursprung i ortodoxa traditioner som anslutit sig till påven i Rom.

Yezider: (yazidier [jasi:'-], yezidier, jezidier, jezider, jesidier) är en religiöst definierad etnisk grupp; huvudsakligen från norra Irak (området runt Sinjar), Turkiet, Syrien, Armenien och Ryska federationen. Yezider talar företrädesvis kurdiska och deras religion kan beskrivas som synkretistisk men tydligt icke-abrahamitisk och alltså inte tillhörande "Bokens folk".

